FANZIN ANTIRATNE KAMPANJE HRVATSKE Broj 7, Godina III, STUDENI 1993. cijena 8000 HRD, 150 STL, 2 DM

arkzin

I POSLIJE MOSTA - MOST: ekskluzivne fotografije istočnog dijela Mostara

tema broja

zlokobni kolorit ljudskih prava

DODATAK: George SOROS

nacionalne diktature protiv otvorenog društva

S A D R Ž A J

IMPRESUM

arkzin, BROJ 7
ZAGREB, STUDENI 1993.
CIJENA: 8000 HRD
IZDAVAČ: ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKA, TKALČIĆEVA 38, ZAGREB,
TEL 422-495, FAX: 271 143
GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
ZAMJENIK GLODURA: BORIS RAŠETA
ILUSTRATOR: VELJKO DANILOVIĆ
TYPOGRAPHY & LAY OUT: DEJAN KRŠIĆ
UREDNIŠTVO: AIDA BAGIĆ, SRĐAN DVORNIK, TONI GABRIĆ, ZEHRUDIN ISAKOVIĆ, ZORAN OŠTRIĆ, VESNA ROLLER, TATJANA TAGIROV
TISAK:
ZAHVALJUJEMO ZAKLADI OTVORENO DRUŠTVO KOJA NAM JE POMOGLA U IZDAVANJU I OVOG BROJA, TE PRIJATELJU MAKU NA STALNOJ HIGH-TECH PODRŠCI

Međunarodni dan ljudskih prava - 10. prosinca

Pojedinac protiv države

Iako već i međunarodni standardi za ljudska prava predstavljaju svojevrstan napad na moć države ograničavajući njenu suverenost, države se trenutačno od toga brane nevoljkošću svojih poteza ka implementaciji tih standarda. Upravo je ta situacija uvjetovala nastanak brojnih nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima širom svijeta

Desetoga. prosinca 1948.g. Generalna skupština UN usvojila je Opću deklaraciju o ljudskim pravima. Taj se dan u svijetu slavi kao Međunarodni dan ljudskih prava. Iako Opća deklaracija o ljudskim pravima nije međunarodni ugovor, već samo svojevrsna preporuka koja ne obvezuje države članice UN-a, ona je imala veliki utjecaj na promicanje ljudskih prava u svijetu. Do Deklaracije su ljudska prava bila eventualno ugrađena u akte pojedinih država, a s njom je otvoren put njihovom garantiranju na međunarodnoj razini.

Od njenih 30 članaka, u dvadesetprvomu se prije svega govori o građanskim/političkim, a u ostalim o socioekonomskim i kulturnim pravima. Njihov je sadržaj utjecao na to da se mnoge države nastale nakon 1948.g. pozivaju na Deklaraciju te da je mnoge države ugrade u svoje akte, uključujući i ustave.

Brojni su međunarodni zakonski instrumenti proizašli upravo iz toga temeljnog dokumenta pojašnjavajući neke od njenih odredbi te uvodeći nova prava.

Deklaracija, te Ugovor o građanskim i političkim pravima i Ugovor o ekonomskim i kulturnim pravima (usvojeni 1966.g.), tvore tri ključna dokumenta o ljudskim pravima - tzv. Međunarodni zakonik o ljudskim pravima - kojima se definiraju ljudska prava i temeljne slobode. Ugovori predstavljaju međunarodne zakonske instrumente koji nakon što su ratificirani obvezuju članice UN-a. Hrvatska je u 1992.g. također postala jedna od zemalja koja ih je ratificirala.

Treba ukratko napomenuti da je npr. na osnovi Ugovora o građanskim i političkim pravima 1976.g. utemeljen Odbor za ljudska prava pri UN - tijelo stručnjaka zaduženih za nadgledanje njenog provođenja. Uz ostale aktivnosti, Odbor u svojoj nadležnosti, barem deklarativno, ima ispitivanje molbi pojedinaca koji smatraju da im se prema odredbama ugovora krše određena prava.

PROBLEM TREĆE POLUGE

Taj je model zapravo posuđen iz Europske konvencije o ljudskim pravima iz 1953.g. i Europske komisije za ljudska prava. No, treća poluga u tom nizu - što je u europskom slučaju Europski sud za ljudska prava koji predstavlja utjelovljenje volje za implementacijom odredbi - nije preuzeta, prije svega iz razloga što države na to još nisu spremne. Europski sud obvezuje do danas 27 članica Europskog vijeća, koje su ga ratificirale.

Iako ideja za utemeljenjem Međunarodnog suda za ljudska prava postoji već niz godina, čini se da smo još daleko od tog koraka, jer su otpori veći. Države članice trebale bi se, naime, odreći dijela svog suvereniteta u korist tog nadnacionalnog tijela, jer bi uz ostalo, građani imali pravo pritužbi na račun prakse u svojim državama. Ako spomenemo da je Međunarodni sud pravde sa svojom ograničenom jurisdikcijom za sporove između samih država dobio potporu svega trećine svih članica UN, teško je očekivati da bi države povjerile jedno tako osjetljivo područje svoje suverenosti nadnacionalnoj vlasti i time podvrgle svoje postupke međunarodnom propitivanju, prosuđivanju i kontroli. No, s druge su strane pojedine države često spremne prigovarati drugima za njihove postupke istodobno ne videći ili ne želeći vidjeti praksu unutar svojih granica.

Na tom se primjeru dobro iščitava stalni konflikt između ljudskih prava i države koji proizlazi upravo iz osjetljivosti pitanja državne suverenosti i činjenice da su ljudska prava općenito zahtjev u korist individue nasuprot državi. Iako već i međunarodni standardi za ljudska prava predstavljaju svojevrstan napad na moć države ograničavajući njenu suverenost, države se trenutačno od toga brane nevoljkošću svojih poteza ka implementaciji tih standarda.

NEVLADINE ORGANIZACIJE ZA POJEDINCA

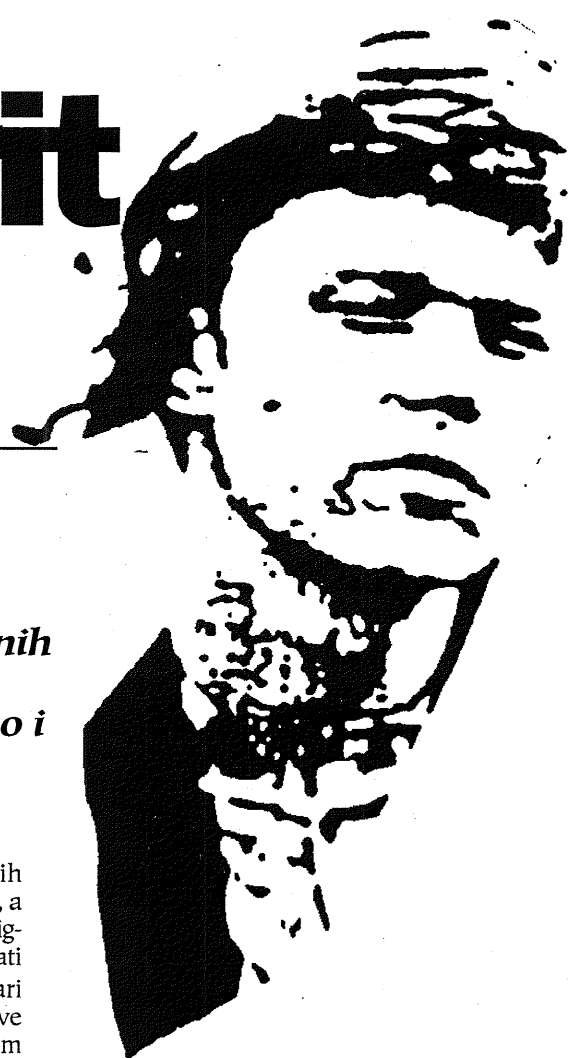
Upravo je ta situacija uvjetovala nastanak brojnih nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima širom svijeta. U svojem radu one neprestano podsjećaju države u kojima djeluju na obaveze koje su same preuzele potpisivanjem međunarodnih ugovora. U tom kontekstu nevladine organizacije se zalažu za to da se više pažnje posveti implementaciji već potpisanih sporazuma, prije no stvaranju novih. U novije je doba stoga hvale vrijedno njihovo nastojanje da se udruživanjem na međunarodnom planu zalažu za: utemeljenje institucije Specijalnog savjetnika za ljudska prava koji bi brzo reagirao na hitne situacije, za veći utjecaj i pristup nevladinih organizacija međunarodnim tijelima te na ozakonjenje zaštite branitelja ljudskih prava (pojedinaca i grupa) na međunarodnom planu posebnom Deklaracijom.

Međunarodni dan ljudskih prava stoga je dobar povod za naglašavalnje uloge nevladinih organizacija i njihovom doprinosu u promicanju i zaštiti ljudskih prava, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu.

Milena BEADER

Hrvatska mlada demokracija ili proizvođenje slučajeva

Zlokobni kolorit ljudskih prava

Situacija, gdje većina oporbenih stranaka pristaje na HDZ-ovsku tezu kako svako iznošenje u javnost i propitivanje razine poštivanja ljudskih prava u Hrvatskoj predstavlja ugrožavanje nacionalnih i državnih interesa, idealno je tlo za obrat teze, prema kojemu su sve one organizacije, koje se ciljano i isključivo bave zaštitom ljudskih prava, zamaskirane političke partije

Maloljetnom članu HSP-a, uhićenom od riječke policije pod sumnjom da je umiješan u postavljanje eksploziva u kuće građana srpske nacinalnosti, u toku istražnog postupka razbijena je glava, paljena mu je koža, oči su mu polijevane alkoholom, te mu je bušilicom izbušena rupa na nozi ispod koljena - izjavio je 10. studenoga pred najvišim zakonodavnim organom hrvatske države **Ante Đapić**, jedan od dvaju aktualnih predsjednika HSP-a. **Ivan Jarnjak**, ministar unutarnjih poslova obećao je tom prigodom saborskim zastupnicima i hrvatskoj javnosti da će istraga o ovom slučaju započeti odmah, te da će o njezinim rezultatima izvijestiti na idućem saborskom zasjedanju. (Ministar policije obratio se Saboru već idući dan s prvim informacija u vezi sa započetom istragom. Pri tome je izjavio kako su kod dvojice mladića - članova HSP-a - utvrđene lakše ozljede, te da su četvorica policajaca, odgovorni za dotično "preslušavanje", suspendirani. Đapić je uzvratio da će ipak sačekati rezultate specijalističkog liječničkog pregleda, a ministar Jarnjak je optimistički najavio da sličnih slučajeva u Hrvatskoj više neće biti, jer je u policiji sada 94,7 posto djelatnika hrvatske nacionalnosti!)

Na prethodnoj pak saborskoj sjednici, održanoj u prvoj polovici listopada, bile su obznanjene prve informacije o jednom slučaju uhićenja i istrage, čija šokantnost, barem u to doba, nije proizlazila iz indicija na, eufemistički rečeno, brutalne metode upotrebljene u policijskom istražnom postupku - kao u slučaju koji je iznio Đapić - nego iz političkih konotacija. Sedam članova **Dalmatinske akcije**, kako je tada saborskim zastupnicima obznanio ministar Jarnjak, bilo je uhićeno pod sumnjom da su odgovorni za eksploziju u sjedištu vlastite stranke, koja se dogodila samo šest dana prije nego što je policija već imala u rukama "osnovano osumnjičene".

TENDENCIJE SPUTAVANJA TERORIZMA

Ministar Jarnjak svojim je istupom preduhitrio "napad" **Mire Ljubić-Lorger**, predsjednice DA, koja je, kako se već prije početka saborskog zasjedanja toga dana znalo u novinarskim i drugim kuloarima, pripremala vatreno pitanje za ministra policije u vezi s hapšanjima članova svoje stranke, koje se odigralo svega nešto više od dvanaest sati prije toga. Potkrepljujući munjevitu ekspeditivnost i temeljitost svojih policajaca, Jarnjak je već tom prigodom podastro i podatke o oružju, eksplozivu kao i o antihrvatskom propagandnom materijalu pronađenom kod uhićenih članova DA.

U razdoblju između dvaju saborskih zasjedanja "slučaj DA" dobivao je sve zlokobniji kolorit - broj uhićenih članova stranke popeo se na 11, krunski svjedok optužbe - **Jurica Gilić** - kako tvrdi Mira Ljubić Lorger - bio je nekoliko dana prije izbijanja eksplozije na informativnom razgovoru u policiji, prigodom kojega su predstavnici MUP-a, što pokazuju liječnički nalazi, koristili neverbalna sredstva uvjeravanja nad privedenim. 11 osumnjičenih provelo je tridesetak dana u pritvoru, a da optužnica protiv njih nije bila podignuta. Kako je javnost mogla razaznati iz prosvjeda koji su uputili novinari "Feral Tribunea", a potom i iz izjave **Hrvatskog helsinškog odbora**, tokom boravka u pritvoru policija je nad uhićenicima i dalje vježbala fizičku strogoću. **Zoran Erceg**, uhićeni tajnik DA, nakon što je danima štrajkao glađu, prebačen je početkom studenoga u zagrebačku zatvorsku bolnicu, otprilike u isto doba kada je protiv devetorice uhićenih (dvojica uhapšenika tada su pušteni na slobodu) konačno podignuta optužnica zbog terorizma.

"Slučaj DA", koji je u pauzi između dvaju saborskih zasjedanja apsorbirao fascinantnu i šokantnu gomilu konkretnih primjera kršenja ljudskih prava - osim sumnje, koja se ne može naravno dokazati dok sudski proces ne bude okončan, da je riječ, kako se tvrdi u izjavi Hrvatskog helsinškog odbora, o "**tendencijama sputavanja političkog pluralizma**", radi se i o činjenicama - dugotrajnom držanju u pritvoru bez optužnice, fizičkom maltretiranju, onemogućavanju kontakata s obitelji, uskraćivanju nužnog medicinskog tretmana - nije se niti jednom saborskom zastupniku učinio adekvatnim povodom da se primjerice Jarnjaku postave pitanja o daljem tijeku istrage, čiji je početak ministar bombastično najavio upravo pred članovima najvišeg hrvatskog doma. Deložacija Mire Ljubić Lorger, saborske zastupnice i predsjednice DA, koja se također odigrala u prošlih mjesec dana, i koja, ne samo prema mišljenju zlobnika, dopunjuje mozaik u kojemu će se, nakon što bude popunjen, moći odčitati definitivno značenje kompletnog slučaja DA, što su ga - oni najzločestiji (ili najvidovitiji!) - već na početku okarakterizirali kao hrvatsko "paljenje Reichstaga", "zaslužila" je pak jedno zastupničko pitanje na saborskom zasjedanju u studenome. Dva tjedna nakon što je (na iznenađenje i radost mnogih skeptika u vezi s pravnošću hrvatske države) u javnosti osudio nezakonitu deložaciju predsjednice DA i najavio istragu o tom slučaju, premijer **Valentić**, odgovarajući na ovo pitanje, bio je već puno mekši nego petnaestak dana

NA TITOVU PUTU

Koliko puta mora biti nekažnjeno prekršen neki pravni sistem pa da zaključimo da on nije <u>pravni</u> - da ne štiti prava državljana? Gdjegod bila ta granica, ono što se događalo i događa se u Hrvatskoj davno ju je prešlo

Dabogda živio u zanimljiva vremena!" - ta kletva u svega pet riječi saži ma i lice i naličje onoga što se nadogađalo u posljednje tri i pol god ine. Svaka promjena je "povijesna", a patnje i beznađa je više nego u prethodna četiri i pol desetljeća. Pa premda je rat pripomogao tome da sve dobije izgled izvanjske kataklizme, jasno se vidi čisto unutrašnje protuslovlje hrvatske državne politike: Vlastodršci svoju legitimnost izvlače iz navodne svoje povijesne misije, a opravdavaju je već davno ostvarenim institucijama pravne države i parlamentarne demokracije. Drugim riječima, pozivaju se na konstante poput ljudskih prava, a ponašaju se tipično revolucionarno, po onoj Titovoj: "Što se držite zakona k'o pijan plota!?"

Ako se ne želimo dati vući (navodno povijesnom) mijenom kao stare novine na vjetru, krajnje je vrijeme da pogledamo što stvarno znače naljepnice kojima se režim sam kiti, a kako stvarno treba nazvati ono što on čini. Kažu, ovo je demokracija. Kažu još - ovdje se svakom pojedincu jamče osobna, građanska i politička prava, koja mu nikakva većina ne smije oduzeti.

Istodobno, u Hrvatskoj se može dogoditi:

- da stotine ljudi budu ubijene izvan neposrednih ratnih zona, a nema ni istrage, ni optužnice, ni suđenja, dok osobe koje bi pod uvjetima vladavine prava bile osnovano sumnjive mogu postati čak i članovi parlamenta;

- da tisuće kuća budu uništene podmetanjem eksploziva (a ne samo granatama), a da krivci nisu izvedeni pred lice pravde (o naknadi štete postradalima da se i ne sanja);

- da tisuće nasilnika, često u uniformama državne vojske, provali u tuđe stanove, maltretira stanare, izbacuje ih, otima im stvari... a policija (i civilna i vojna) ne čini ništa ili se ponaša poput JNA na početku rata, tj. samo "razdvaja sukobljene strane";

- da se desecima tisuća ljudi koji su ovdje rođeni, ili desetljećima žive u Hrvatskoj, odjednom službeno kaže da su stranci;

Kako se to zove? Koliko puta mora biti nekažnjeno prekršen neki pravni sustav pa da zaključimo da on nije pravni - da ne štiti prava državljana? Gdjegod bila ta granica, ono što se događalo i događa se u Hrvatskoj davno ju je prešlo.

A što je s činjenicom da je garnitura na vlasti "već tri puta", kako se nedavno opetovano hvalio Franjo Tuđman, prošla "demokratsku" provjeru. Doista, kako stoji s demokracijom bez vladavine prava? "Narod", doduše, "vlada" (glasajući o vlastodršcima). Ali oni koji u njegovo ime "vrše" vlast mogu utjecati na to što će se pojaviti kao "narod". Uskraćivanjem državljanstva i ometanjem ili uništavanjem posjeda i stana mogu smanjiti onaj dio "naroda" u koji nemaju povjerenja. Zastrašivanjem mogu ušutkati one koji ostanu. Priznavanjem državljanstva, naseljavanjem, te ohrabrivanjem ili toleriranjem nasilnog useljavanja mogu povećavati onu porciju kojoj vjeruju. Direktnom ili posrednom kontrolom svih nacionalnih javnih glasila mogu odrediti što će "narod" znati - a time umjesto "naroda" određuju i njegove interese. Oslobodivši se tako stvarne odgovornosti pred javnošću i biračkim tijelom, mogu s javnim funkcijama i nacionalnom privredom postupati kao s unosnim povlasticama.

Ukratko, moguće je imati višestranački sustav i slobodne izbore, a da vlast ne bude pod kontrolom naroda. Moguće je imati ustav i zakone koji priznaju slobodu i jednakost, a da ipak nema vladavine prava. Jer - pravo traži jamstva: *Ubi ius, ibi remedio.* Zato ni pitanje masovnog kršenja ljudskih prava - naša glavna tema uoči svjetskog Dana ljudskih prava, 10. prosinca - nije tek pravno, nego pitanje političkog odnosa snaga. Vlast koju narod ne može pozvati na red treba zvati autoritarnom, a za poredak s autoritarnom vlašću i formalnom demokratskom procedurom izbora već je smišljen naziv: <u>DEMOKRATURA</u>.

Srđan DVORNIK

SNIMIO GORAN FLAUDER

prije toga. Istaknuo je, naime, kako je gđa Lorger nezakonito uselila u sporni stan, a prešutio kakvi su dosadašnji rezultati hitno otvorene istrage o ovom slučaju, čiji su počinitelji, kako je obznanjeno hrvatskoj javnosti, "neidentificirane osobe" u uniformama HV-a - koje su, usput rečeno, u spornom stanu provele devet sati zajedno sa stanarkom Lorger i njezinom djecom, a u istom periodu uviđaj u stanu obavile su patrole i vojne i civilne policije!

SUKOB ŠEKSA I ČIČKA

Da li će do idućeg zasjedanja i slučaj maloljetnog HSP-ovca pasti u saborski zaborav kao i "DA bomba", ali i drugi slučajevi čije je fajlove Sabor znao otškrinuti, pa potom snagom vlastite demencije ponovno zatvoriti. Tako je svojedobno bilo sa pitanjima deložacija iz vojnih stanova, domovnicama za građane nehrvatske nacionalnosti, pitanjima iz domene ograničavanja slobode medija, suđenjima i policijskim privođenjima stranačkih čelnika, ubojstvima s političkim konotacijama - **Reichla Kira, Milana Krivokuće**...

Puno je, doduše, i kričećih pitanja iz domene ugrožavanja ljudskih prava koja su se u sabornici sustavno i uspješno eskivirala, primjerice eksplozije kuća građana srpske nacionalnosti. Saborske zastupnike nije zaintrigiralo pitanje u kojim razmjerima se ovi ekscesi događaju čak ni proljetos, kada je **Ivan Zvonimir Čičak**, predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava, žestoko optuživan od državnih uglednika i javnosti da je klevetao Hrvatsku, iznoseći u svijetu podatak kako je do sada oko 10 tisuća srpskih kuća odletjelo u zrak. **Vladimir Šeks**, potpredsjednik Vlade, u svojem TV-obračunu s Čičkom i tada upravo osnovanim ogrankom Helsinške federacije u Hrvatskoj, samo je ustvrdio kako je takvih eksplozija bilo "nešto manje... značajno manje" nego što je Čičak "lagao" - što je očito bio dovoljno jak i utemeljen argument da to pitanje nitko u Saboru i hrvatskoj javnosti dalje ne "razvlači"!

Ne samo u Saboru, opozicijske se stranke u pogledu pitanja ljudskih prava ponašaju kao da se cijelo vrijeme zapravo brane od optužbi koje im hrvatski dužnosnici i njima bliski mediji neprestano upućuju, a koje otprilike glase - "znamo mi da vas ne brine problem ljudskih prava, nego vi sve to izvlačite kako biste ugrozili demokratski izabranu hrvatsku vlast!" Osim što ovakav tip zamjerki, koji se čuje i u formulaciji kako je svako oporbeno izvlačenje pitanja ljudskih prava samo "legalan oblik borbe protiv vlasti" ne funkcionira kao pricipjelna kritika političkog djelovanja - jer što je drugo činiti oporbi nego koristiti sve načine legalne borbe protiv vlasti - one negiraju osnovne principe funkcioniranja demokratskog mehanizma, prema kojima pravo postavljanja pitanja pa i bavljenje temeljnim demokratskim postulatima - među kojima je i poštivanje ljudskih prava - nije ničije ekskluzivno vlasništvo. A da to nije pitanje forme nego suštine funkcioniranja demokracije, nije potrebno posebno ni objašnjavati - prednosti demokratskog mehanizma najbolje se očituju upravo pri rješavanju pitanja koja traže mobilizaciju svih subjekata neke zajednice - a oni u demokratskom društvu pokrivaju raspon od individualnih, građanskih inicijativa do političkih partija pa i najviših državnih organa. Našoj oporbi, nažalost, pomalo se može zamjeriti sa spomenutog, nazovimo ga, moralnog gledišta - kako izvlači ljudska prava samo za svoje politikantske svrhe, a malo ili ništa konkretno ne čini - a puno upravo stoga što ova pitanja poteže prerijetko i premlako.

Situacija, gdje većina oporbenih stranaka pristaje na HDZ-ovsku tezu kako svako iznošenje u javnost i propitivanje razine poštivanja ljudskih prava u Hrvatskoj predstavlja ugrožavanje nacionalnih i državnih interesa, idealno je tlo za obrat teze, prema kojemu su sve one organizacije, koje se ciljano i isključivo bave zaštitom ljudskih prava, zamaskirane političke partije. Tako je osnivanje Hrvatskog helsinškog odbora dočekano sa Šeksovim ocjenama da su njegovi članovi neprijatelji političkog ustroja Hrvatske, a stvarne nakane hrvatskog ogranka Helsinške federacije u javnosti gotovo unisono "raskrinkane" kao političke, odnosno kao razračun s "konkurentima na vlasti".

TELEFONSKI BROJEVI U NOVINAMA

Polugodišnje djelovanje Hrvatskog helsinškog odbora - jedine organizacije u Hrvatskoj kojoj je briga o ljudskim pravima isključivi zadatak (Odbor oporbenih stranaka, koji je prije godinu i pol dana bio osnovan sa istom svrhom, u tišini je ugasnuo), u stopu je praćeno "protumjerama" hrvatskih dužnosnika, a posebno državi više nego vjernih medija i njihovih glasnogovornika. Pri tome su povod za dijaloge uglavnom bili istupi pojedinih članova Helsinškog odbora, osobito njegovog predsjednika, Ivana Zvonimira Čička, a ne Odborove konkretne akcije ili reakcije - što je, doduše, djelomice rezultat i činjenice da se ovo tijelo do sada u javnosti oglasilo samo s nekoliko manjih priopćenja te s jednim opsežnijim "radom" - izjavom o stanju u medijima. U nastavak šeksovske ofenzive naciljane na razotkrivanje nekompetentnosti Helsinškog i sličnih odbora te njihovih članova, koje imenuju svjetske i evropske institucije, nesvjesne kakve to individue griju u svojem okrilju, uključili su se ljetos **"Danas"** i **"Nedjeljna Dalmacija"**. Prvo je zagrebački tjednik objavio popis osoba na prostoru bivše Jugoslavije koje Europska zajednica preporuča kao kompetentne informatore o stanju u novostvorenim državama ovog područja. Držeći da autore popisa treba upozoriti "na jednostranost koja uvijek šteti i može za posljedicu imati krive zaključke", a hrvatsku javnost na one koji joj klevećiu domovinu diljem svijeta, "Danas" je objavio adrese i telefonske brojeve tih informatora EZ-a, među kojima su bili mnogi hrvatski novinari, sveučilišni nastavnici te predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora. "Nedjeljna Dalmacija" prenijela je "Danasov" popis, uz odgovarajuće komentare u kojima su "ovlašteni serviseri EZ-a" stavljeni u zajednički koš sa, kako reče novinar "Nedjeljne", "političkim klaunovima poput Ivana Zvonimira Čička". Da li bi se urednici ovih novina zaista začudili kada bi ih netko upozorio kako njihova metoda objavljivanja adresa i telefonskih brojeva - a sve u atmosferi koja nije daleko od poziva na linč onih koji "smrtno štete Hrvatskoj" - predstavlja eklatantan primjer kršenja ljudskih prava?!

Za apriornu diskvalifikaciju svih onih koji se tobože bave ljudskim pravima i pri tome "služe" nekim stranim središtima, hrvatskim medijima odlično je poslužila čičkavost pred-

Kako i zašto je učenicima muslimanske nacionalnosti zabranjeno školovanje u Ivanić-gradu?

Nepoželjni Muslimani

Ovih dana se zbio nemili događaj u Srednjoškolskom centru u Ivanić-gradu, o kojemu je pisao i lokalni list "Otok Ivanić". Profesor Centra Tomšić je udaljio sa svoga sata, i zabranio pohađanje svojih satova, dvojici učenika muslimanske nacionalnosti.Prenosimo dva karakteristična detalja izjava profesora Tomšića i direktora centra g. Kluna, uz napomenu da bi ovom nizu trebalo pridodati i izjavu ministrice Girardi-Jurkić o tome tko bi mogao predavati neke predmete u hrvatskim školama, pa da se zaključi kako bi u cijeloj ludosti možda moglo biti i nekog - sistema.

PROFESOR TOMŠIĆ: "NE MOGU GLEDATI TAKVE UČENIKE"

"Ako se radi o učeniku, čiji otac nije u ratu, nema problema. Ali radi se o principima. Tu su dva učenika, brat i sestra **Abdagić**. Za te učenike, postoji realna pretpostavka da im otac ratuje u **Alijinoj** vojsci. Kad sam pitao **Almu**, da li joj otac sudjeluje u toj vojsci ona je rekla da godinu dana ne zna za svoje roditelje. Moj princip je da ne želim učiti fiziku, niti što drugo, one učenike čiji roditelji sudjeluju u ratu u Bosni. Moja realna pretpostavka se zasniva na njihovim izjavama. **Alma** je lani rekla, da joj je otac na ratištu. Djeca nisu kriva, ali ih ne želim učiti. Ako bi ih učio, solidarizirao bih se s njihovim očevima.

Ja sam na početku godine rekao ravnatelju da ja ne mogu raditi s takovim učenicima. Ne mogu gledati učenika, za kojeg pretpostavljam da mu otac ratuje. Prije mjesec dana, na sjednici sam rekao, da ne odobravam upis takovih učenika. Ja s njima ne mogu raditi. Kulminacija su, ovi događaji u Varešu. Taj dan kad sam ušao u razred, pitao sam **Almu** gdje je njezin otac. **Almin** brat je izjavio, da je otac u Donjem Vakufu. Istina je da sam vrijeđao njihovu vojsku. Rekao sam da je to zlikovačka vojska, koja ubija snajperima hrvatsku djecu, kao i na sve druge načine."

RAVNATELJ SREDNJOŠKOLSKOG CENTRA DARKO KLUN: "MOŽE SE RAZUMJETI"

"To je stvar koja se može dogoditi u svakoj školi. Moguće je a i ne mora se. Specifično toj situaciji, rat protiv BiH, rat koji nije definiran niti kod nas u Hrvatskoj. Mislim da su emocije kod svih nas tako visoke da čovjek zbog njih može donositi odluke koje u trenutku kad se donose smatram da su apsolutno neispravne. A možda jednog dana kad prođe malo vremena i kada se sve stvari slegnu, čovjek će biti u stanju da sa manje emocija razmišlja. Ja sa tog aspekta zapravo i gledam tu situaciju s profesorom **Tomšićem**, kojega inače, moram priznati, cijenim. I na njega kao nastavnika nemam apsolutno nikakve pritužbe. A to što se dogodilo mislim da treba shvatiti, da svaki čovjek ima pravo da se ponaša prema onome kako se osjeća."

sjednika Hrvatskog helsinškog odbora, koji se, preuzimajući ovu dužnost, nije odrekao političkih istupa. (U jednoj svojoj izjavi, Odbor ovakove izlete svojih članova objašnjava: ***"Pluralistički sastav Odbora iskazivao se i iskazivat će se različitim osobnim političkim istupima pojedinih članova i funkcionara Odbora. Unutrašnja i javna diskusija među članovima Odbora ne narušava, kako se vidi, njegovu jedinstvenost u bitnim pitanjima ljudskih prava."***). Tako je nakon Čičkovog intervjua tjedniku **"Der Spiegel"** uslijedila bujica komentara o "Čičkovim lažima", uz pitanja koja, prema takvim autorima, iz iznesenog slijede: "Je li on uopće prebolio Jugoslaviju?"! Novinaru **"Slobodne Dalmacije"** Čičkove izjave u njemačkim novinama bile su povod za komentar utemeljen na antičkim aluzijama: ***"To su riječi političkog Herostrata Ivana Zvonimira Čička, koji u svojoj slijepoj mržnji protiv Tuđmana gura Hrvatsku u orbitu zapadnih sankcija, gura je na rub propasti kao države i Hrvata kao naroda."***

Istodobno, hrvatska policija još je jednom tom prigodom iskazala svoju senzibilnost za postupanje s predstavnicima nevladinih ili internacionalnih organizacija - pokušavajući predsjednika Hrvatskog helsinškog odbora privesti na informativne razgovore. To, doduše, nije bio prvi slučaj istog tipa - prije toga bio je na policiju priveden **Izet Aganović**, predsjednik Merhameta i član istog Odbora - u povodu racija po muslimanskim humanitarnim organizacijama.

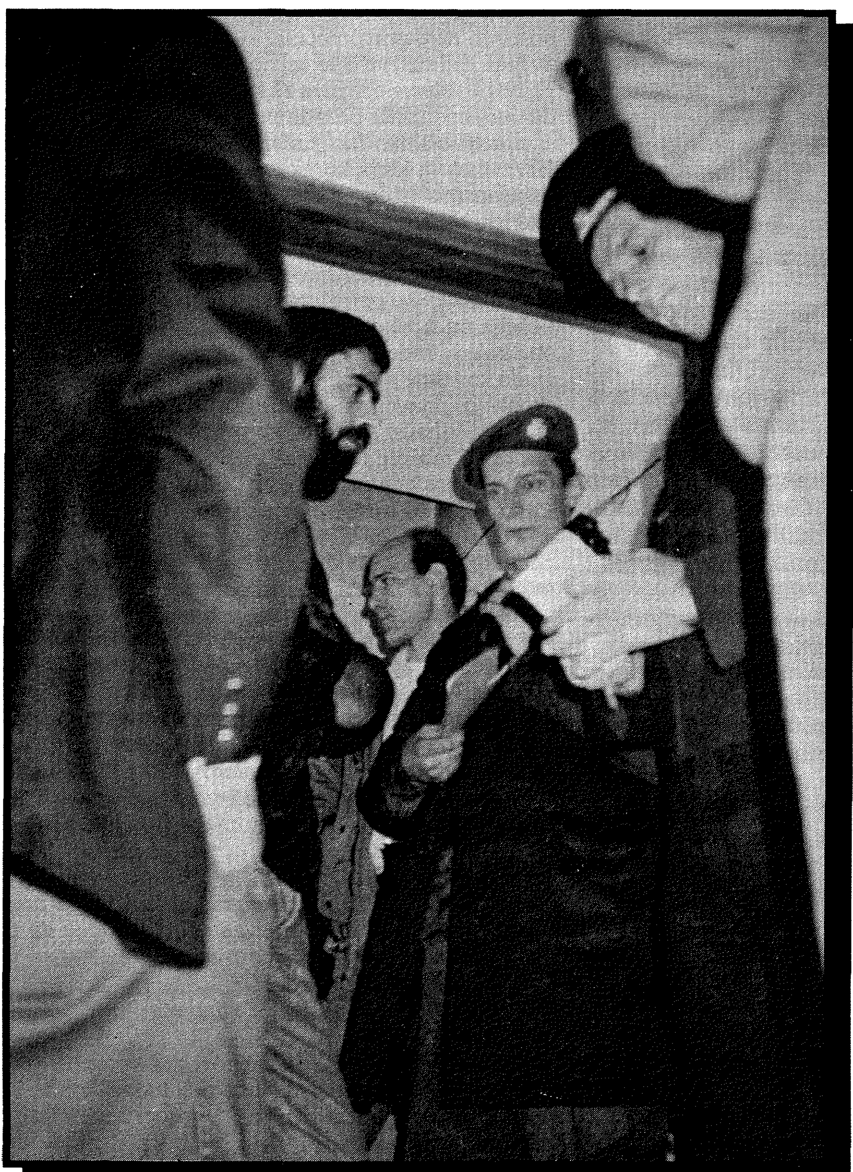
KREIRANJE MEDIJSKOG OKRUŽJA

U pomno iskreiranom medijskom okružju, svako oglašavanje Hrvatskog helsinškog odbora lako je utopiti u svevladajuću sliku neosnovanog ali ciljanog blaćenja Hrvatske. Tako komentator "Danasa", reagirajući na Odborovu izjavu u listopadu, gdje se prosvjeduje protiv sudskih i drugih pritsaka na oporbene stranke u Hrvatskoj - HSP, Dalmatinsku akciju i SDU - ističe kako se radi o prejudiciranje motiva i kvalifikacija, te da Odbor, i njemu slični, ponovno, kao i u slučaju "navodnog" proganjanja novinara, "od izuzetaka čine pravilo".

Puno manje medijske pažnje privlače "male" akcije koje organiziraju za rješavanje konkretnih slučajeva kršenja ljudskih prava primjerice Hrvatski helsinški odbor i Antiratna kampanja - jedni od najbrojnijih su pokušaji sprečavanja deložacija iz vojnih stanova. Dapače, revnosni mediji u svojim šturim informacijama o tome prešutit će da je **Aleksandar Milošević**, bivši novinar **HTV**-a, bio u spornom stanu kao predstavnik HHO-a, isto kao i činjenicu da dvojici članova Odbora nije bio ni dopušten pristup mjestu događaja.

Nije teško predvidjeti da će se dušobrižnici aktualne hrvatske vlasti i dalje hvatati za svaki iskorak HHO-a, njegovih članova i sličnih organizacija i pojedinaca u tzv. političku sferu, prešućujući konkretne "iznimke" kršenja ljudskih prava i sve što se oko njih zbiva. Isto tako, ova strana zasigurno ne očekuje da će HHO odustati od svojih legalnih oblika djelovanja, među koje, ma koliko se neki ljutili, nakon što su iscrpljeni "domaći" mehanizmi, spada i pokretanje međunarodnog pritiska na Hrvatsku. Svakome od njih to je, na koncu, i posao. Ali, svatko razuman i dobronamjeran, pri tome treba iskreno (barem sebi) priznati - što će Hrvatsku prije, kako je formulirao novinar "Slobodne Dalmacije", gurnuti u orbitu zapadnih sankcija - otvaranje dijaloga o "spornim mjestima" poštivanja ljudskih prava - što bi bila zapravo demonstracija da u Hrvatskoj počinju funkcionirati mehanizmi i institucije za zaštitu ljudskih prava - temeljne demokratske forme - ili obrušavanje na svako očitovanje njihovog nicanja. Ako i ubuduće bude prevladavala ova druga varijanta, jedna od posljedica biti će da će se pitanje poštivanja ljudskih prava i dalje više i bučnije problematizirati izvan hrvatskih granica. Potom će se pak zaključiti kako nam dom ugrožavaju izvana. Ni riječi o tome da li su mu temelji bili poljuljani iznutra.

Vesna ROLLER

Razgovor: dr. ***Ljubomir Antić****, predsjednik saborskog odbora za ljudska prava, o prijetnjama izbacivanja Hrvatske iz Europskog vijeća*

Hrvatski zakoni su dobri, ali se ne poštuju

Hrvatskoj je zamjereno angažiranje u Bosni i Hercegovini. Osim toga, predbacuje joj se navodno ugrožavanje čitavog niza elementarnih prava na njezinu vlastitu teritoriju - od kroatizacije jezika, preko medijskih sloboda, pitanja dobijanja državljanstva, deložacija iz stanova bivše JNA, pa do aktualnih problema vezanih uz Dalmatinsku akciju i obračunavanje s idejom regionalizma

Početkom studenoga dr. **Ljubomir Antić** boravio je u Strasbourgu, kao član visoke saborske delegacije u Europskom vijeću. Predstavnici hrvatskog Sabora bili su pozvani na razgovor o ljudskim pravima i njihovom ugrožavanju od strane hrvatskih vlasti. Grupa zastupnika prethodno je pokrenula inicijativu za oduzimanje Hrvatskoj statusa specijalnog gosta u Europskom vijeću i time za potpuno udaljenje naše zemlje iz Strasbourga.

Tko je ustvari pokrenuo tu inicijativu?

- Pokrenula ju je grupa vijećnika iz Velike Britanije. Njih je podupro jedan broj predstavnika Italije i Cipra, no cijelom akcijom rukovode Englezi. Dosad se nikad nije dogodilo da nekoj zemlji bude oduzet status specijalnog gosta, već je to u pravilu bio korak ka primanju u stalno članstvo. Ovo bi bio čisti presedan. Međutim, da se tako nešto ostvari, valja provesti zaista složenu proceduru. S tim u vezi, u Strasbourg se uputila delegacija hrvatskog Sabora, sastavljena na taj način da čim bolje prezentira politički i etnički pluralizam koji postoji u našem parlamentu. Ona je nadležnim komisijama Europskog Vijeća pružila dodatne informacije i objašnjenja o stanju ljudskih prava u Hrvatskoj.

Što predlagači ove inicijative Hrvatskoj zamjeraju?

- Hrvatskoj je zamjereno angažiranje u Bosni i Hercegovini. Osim toga, predbacuje joj se navodno ugrožavanje čitavog niza elementarnih prava na njezinu vlastitu teritoriju - od kroatizacije jezika, preko medijskih sloboda, pitanja dobijanja državljanstva, deložacija iz stanova bivše JNA, pa do aktualnih problema vezanih uz Dalmatinsku akciju i obračunavanje s idejom regionalizma. Kao što vidite, razgovarali smo o svim pitanjima koja su i kod nas učestalo na dnevnom redu.

Smatrate li zahtjev za isključenje Hrvatske opravdanim?

- Većina primjedbi upućenih Hrvatskoj nije usmjerena na zakonske propise, već na ono što se događa mimo njih. Na osnovu iskustva u radu saborskog Odbora za ljudska prava, možemo zaključiti da stvari kod nas ipak idu nabolje. U prvih pola godine njegova rada, primjerice, imali smo relativno velik broj pritužbi vezanih uz dobijanje državljanstva, dok se situacija kasnije znatno približila stanju koje bismo mogli ocijeniti normalnim. Slično je i sa slučajevima deložacija iz stanova. Događaji oko domovnica i deložacija često se ishitreno nazivaju "etničkim čišćenjem". Smatram da je to ipak preteška kvalifikacija. Etničko čišćenje u pravom smislu te riječi pretpostavlja izuzetnu masovnost pojave, kao i ekstremno grube metode. Nije mi namjera da umanjim značaj ovih događaja i inzistiram na tome da je svaki pojedini slučaj velik problem. Međutim, riječ je ipak o nekoliko stotina slučajeva (sudeći prema broju predstavki upućenih Odboru) i držim da je kvalifikacija "etničko čišćenje" preoštra.

Kako ocjenjujete rad Odbora kojem stojite na čelu?

- Odbor je radno tijelo Sabora koje sudjeluje u donošenju zakona. To je njegova osnovna funkcija. U njemu analiziramo prijedloge pojedinih zakona i zalažemo se za ugrađivanje najviših standarda zaštite ljudskih prava.

U javnosti se često ispušta iz vida da naš Odbor nema zaštitnu, već prije svega zakonodavnu ulogu. Nemamo nikakve mogućnosti da istražujemo ili isljeđujemo pojedine slučajeve kršenja prava, niti su takve mogućnosti u našem radu predviđene. Time se bavi saborski Odbor za predstavke i pritužbe građana čiji predsjednik je **Ante Đapić**.

U svojim javnim nastupima pokušavam djelovati na prevenciji kršenja ljudskih prava. Vjerujem da će bar dio potencijalnih prekršitelja odustati od svojih namjera kad vidi da postoje državni organi koji aktivno inzistiraju na poštivanju prava. Zajedno s Odborom za predstavke i pritužbe inicirali smo sastanke s predstavnicima svih nadležnih organa vlasti, kako bismo koordinirali naše djelovanje na zaštiti ljudskih prava. U svim smo tijelima naišli na susretljivost i volju za suradnjom.

U javnosti se često ispušta iz vida da naš Odbor nema zaštitnu, već prije svega zakonodavnu ulogu. Nemamo nikakve mogućnosti da istražujemo ili isljeđujemo pojedine slučajeve kršenja prava, niti su takve mogućnosti u našem radu predviđene. Time se bavi saborski Odbor za predstavke i pritužbe građana čiji predsjednik je Ante Đapić

Razgovarao: Toni GABRIĆ

Slučaj Dalmatinske akcije traje

Tko je zapravo uznemirio javnost?

Sudeći prema svjedočenjima onih koji iz neposredne blizine prate proces, ili su u njega uključeni, istražna procedura je više puta grubo prekršena, a također i elementarna prava uhapšenih. Država je samu sebe još jednom stavila pod lupu domaće i svjetske javnosti

Osumnjičeni za podmetanje paklene naprave u splitske prostorije Dalmatinske akcije već mjesec i pol dana nalaze se pod istragom. Od jedanaestorice prvobitno uhapšenih, na slobodu su pušteni **Vedran Antonijević** i **Dragan Antulov**, dok je **Zoran Erceg**, započevši štrajk gladu obolio, pa je prebačen u bolnicu za osobe lišene slobode u Zagrebu. Pokrenuvši ovaj proces, država je samu sebe još jednom stavila pod lupu domaće i svjetske javnosti, pa joj preostaje samo jedna doista pametna stvar - poštivanje najviših standarda pri vođenju istražnog postupka i pružanje optuženima svih garancija koje proizlaze iz Zakona o kaznenom postupku. No sudeći prema svjedočenjima onih koji iz neposredne blizine prate proces, ili su u njega uključeni, istražna procedura je više puta grubo prekršena, a također i elementarna prava uhapšenih.

FIZIČKA ZLOSTAVLJANJA

"Desetak dana nakon zatvaranja, prilikom jednog obilaska, istražni sudac i ja primjetili smo na mojem branjeniku tragove fizičkog maltretiranja. Imao je modricu ispod oka, vidjelo se da mu je slomljen nos, krvario je iz usana, imao je potpuno plavo uho i požalio se da na tu stranu slabo čuje. Istražni sudac je zahtijevao da se pritvorenik razodjene jer bio je obučen u trenitku potpuno zatvorenu do vrata i šaka. kad se skinuo, na njemu je bilo vidljivo mnoštvo tragova zlostavljanja. Ustvrdilo se da ga je već nekoliko dana u zatvorskoj sobi tukao izvjesni Marijan Bilić. Sudski vještaj, dr. Ivanović, ustanovio je da se radi o velikom broju lakih tjelesnih povreda" - izjavljuje branitelj **Dragana Antulova**, naknadno oslobođenog istrage i puštenog iz zatvora. Mjesec dana života o državnom tršku ostati će mu u dugom i ugodnom sjećanju.

Kao što je javnosti poznato, nakon eksplozije u Kružićevoj ulici najprije su uhapšeni kurir stranke **Jurica Gilić i Adverso Slatkov Nimadan Bandarak.** Oni su danas prvooptuženi i drugooptuženi za krivično djelo terorizma, a svi ostali su uhapšeni na osnovu njihovog iskaza u prvoj fazi istrage. Obrana ističe kontrast između **Glića** i **Slatkova** te ostalih, privedenih u istražni zatvor zahvaljujući upravo njihovom imenovanju. **"Jedan od dvojice prvooptuženih je psihički labilna osoba iz razrovane obitelji, s učestalim napadima epilepsije, a u postupku nije ni vještačen"**, tvrdi splitski odvjetnik **Mirko Franceschi.** "Drugi je višestruki kriminalac. Paradoksalno je da **Adverso Slatkov** tereti **Dekovića**, a na suočenju u prostorijama policije nije ga uopće prepoznao. **Gilić** je mijenjao iskaz nekoliko puta. Posljednji put je to bilo 15. listopada, kad je sasvim jasno dao do znanja istražnom sucu da je istinita njegova prva izjava (u kojoj poriče svoju umješanost u zločin) a da sve ostalo ne predstavlja ni njegovu izjavu, ni njegovu volju", govori **Franceschi.**

Za razliku od prvooptuženog i drugooptuženog, **Franceschi** ističe čestitost i društveni ugled svojih branjenika: stranačkog odvjetnika **Ede Dekovića**, tajnika **Zorana Ercega** i supruga šefice stranke **Srećka Lorgera. "U pitanju su jedan odvjetnik, jedan istaknuti snimatelj i invalid domovinskog rata, te jedan novinar, književnik i pjesnik. Oni su časni ljudi i tvrdim da ne postoji nikakva osnova za njihovo sumnjičenje".**

Važnije od ovog kontrasta čine nam se okolnosti pod kojima je **Gilić** mijenjao svoj iskaz. **"Oni su podnijeli vrlo ružnu torturu"**, tvrdi dr **Ljubić-Lorger. "Bili su prisiljeni promijeniti svoje prvobitne iskaze. Na Gilićevu su tijelu pronađeni tragovi koji upućuju na to da su tučeni odvijačima ili nečim sličnim. Gilić je otvoreno rekao da je svoj iskaz izmijenio i time opteretio ostale, da bi ga prestali tući."** Predsjednica Dalmatinske akcije najavljuje da će s cjelokupnom medicinskom dokumentacijom izići u javnost kad članovi stranke budu pušteni iz zatvora.

VEZA: ORUŽJE

Na prvi pogled, pojedine osumnjičenike najviše kompromitira to, što je prilikom pretresa kod njih pronađena nemala količina oružja i municije. Franceschi odlučno odbija svaku vezu između držanja oružja u stanu i podmetanja eksploziva. **"U krajnjoj liniji, netko može odgovarati samo za to što je imao oružje u kući"**, tvrdi on. **Mira Ljubić-Lorger** napominje da je u optužnici spomenuto mnogo manje oružja nego što je u početku navodio prvi čovjek MUP-a, **Ivan Jarnjak. "Ali on se, naravno, zbog toga neće ispričati. Sastanku na kojem se navodno kovao plan bombaške akcije Edo Deković, kao izvanstranački čovjek nije ni prisustvovao, a "što se tiče Lorgera, on od kolovoza nije ni kročio u prostorije stranke. Ovdje je vjerojatno važno samo njegovo prezime"**, tvrdi Franceschi. Erceg je doduše bio na tom sastanku, ali **"tamo su se rješavala pitanja izrazito tehničke naravi, o organiziranju dežurstava i tome slično. Nije bilo govora ni o kakvom podmetanju eksploziva".**

Nakon prvih mjesec dana istrage, donijeto je rješenje da se pritvor osumnjičenih produži. Razlog produženja pritvora je - što predstavlja novi paradoks u cijelom procesu - bojazan da bi puštanje optuženih na slobodu izazvalo uznemirenje javnosti. Po riječima predsjednice Dalmatinske akcije, održavanje u pritvoru na osnovu odredbe Zakona o krivičnom postupku koja govori o uznemirenju javnosti predstavlja presedan u posljednje tri godine. **"Ta je odredba relikt starog, represivnog sistema i sama činjenica da se ona opet počinje upotrebljavati mnogo njam govori." Franceschi** pak odgovornost za uznemiravanje javnosti prebacuje na drugu stranu, tvrdeći da ono nije izazvano krivnjom optuženih. **"Kakvo bi to uznemirenje javnosti nastalo puštanjem zatvorenih na slobodu, ako četiri stranke u Splitu (HSLS, SDP, HNS i SSH), od kojih su tri u gradskoj vlasti, sasvim određeno traže ukidanje pritvora i omogućavanje optuženicima da se brane sa slobode? Znači, javnost tek sad može biti uznemirena."**

PRITISCI NA ODVJETNIKE

Uz cijeli proces vežu se i priče o navodnim pritiscima na odvjetnike koji u njemu sudjeluju, što oni niti ne pobijaju. Spominju se čak i intervencije pojedinih saborskih zastupnika. Teško je povjerovati da je izbacivanje **Mire Ljubić-Lorger** iz stana neposredno nakon početka cijelog slučaja tek slučajna koincidencija. U svakom slučaju, zabrinjava neefikasnost politicije u otkrivanju šesnaestorice uniformiranih izbacivača. **Duško Polić**, predsjednik splitskog Odvjetničkog zbora javno apostrofira predsjednicu DA zbog širenja neistina. To su samo neke od kontura koje upotpunjuju sliku ambijenta u kojem se vodi proces. No on teče svojim tokom, i sada je na potezu Vrhovni sud koji se mora izjasniti o žalbama na rješenja o produžetku pritvora.

Toni GABRIĆ

Postupci i ubojstva za koje se može pretpostaviti da imaju političku pozadinu, zbog toga što se vlasnika smatra nelojalnim kao građanina, jesu medvjeđa usluga Hrvatskoj. Mislim da to rade osobe koje na taj način služe kao izravni agenti velikosrpskom beogradskom imperijalizmu i time daju dokaze o tome da na hrvatskoj strani ima ljudi koje možemo nazvati zločincima - kao što smo se uvjerili u ponašanje zločinaca poput Arkana ili Šešelja

Koja su područja najintenzivnijeg kršenja ljudskih prava? Sloboda, imovina, život?

- Sva područja je teško nabrojati, no ako bismo ih rangirali po težini, morali bismo poći od slučajeva ubojstava pod nerasvijetljenim okolnostima, zatim uništavanja imovine, potom dolaze slučajevi (krivični ili nekrivični) gdje se ljude bez valjana osnova podvrgava sudskom postupku. Učestali su i problemi sa stanovima koji su bili u vlasništvu JNA, a sada su u njima druge osobe - obitelji bivših pripadnika JNA, umirovljeni pripadnici JNA ili treće osobe.

Lišavanja života pod nerazjašnjenim okolnostima - na što, konkretno, mislite?

-U ovom trenutku ta grupa slučajeva možda i nije do te mjere aktualna. Mislim ponajprije na slučaj ubojstva sindikalnog funkcionera Krivokuće. Bilo je desetine nerazjašnjenih ubojstava, iako točan broj ne znam, u gradovima poput Osijeka, Splita, Siska, Zadra. Ranije ih je bilo na području Gospića i nekim drugim područjima. To su bili slučajevi koji su se događali u jeku rata u 1991. godini. Čini mi se da je učestalost tih, najtežih zločina, na neki način smanjena, bar ja nemam spoznaje o takvim ubojstvima u posljednjih nekoliko mjeseci.

Imovina?

-Što se tiče uništavanja kuća, ne na području ratnih operacija nego na mirnim područjima, tu je sve do pred neko vrijeme bilo puno slučajeva dizanja kuća u zrak, njihovog djelomičnog uništavanja ili uništavanja druge imovine, automobila isl. Najčešće je bila riječ o uništavanju kuća i imovine osoba nehrvatske nacionalnosti, hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Iako se pretežno radilo o kućama Srba, bilo je i nemali broj kuća građana hrvatske nacionalnosti. Javnost još uvijek nema uvid u to koliko je krivičnih postupaka okončano, posebno ne o pravomoćnim sudskim presudama protiv ljudi koji su izvršili te, rekao bih, nesumnjive zločine. Takvi postupci i ubojstva za koje se može pretpostaviti da imaju političku pozadinu, zbog toga što se vlasnika smatra nelojalnim kao građanina, jesu medvjeđa usluga Hrvatskoj. Ja idem korak dalje, a to sam već rekao i napisao: mislim da to rade osobe koje na taj način služe kao izravni agenti velikosrpskom beogradskom imperijalizmu i time daju dokaze o tome da na hrvatskoj strani ima ljudi koje možemo nazvati zločincima - kao što smo se uvjerili u ponašanje zločinaca poput Arkana ili Šešelja na srpskoj strani, ili njihovih sljedbenika. Osobe koje to rade ili su luđaci, ili prikrivene sluge Beograda koji time na najbolji način služe svome beogradskom poslodavcu. Ti se postupci ni na koji način ne mogu izjednačiti s hrvatskim patriotizmom, iako veoma često možete naići na "pučka" tumačenja takvih postupaka, s argumentacijom "a što oni nama rade!".

Zašto MUP ne iznese prave podatke o svemu?

- Mislim da je ministar unutarnjih poslova dao podatke, u svom izvještaju Saboru. Čini mi se da se radi o tisućama kuća koje su odletjele u zrak, iako ne znam točan broj. U pojedinim sredinama postoje pojedinci za koje je javna tajna da su u zrak digli više stotina kuća. Prema tome, to nije i ne može biti tajna za djelatnike MUP-a i dovoljno bi bilo da samo dođe autoritativan zahtjev s dovoljno kompetentne razine da se prema tim osobama poduzmu zakonske mjere.

Takvog zahtjeva, međutim, nema?

-Kada bi ga bilo, došli bismo brzo do situacije u kojoj bi se pokrenuli postupci protiv cijelog niza ljudi. Takav čin bi doprinio da se *pro futuro* isključi mogućnost događanja takvih stvari.

Ako to rade ljudi u službi Beograda, što je vaša pretpostavka, zašto vlasti ne povedu široku akciju da to spriječe, kad imaju instrumente za to?

- Na neki je način paradoksalno da su najveći hrvatski jastrebovi ljudi u službi Beograda...

Mislite doslovce tako!?

-Doslovce, da. Najveći jastrebovi su čisti agenti Beograda, a ako nisu onda su glupani ili luđaci koji ne bi smjeli biti na odgovornim mjestima i doći u poziciju da štete svojoj domovini.

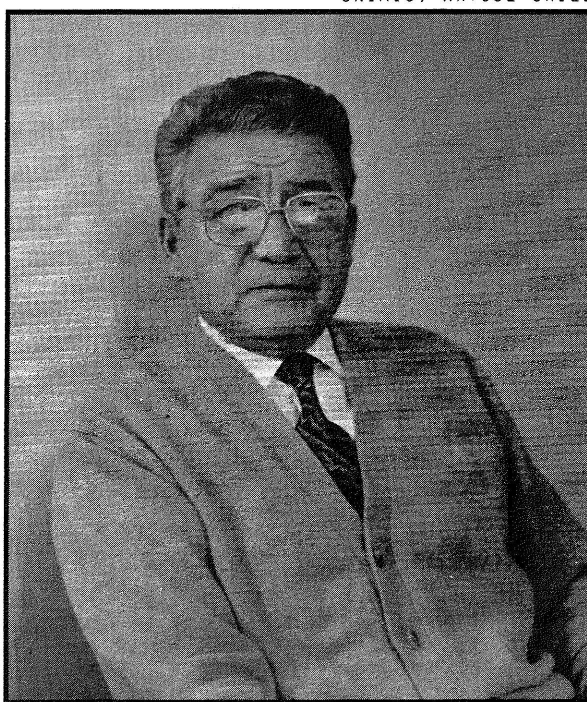
Razgovor: ***Slobodan BUDAK****, tajnik* ***HRVATSKOG HELSINŠKOG ODBORA***

NAJVEĆI HRVATSKI JASTREBOVI SLUŽE BEOGRADU!

Meni se druga mogućnost ipak čini vjerojatnijom.

- Nakon svog životnog iskustva nisam previše toga spreman pripisivati ljudskoj gluposti. Ljudi moje generacije s iskustvom nastanka i raspada fašističkih i komunističkih totalitarnih sustava, svjedoci monster-procesa, šovinizama svih vrsta, genocida... Mi nemamo pravo na naivnost, da nam se ponovno po tko zna koji put ponavljaju neke stvari. Ne treba biti veliki političar, pa uvidjeti koliko su te stvari štetne, da i ne govorimo o njihovoj neetičnosti. Ali ako bi i etičku komponentu apstrahirali - a mislim da se ona ni u politici ne može apstrahirati - bilo bi to kontraproduktivno, čak i sa stanovišta dnevnopolitičkog taktiziranja, čak i makijavelizma.

Postupci recentne vlasti na području ljudskih prava, medija, u nesprečavanju da HVO čini zločine, a na to kao Hrvatska očito možemo utjecati, približavaju nas sankcijama. A Hrvatska očito može utjecati na postupke HVO-a, kada zapovjednici HVO-a idu direktno s generalskih pozicija u Hrvatskoj vojsci na zapovjedna mjesta HVO-a. Konkretno se to događa već po drugi put. Već sâm takav akt je protivan hrvatskim interesima. Što to znači da jedan hrvatski general odlazi na takvu funkciju a još nije razriješen dužnosti u Hrvatskoj vojsci? Jesu li to dvije vojske? Je li Bosna druga država? Jesmo li je priznali? I tako dalje... Ne mogu to razumjeti. To je onkraj razuma.

SNIMIO: HRVOJE GRILL

Imenovanje generala ne prolazi bez znanja predsjednika. Nije li to protivno tezi da su ti postupci "onkraj razuma"?

-Tim se postupcima preuzima suodgovornost za postupke koji čine snage pod egidom Republike Herceg-Bosne, u sastavu od strane Hrvatske priznate Bosne i Hercegovine Sve češće se događa da i ljudi koji su došli iz Bosne i Hercegovine, dakle vojnici druge države, uzimaju sebi prava da nasilno ulaze u tuđe stanove. I rade to veoma učinkovito.

Primjeri?

-Slučaj s gđom. Godinović u Splitu, te gospođom Košuljandić u Rijeci, koja je u međuvremenu vraćena. Sve to su učinile osobe koje nisu iz Hrvatske, nego iz Bosne, ali su bile naoružane. Što se tiče događanja u BiH, da se vratim na to, ja bih je tako nazvao i do daljnjeg nisam spreman koristiti naziv Herceg-Bosna niti neki sličan - postupci s hrvatske strane su veoma ružni i sve je više argumenata da se radi o snagama koje podržava hrvatska država. Riječ je o pokušaju zauzimanja teritorija, i činjenica da je to prije uradila srpska strana nije opravdanje za izvođenje imperijalističkih operacija s druge strane. To je neprihvatljivo, i tu rješenja nema. Imperijalistički postupci moraju biti kažnjeni, kao što je Hitler bio kažnjen na kraju rata. Oružje mora položiti i zavojevač na ovom prostoru a to je Slobodan Milošević. A ako bi se još netko uključio u takve postupke, i ako Hrvatska iz toga ne izvuče konzekvence, i ona se može naći u takvoj situaciji što bi bilo tragično.

Kakva je uloga i značaj Hrvatskog Helsinškog odbora?

- HHO je prije svega nevladina i nestranačka organizacija. Mi imamo mandat iz sjedišta helsinške federacije u Beču. Po načinu rada, mi smo lobistička grupa, grupa za pritisak. U vremenu obilnog kršenja ljudskih prava mi nastojimo ići tamo gdje je to najnužnije, i uključujemo se tek onda kad su sva druga proceduralna sredstva iscrpljena. Reagiramo tek tada jer mi ne možemo nadomjestiti proceduru. Mi zapravo podržavamo državnu proceduru, jer bit kršenja ljudskih prava i jest u neprimjenjivanju procedure. Forma se mora poštivati u svakoj situaciji i pod svaku cijenu na jednak način prema svakome. To je bit demokratske države, odnosno jednakosti pred zakonom. Nije toliko važno kakvi su zakoni, koliko je važno da se na sve jednako primjenjuju.

Što je, prema odredbama međunarodnog ratnog prava, ratni zločin i kakva je procedura izvođenja dokaza?

- I danas, kao i uvijek do sada, pobjednik utvrđuje tko je učinio ratne zločine, iako naravno nije nikakva teškoća utvrditi tko ih je činio. Ratni zločin je sve ono što se u toku ratnih operacija radi preko mjere nužne za postizanje vojnih ciljeva. Jer, jasno je da države ratuju, ali i u ratovima postoje pravila igre, i kada kod grubih odstupanja od tih pravila stradavaju treći, kada umjesto ratnih ciljeva strada civilno stanovništvo, spadaju u tu kategoriju. To se jasno vidi na primjeru Bosne, Sarajeva, početno u slučaju Vukovara, Dubrovnika, na koncu to vidimo i na posljednjem mostarskom mostu. Sve su to ratni zločini i oni koji to čine su ratni zločinci. U ovu kategoriju spada i protjerivanje stanovništva.

Koliko je važna činjenica da Hrvatska nikada službeno nije proglasila ratno stanje?

- Mislim da je Hrvatska, koja je bila napadnuta, pogriješila. Ona je trebala konstatirati da je u ratnom stanju. Ne mogu shvatiti zašto recentna vlast to nije učinila. Pitanje utvrđivanja ratne štete i statusa napadnutog ovisi o tome. Drugo, mi smo imali niz uredbi donesenih u jesen 1991. tzv. "ratnih uredbi" koje je donio predsjednik Republike, koje su direktno zasijecale u ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom i međunarodnim aktima.

Je li uvođenje ratnih uredbi bilo suprotno pravnoj činjenici da rat nikada nije zvanično proglašen?

- Formalno je svakako postupano protivno hrvatskom Ustavu, koji propisuje - kad je riječ o ljudskim pravima - da prava zajamčena Ustavom mogu biti ograničena ili suspendirana samo pod uvjetima propisanim tim Ustavom. A to znači da je trebalo biti proglašeno ratno stanje ili stanje izvanrednih prilika, i u tom slučaju odluka o ograničenju prava morala je biti donesena dvotrećinskom većinom Sabora. Kod nas nije bio takav slučaj. Odluku je donio predsjednik Republike, a Ustav predviđa da to može učiniti i predsjednik Republike, ali samo ako se Sabor ne može sastati. Kod nas nikad do sad situacija nije bila takava da se Sabor nije mogao sastati. Dakle, uredbe su donesene na način protivan Ustavu. Drugo, nije poštivana procedura koju je Hrvatska bila dužna poštivati kao država koja je potpisala Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Taj pakt obvezuje države potpisnice da kod ograničavanja ili ukidanja nekih od prava prihvaćenih tim aktom, moraju o tome obavijestiti glavnog tajnika UN, o pravima koja su suspendirana kao i o razlozima za suspenziju. Isto tako, treba podnijeti izvještaj kada ti razlozi prestanu. Ni u jednom ni u drugom slučaju to nije učinjeno, ni do danas. Neke posebno značajne uredbe ostale su na snazi. Tim propisima, počevši od onih koji su postojali u prvoj fazi i koje je uveo predsjednik umjesto kvalificirane većine svih saborskih zastupnika, izvedena je jedna proceduralna, juridička pretpostavka za eventualno provođenje diktature u državi. Praktički, nema trenutka kojim bi na dovoljno jasan način bio određen početak takvog stanja, pa je prema tome veoma teško i odrediti kada bi mu bio kraj.

Koja su prava danas suspendirana?

- Danas postoje, osnovana samo za slučaj ratnih uvjeta, vojna tužilaštva i sudovi gdje nemate pravo prigovora protiv optužnice koja se digne protiv vas pred bilo kojim sudom. Nemate osigurano pravo na obranu koje je inače predviđeno, nemate pravo branitelja da prisustvuje drugostepenom postupku... Čovjeku se može presuditi - osobito, pred vojnim sudom - na kaznu od 20 godina, a da nijedan sudac nije saslušao nijednog od svjedoka na čijim iskazima se temelji presuda. Na primjer, te uredbe omogućuju da časnik u vojsci ispita svjedoka, napiše zapisnike, da se ti zapisnici pročitaju i da na osnovu pročitanih iskaza koje je sastavio jedan časnik, dakle ne niti pravnik, nego časnik, budeš osuđen na 20 godina, a da i ne vidiš ljude koji te terete! Upravo sam dobio jedan slučaj, gdje se kaže da je osoba, prema navodima potencijalnog svjedoka (nema ni njegovog svjedočenja) bila u neprijateljskoj vojsci, i na osnovu toga se optužuje za djelo za koje može biti osuđen na 15 ili 20 godina.

Kakav je u tim okolnostima položaj odvjetnika i sudaca?

- Govorim o vojnim sucima koji imaju veoma osjetljive funkcije. Dovoljno je reći da je prije godinu dana g. Stjepan Herceg, danas republički državni tužitelj a u to doba savjetnik predsjednika Republike, nezadovoljan presudama Vojnog suda u Zagrebu, u jednom izvještaju napisao da su ti suci donijeli neke presude (radilo se o oslobađajućim presudama) koje su po njegovu uvjerenju bile pogrešne jer je optužene po Hercegu trebalo osuditi, i to je u veoma kratkom roku rezultiralo smjenjivanjem svih tih sudaca. Oni su prije toga bili suci Općinskog ili Okružnog suda, i veoma brzo su vraćeni na te civilne dužnosti. Postavljena je nova ekipa, za koju se nakon sudbine ovih ne može očekivati da će se upuštati i nešto što bi moglo imati za posljedicu njihovo smjenjivanje. Da je to dobro primljeno od pretpostavljenih gospodina Hercega vidi se i po tome što je on poslije bio kandidiran i izabran za zastupnika u Saboru, i danas je republički državni tužitelj. Prema tome, ta struja i ta orijentacija očito se podržavaju i danas.

Odvjetnici?

-U jednog broja ljudi u nekom razdoblju javila se dvojba braniti ili ne braniti svakoga tko im se obrati. Danas smo to pitanje apsolvirali, ali ostale je i u ozbiljnoj formi se pojavljuje nespremnost dijela kolega da se upuštaju u predmete s političkim konotacijama, i nerado se upuštaju u to da se izlažu prijetnjama, rizicima pa i stvarnim napadima, a toga je bilo. Miniranja, bacanja eksplozivnih naprava na kancelarije odvjetnika, bila su sredstva da se odvjetnici odvrate od obrane nekih pojedinaca za koje se smatralo da su nelojalni Hrvatskoj.

Je li činjenica da u preambuli Ustava stoji odredba prema kojoj je Hrvatska nacionalna država hrvatskog naroda, bitna kao osnov pravnog razlikovanja njenih građana?

-Ne, gore od toga je bilo kad je predsjednik prilikom polaganja prisege dodao da će "štititi hrvatski narod". Nitko, pa ni predsjednik Republike ne može mijenjati sadržaj prisege, posebno ne na način da to izazove osjećaj kod osoba koje jesu hrvatski državljani ali nisu Hrvati, da će biti drugačije tretirani od onih kojima se prisiže.

I tu je prisutno kršenje procedure o kojemu ste govorili?

-To je strašno iz više razloga. Prvo, što to čini predsjednik Republike, i time daje loš primjer. Drugo, jer se time razlikuju građani, i treće, jer je to učinjeno pred kompletnim sastavom Ustavnog suda Hrvatske, koji kao tijelo nadzire ponašanje predsjednika i može dovesti u pitanje njegov opstanak na tom mjestu. Koji bi predsjednik SAD, pred sucem Vrhovnog suda SAD, odstupio za jednu riječ? To je kompromitantno i za Ustavni sud.

Razgovarao: Boris RAŠETA

Šanse Valentićeva stabilizacijskog programa

Siva ekonomija i bolje sutra

Jasno je da je socijalna situacija u Hrvatskoj dramatično pogoršana. Uz pomoć ušteđevina, sive ekonomije ili transfera, mnogi ljudi još uspijevaju održati jedva podnošljivu razinu življenja. Neki su već zakoračili s onu stranu granice dostojnog življenja

Mjesec i pol dana nakon što je premijer **Valentić** ipak iznenadio najveći dio hrvatske javnosti devalvacijom HRD-a prema DEM za 21 posto, mora se reći da je prva faza antiinflacijskog programa, bar po vanjskim manifestacijama, dala rezultate. Tečaj HRD-a prema DEM pao je na razinu od prije početka mjera, inflacija će u studenome biti oko pet posto, industrijska proizvodnja raste, likvidnost banaka se popravlja...Naravno, svatko imalo upućen zna da je napravljen tek najlakši dio stabilizacijskog paketa i da svaki od spomenutih rezultata može vrlo brzo biti neutraliziran i da se svi zajedno možemo za koji mjesec opet naći tamo gdje smo bili - s onu stranu hiperinflacije, na granici ekonomskog i socijalnog kaosa. Tek od slijedećih faza, kada se treba provesti restrukturiranje, a nakon toga i oživljavanje proizvodnje, moći će se reći da li je **Valentićev** eksperiment uspio.

ŠTO ĆE REĆI MMF?

Jedno je promatrati antiinflacijski program u širem smislu. Tu njegov uspjeh ovisi o razvoju vojnopolitičkih prilika, a stupanj neizvjesnosti je toliko velik da nema te analize koja bi dala suvisle rezultate. Druga je vanjska pretpostavka, više povezana s političkom situacijom nego s rezultatima antinflacijske politike - ponašanje MMF-a i Svjetske banke. Ako oni puste zeleno svjetlo do proljeća 1994. godine, izgledi za uspjeh **Valentićevog** programa su bitno veći.

Ako se eliminiraju spomenuti neizvjesni elementi, jedan od najvećih problema za uspješno provođenje programa su socijalne prilike u Hrvatskoj. O tome je zanimljiv članak nedavno objavljen u mjesečniku "Citu Trusta":

"Ekonomsko-socijalna situacija u Hrvatskoj kontinuirano se pogoršava već više od tri godine. Gotovo nijedan makroekonomski indikator u ovom razdoblju nije počeo pokazivati znakove trendnog poboljšavanja. Izuzeci su zaposlenost u privatnom sektoru i, premda dvojbeno, tijekom zadnje godine nezaposlenost. Situacija prije donošenja stabilizacijskog paketa **Valentićeve** vlade i dalje nije obećavala bolju budućnost. Statistički podaci za prvih osam mjeseci 1993. godine pokazuju da je društveni proizvod gotovo prepolovljen u odnosu na razinu iz 1990. godine, a nastavlja s padom i u odnosu na prethodnu godinu.

Industrijska proizvodnja je zabilježila podjednak pad, dok se zaposlenost smanjivala po nižoj stopi. Zaposlenost se smanjila za jednu četvrtinu u odnosu na 1990. godinu i za 3,4 posto u odnosu na prvih osam mjeseci prošle godine. Sporiji pad zaposlenosti od društvenog proizvoda doveo je do pada proizvodnosti u privredi društvenog sektora za jednu četvrtinu. Investicijska aktivnost je gotovo zamrla.

PRIVATNI SEKTOR

Jedini stvarni ohrabrujući pokazatelj je kretanje zaposlenosti u privatnom sektoru. Dio porasta zaposlenosti u tom sektoru treba zahvaliti jedino "preregistraciji" kao posljedici privatizacije. Drugi dio je pravi rast. Treba imati na umu da privatnici rijetko prijavljuju sve radnike kako bi izbjegli plaćanje davanja državi. To znači da postoji skriveni "vezani" rast zaposlenosti u tom sektoru uz radnike koji su registrirani kao zaposleni. Drugim riječima statistika potcjenjuje rast zaposlenosti u privatnom sektoru. S druge strane, taj rast je počeo s niske polazne osnove tako da se još uvijek ne radi o apsolutno velikom broju radnika - broj radnika u privatnom sektoru je porastao za otprilike 60.000.

Nezaposlenost je u odnosu na 1990. porasla za 57,8 posto, ali se tijekom zadnje godine bilježi pad broja nezaposlenih. Iako malen, taj pad izgleda začuđujuće jer zaposlenost i dalje pada. Vjerojatno je da je on posljedica, s jedne strane strožih uvjeta za registriranje te neregistriranje dijela radnika koji su izgubili pravo na beneficije (samo oko jedne četvrtine registriranih nezaposlenih prima novčanu naknadu), a s druge strane povećanog zapošljavanja kako u privatnom sektoru tako i u "sivoj ekonomiji".

Inflacija je dosegla relativno stabilno kretanje na razini 20-30 posto mjesečno, što je dinar praktično izbacilo iz igre kao obračunsko sredstvo u poslovanju. Najnovije mjere vlade imaju priliku da inflaciju znatno obore u kratkom roku. Veći problem će, naravno, biti srednjoročno oživljavanje investicijske aktivnosti i proizvodnje.

DRASTIČAN PAD STANDARDA

Najteže je, ipak, stanje u socijalnom dijelu kliničke slike cjelokupnog gospodarstva.

Plaća po zaposlenom u odnosu na devedesetu godinu iznosi 37,2 posto, dok su primanja stanovništva zabilježila dramatičan pad na 29,2 posto predratne razine. Padobran standarda (štednja, "siva ekonomija" i privatna transferna primanja) omogućili su nešto "mekše prizemljenje", pa su se izdaci stanovništva na robe i usluge smanjili na razinu od 43,3 posto razine iz 1990. To je, ipak, drastičan pad standarda.

Unatoč tome što neki drugi makroekonomski pokazatelji bilježe sporiji pad tijekom zadnje godine, standard i dalje naglo opada. Indikativno je to što se po podacima čini da padobran standarda postaje sve tanji pa pad primanja stanovništva polako konvergira izdacima za robe i usluge iako je znatnija razlika i dalje prisutna.

Masa plaća se u odnosu na 1990. smanjila čak za tri četvrtine, a udio neto plaća u ukupnom proizvodu privrede smanjio se s 10,4 posto na 5,1 posto. S te strane, dakle, više ne ostaje puno prostora za ekonomsku politiku, pogotovo uzme li se u obzir da tako niske nadnice djeluju negativno na proizvodnost.

NAJUGROŽENIJI - NEZAPOSLENI I UMIROVLJENICI

Uz rast stope nezaposlenosti od 9,3 na 17,6 posto i male novčane naknade na Zavodu za zapošljavanje, tijekom zadnje tri godine velik broj radnika je umirovljen, a mirovinski fond je zapao u teškoće jer relativno mali broj radnika mora financirati znatno veći broj umirovljenika. Zbog toga su mirovine značajno pale. Budući da umirovljenici predstavljaju onaj dio pučanstva koji ima najmanje prilike da dodatno zarađuje kroz neki oblik dodatne aktivnosti, oni, uz nezaposlene, predstavljaju socijalno najugroženiji dio stanovništva. Njihovu situaciju donekle čine podnošljivom još jedino transferna primanja od obitelji, no oni koji su lišeni i tih primanja doista se nalaze na razini potpunog siromaštva.

Jedna posljedica i ventil izuzetno teške socijalne situacije je i emigracija u inozemstvo koja je ponovo, nakon velikog emigracionog vala s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih zahvatila Hrvatsku. Ona je ovaj puta otežana činjenicom da na Zapadu ne postoji potražnja za radnom snagom koja je tada postojala, a pogotovo ne za slabo kvalificiranom radnom snagom, pa je značajna razlika što se ovaj puta u velikoj mjeri radi o emigraciji visoko obrazovanih ljudi, što dugoročno slabi izglede za brzi oporavak i hvatanje priključka sa Zapadom jer je ljudski kapital ionako jedna od temeljnih zapreka razvoja Hrvatske.

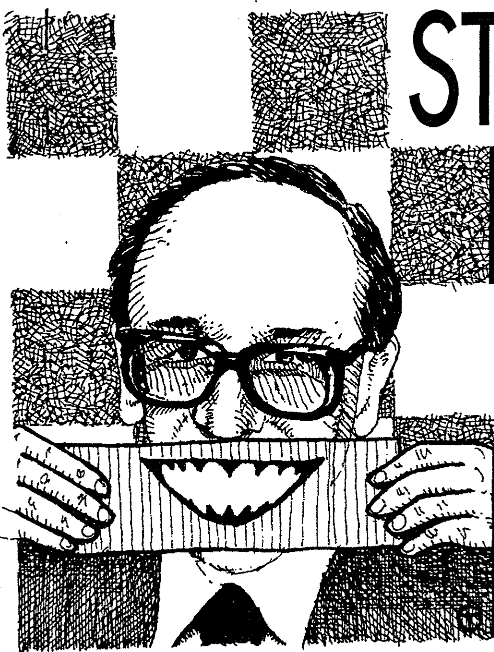
Jasno je iz gore navedenog da je socijalna situacija u Hrvatskoj dramatično pogoršana. Uz pomoć ušteđevina, sive ekonomije ili transfera mnogi ljudi još uspijevaju održati jedva podnošljivu razinu življenja. Neki su već zakoračili s onu stranu granice dostojnog življenja (što god ona značila). Kratkoročni izgledi za poboljšanje takvog stanja nisu dobri, ali se kvalitetnom socijalnom politikom mora nastojati zadržati najugroženije građane na kakvoj-takvoj razini življenja, dok ne dočekaju ekonomski oporavak koji bi i njima direktno, kroz povećanu potražnju na tržištu rada i veće nadnice, ili putem povećanja budžetskih prihoda trebao donijeti bolje dane.

B. KOSOVIĆ

---

*Razgovor: dr **Goran GRANIĆ**, predsjednik **HSLS**-ove Vlade u sjeni*

STABILIZACIJA S DEVIZAMA IZ ČARAPE

Po meni će kriza Valentićeva projekta nastati početkom iduće godine, a neuspjeh programa znači i velike posljedice za hrvatsku državu. Prvo postoji opasnost da građani izgube povjerenje u državu, a drugo, neuspjeh ovog programa u financijskom smislu značio bi otuđenje oko pola milijarde dolara

Kako Vi kao premijer Vlade u sjeni vidite perspektive vladina "stabilizacijskog programa"?

- Odmah nakon što je gospodin **Valentić** 'izišao' s programom i mi smo dali svoje ocjene. Uže stručne ocjene su ukazivale na određene nelogičnosti u samim mjerama, tako da jedna mjera pobija drugu, npr. visina eskontne stope, visina kamata na obvezni promet, ograničenja od strane Narodne banke pri kupnji deviza itd. Taj dio mjera Vlada je ubrzo korigirala sniženjem eskontne stope, smanjenjem kamatne stope a i Narodna banka je povukla neka ograničenja. No to sve skupa nije dovoljno da bi dalo neke rezultate, jer mjere koje se sada provode imaju samo monetarno-politički karakter. Nedostaje im pravi fiskalni te politički karakter. Politički u smislu socijalnog konsenzusa i političkog dogovora što većeg broja političkih faktora, kako vlasti tako i opozicije. Bez toga nema provedbe programa.

Što se događa u ovom trenutku s provedbom programa?

- Mislim da nije dobro što Narodna banka ne štiti tečaj što će imati dugoročno loše posljedice za izvoz, a stimulirat će uvoz. Što za Hrvatsku koja ima negativni odnos izvoz-uvoz, koja ima nedovoljne devizne rezerve da bi se dugoročno zaštitile potrebe države, znači pravu katastrofu. Istina je da su devizne rezerve sada visoke, ali samo zato što smo prije dvije godine imali nulu. Devize iz čarape nisu dovoljne da bi se gradila devizna politika, zato je destimulacija izvoza višestruko pogrešna. Po meni će kriza ovog projekta nastati početkom iduće godine, a neuspjeh programa znači i velike posljedice za hrvatsku državu. Prvo postoji opasnost da građani izgube povjerenje u državu, a drugo, neuspjeh ovog programa u financijskom smislu značio bi otuđenje oko pola milijarde dolara.

Šanse za uspjeh programa?

- Vrlo su male. Napominjem posebno bitnu činjenicu da hrvatska privreda, obzirom na sadašnje odnose, nije moguća bez inflacije. Uostalom, proračunska i strukturna inflacija nisu ni zahvaćene Vladinim mjerama. Očekujem da će se strukturana komponenta inflacije još i povećavati s obzirom na to da devizni tečaj destimulira proizvodnju izvoznih grana.

Koliko je Vlada autonomna obzirom na pritiske političkih faktora?

- Današnja je boljka Hrvatske nepostojanje odgovornosti prema troškovima i proračunu. To je boljka države koja izlazi iz socijalizma i još dugo će se rješavati. Ne može se potrošiti više no što je proračunom predviđeno. Ta svetost proračuna mora biti obvezujuća za sve, od predsjednika Republike do najnižih razina državne uprave.

Ovise li strani krediti od Vladina programa ili od političkih aranžmana?

- Današnja vlast teži formalizaciji demokratskih procesa, ali ne i suštinskoj promjeni. Dobro napisan zakon jednostavno se ne provodi do kraja. Sve je to dovoljan razlog institucijama međunarodne zajednice kao što su Svjetska banka, MMF, Europska banka za razvoj i sl. da ne daju Hrvatskoj prolaznu ocjenu, pa jasno niti sredstva. Osim globalne slike vezane uz institucije međunarodne zajednice, drugi dio problema, a po meni daleko važniji od ovog globalnog, vezan je uz strane poduzetnike kao potencijalne ulagače u Hrvatsku. Ozbiljan poduzetnik danas ne ulazi u rizičnu zemlju kao što je Hrvatska. Pri tome mislim na ozbiljna i dugoročna ulaganja.

Što danas može učiniti Vlada u sjeni?

- Vlada u sjeni operativno ne može puno utjecati. Odluke donosi izvršni organ vlasti, Vlada. Ali Vlada u sjeni nije ni zamišljena u tom smislu, već kao strednje stručno tijelo glavne oporbene stranke i ima zadatak praćenja i analize rada državnih organa, pripremanja prijedloga i stvavova i onog što se događa u saborskoj proceduri, te pripremanje i analizu političkih stavova stranke. Drugi je zadatak pripremiti stranku na preuzimanje odgovornosti vlasti.

Kada očekujete da će premijer Valentić u sjenu, a Vi u Vladu?

- (Smijeh...) Ne zavidim gospodinu **Valentiću**. Izvršna vlast danas je izuzetno opterećena. Mi kao stranka još se nismo odredili o prijevremenim izborima. Za Hrvatsku je u ovom trenutku važnije postići nacionalni dogovor sadašnjih parlamentarnih stranaka, nego ići u prijevremene izbore. Potreban je dogovor o temeljnim pitanjima bliže i dalje budućnosti Hrvatske.

Razgovarala: Nela GUBIĆ

Hrvatski politički gramofon uporno i dosadno vrti nekoliko istih ploča: mi nismo napravili ni jednu jedinu greškicu, Hrvatska je najdemokratskija i najstabilnija postkomunistička zemlja, naš program privatizacije je najbolji. Ustav nam je najdemokratskiji u Evropi... riječju: mi smo genijalci. Sve se to čini u ime vrhonaravnog principa svake totalitarne politike: mnogo puta ponovljena laž postaje istina. No, izgleda da već i naši građani, a ne samo stranci, znaju i osjećaju na svojoj koži da to baš i nije tako.

politički blefovi vladajuće stranke

Operacija Cipar?

Valentićev program sve više sliči na onu priču o magarcu kojeg su jedva naučili da sedam dana jede, a on onda krepa

GLAVOM OTVORENE RALJE

Hrvatsku još nije napustio nacionalni zanos. Ali *pučanstvo* ne može ne vidjeti da Hrvatska u svojoj povijesti nije nikada bila manja. Hrvatska je, suprotno tvrdnji predsjednika Tuđmana, taj rat izgubila, kako u samoj državi gdje je ostala bez četvrtine teritorija i pretvorena u četiri otoka, tako i u Bosni i Hercegovini gdje je dobila samo 22. banovinu. Hrvatska politika nije bila u stanje suprostaviti se srpskoj pobuni, naprotiv svim silama se trudila da dolijeva ulje na vatru i kao da se veselila što jedna po jedna općina sa većinskim srpskim stanovništvom pada u četničke ruke. Hrvatska je navodno već tada nudila ruku pomirnicu razgovarajući s pokojnim psihijatrom **Raškovićem**, da bi onda stenogram tog tajnog razgovora objavila ne bi li kompromitirala "čika" Jovu. Svoju bahatost i nezrelost pokazala je i onda kada je ukidala policijske postaje, recimo u Kninu, a istodobno odbacivala svaku pomisao da se "Krajini" da zajednica općina. Hrvatska je izbacila Srbe iz Ustava, ali zato se uporno poziva na AVNOJ-evske granice, kao da su to neke imaginarne crte Hrvatskoj date za sva vremena, a ne vodeći računa da unutar tih crta postoji i određeni sadržaj, koji je odredio taj isti AVNOJ.

POTROŠENI KREDITI

Već u početku nova vlast je sebi zamislila da mora stvoriti novu banovinu i sa Miloševićem razgovarala o podjeli Bosne, ne shvaćajući da time indirektno pristaje i na legalizaciju krajinske pobune, ali i da Srbija prvi puta u svojoj povijesti prelazi Drinu. Kraj znamo. Dobili smo banovinu, a Hrvati iz Bosne potucaju se kao Kurdi i Palestinci. A sve to ne bi bilo moguće da je **Tuđman** od početka stao uz bosansku vladu i sklopio ratni savez. No, Svijet je u početku prepoznao agresora. Nakon Vukovara (o kada li će se i o tome saznati puna istina?), Dubrovnika, Zadra, Osijeka, Zagreba... bilo je sve jasno i Hrvatska je, zahvaljujući prvenstveno Njemačkoj, koja je htjela testirati svoju snagu, a ne kako to naivci misle iz neke ljubavi prema Hrvatima i našim povijesnim vezama, priznata. Imali smo kredit koji je naša nepogrešiva vlast potrošila uludo i dovela Hrvatsku na stup srama. Prijete nam sankcijama, izbacivanjima iz predvorja Vijeće Evrope, tvrde da smo agresori, da smo i mi zaraženi virusom etničkog čišćenja, da ni nama klanje nije strano, da ni mi ne obožavamo tuđe bogomolje ma makar one pripadale i Hrvatima muslimanske vjere. Uspjeli smo se posvađati s Muslimanima, a Srbi koji drže tri četvrtine Bosne i Hercegovine, četvrtinu Hrvatske, dakle oni koji su ovaj krvavi rat i započeli se smješkaju i glume mirotvorce. Ali za sve to na hrvatskom gramofonu postoji još jedna izlizana ploča: Sve je to zavjera protiv Hrvata.

MIRAKULI DR. VALENTIĆA

Ipak, čak i najtvrđe uši ponekad propuste koju zdravu misao, pa se tako hrvatsko vrhovništvo dosjetilo jadu i skovalo plan da dokaže kako smo mi zapravo *good guys* i svijetu ćemo pokazati da smo za mir. Prvu rolu tog plana odigrao je **Nikica Valentić** ponudivši hrvatskim građanima i svijetu svoju verziju "hrvatskog gospodarskog čuda". A to nije čudo već su to čudesa, mirakuli! Valentić je uspio od njemačke marke učiniti bezvrijedan papir, a od HRD-a čvrstu i rijetku valutu. Hrvatska je zasigurno jedina zemlja na svijetu gdje šverceri zarađuju tako što od građana kupuju marke po nižim cijenama nego što je službeni kurs. Valentićev program sve više sliči na onu priču o magarcu kojeg su jedva naučili da sedam dana jede, a on onda krepa. On uporno ponavlja kako je to sve u cilju stabilizacije dinara i stvaranja financijske discipline, a da ga pri tom nije briga što je kupovna moć građana opala, između 30 i 50 posto. Važno je da je budžet pun, a to što će uskoro slijediti stečajevi i odlasci na burze od toga ne boli glava. Valentiću je važno da preživi samo ono što je profitabilno. Nije još bilo u povijesti vlade koja tako otvoreno i svjesno radi protiv nacionalnih interesa i koja ne samo da ne sprečava odljev deviza već ga i stimulira. Hvale se, naime, kako su od kada je stupio na snagu novi paket, devizne rezerve povećane za još 100 milijuna maraka, a da pri tom nitko ne pita zašto je u susjednim Brežicama hrana jeftinija i za 30 posto, da je u Italiji hladnjak ili štednjak jeftiniji i tri puta nego li u nas? Koja je to vlada koja nema potrebe da štiti svoju domaći proizvodnju već je gura u unaprijed izgubljenu trku sa svjetskim tržištem, a sve to u ime tržišta i tržišne ekonomije. Ali istodobno čvrsto u rukama drži glavninu hrvatske privrede i bere dobit. A Valentić nam još i kaže kako njegov program ima podršku MMF-a, kako će doći do kredita i tome slično. Blago rečeno to nije istina. Jer, kada su stručnjaci vidjeli to čudo od programa što od marke pravi jugo-dinar, rekli su nam nema love dok ima rata. Onda je na scenu stupio predsjednik Tuđman i izašao sa svojom slavnom inicijativom, koju je objelodanio večer prije nego što je hrvatska parlamentarna delegacija putovala u Strasbourg na saslušanje pred čelnicima Vijeća Evrope. Pomnom analizom tog dokumenta lako je doći do zaključka da on ima tek politikansku funkciju, jer se njime ne nudi ništa novo. Uz to Tuđman traži da se, ako sve bude kako on predlaže, neodložno skinu sankcije sa Srbije i Crne Gore.

ZAŠTO JE UŠUTKAN PAVIĆ

Tuđman se ponaša kao da Hrvatska nije nikada donijela, i to na njegov prijedlog, Ustavni zakon po kojem se osnivaju kotarevi Knin i Glina. Kao da hrvatski Sabor nije prihvatio Vanceov plan u kojem se podrobno razrađuje srpska samouprava, a koji nikada u Hrvatskoj nije u cijelosti objavljen. Zašto? Valjda zato što bi po tom planu ta dva kotara imala veća prava nego što su ih nekada imali Vojvodina i Kosovo unutar Srbije, što bi onda narodu trebalo reći da bi UNPA zone bile demilitarizirane, a da bi civilnu vlast osiguravala lokalna policija sastavljena po recipročnom principu. Onima koji su pročitali taj dokument nije jasno zašto je bilo toliko bure oko istupa profesora **Radovana Pavića** kada je on govorio samo o onome što je Hrvatska potpisala, a prevedeno na obični jezik to znači njena federalizacija ili čak konfederalizacija. Ali manevar očito nije uspio, jer pokazalo se da Tuđmanove namjere i nisu baš tako iskrene, već prije svega iznuđene. Ponuditi nešto staro godinu i pol kao radikalno novo i to mrzovoljno i kroz zube, nema šansi na uspjeh.

Zato očito je vrijeme da se počnu vrtiti neke nove ploče i da se kupi novi gramofon. Dosadašnja politika dovela je Hrvatsku u slijepu ulicu. A kad ste u ćoravom sokaku ne preostaje drugo nego vratiti se, ili pokušati na silu preskočiti tarabu ili srušiti zid. Prva varijanta teško da dolazi u obzir, bez obzira na tvrdnje profesora **Banca** da bi Tuđman zadužio Hrvatsku kada bi dao ostavku, jer ni jedna revolucionarna vlast ne odlazi mirnim putom, pa ni izborima, to jest voljom naroda na koju se tako uporno poziva. A druga varijanta? Nije li možda Valentićev program zapravo hrvatska "operacija Cipar"? Jer, devize treba negdje smjestiti i ako nas tresnu sankcije i ako se odlučimo za konačni obračun. No, naivni su oni koji poput profesora Tomca misle da ćemo mirovnim inicijativama i dobrom voljom dobiti prešutnu dozvolu da vratimo svoje teritorije silom. Zato je potpuno u pravu ministar **Granić** kad kaže da se Hrvatska nalazi između očaja i bijesa. Ali gospodo vi ste nas dotle doveli, jer vam je prvi i jedini cilj bio ostvariti parolu: *Imamo Hrvatsku*. Jest, imate je, kupili ste je i opljačkali jeftino, još malo pa će cijela (to jest ono što je od nje ostalo) preći u vaše ruke. Možda onda i odete, jer tada neće biti važno tko je na vlasti.

Gojko MARINKOVIĆ

Njemački poziv na ekonomski bojkot Hrvatske

Alibi za pasivnost

Krivica nije kolektivna, pa ne može biti kolektivna niti kazna. Tim prijedlogom nekih njemačkih mirovnjaka ne nudi se ništa konstruktivno i djelotvorno. Zato ga smatram potpuno promašenim, čak štetnim činom koji na površan i opasan način može pothranjivati antihrvatske predrasude

Vjerojatno kao reakcija na najnovije događaje u Bosni i Hercegovini, nadasve na zločin vojnika HVO-a nad civilima u selu Stupni Dol (koji potvrđuju svi dosad dostupni i relativno vjerodostojni izvori), pojavio se od strane nekih njemačkih mirovnjaka prijedlog za bojkot hrvatske robe u Njemačkoj.

Najoštrije se protivim toj inicijativi te smatram da protiv nje govori niz važnih razloga koje ću ovdje izložiti:

1) Valja razlikovati embargo što ga nameće međunarodna zajednica i bojkot roba koji kao moralni čin i oblik individualnog angažmana zagovaraju mirovnjaci. Embargo međunarodne zajednice koji je pogodio SR Jugoslaviju smatram zamjenskom mjerom koja je poduzeta umjesto nekog oblika učinkovitijeg angažmana međunarodne zajednice. Smatram da bi daleko učinkovitija bila vojna intervencija i uvođenje UN-protektorata u BiH, a poželjan bi bio i sličan oblik prisustva na okupiranim područjima Hrvatske: uz takav angažman balkanski rat je mogao biti mnogo ranije okončan, mnogo žrtava je moglo biti izbjegnuto, BiH je mogla biti sačuvana kao - ma kako decentralizirana - država. No, evidentno, kako nije bilo spremnosti za učinkovitu intervenciju, ekonomski embargo je uveden kao odgovor nižeg intenziteta na agresivnu srpsku balkansku politiku. Embargo može imati isključivo strateško opravdanje: da se ekonomski oslabi vojna mašinerija pod kontrolom srpskog dikatatora **Miloševića** koja je glavni generator rata i krize na jugoslavenskom prostoru. Dugotrajni i donekle efikasan embargo možda doista može oslabiti stratešku snagu SR Jugoslavije i pridonijeti promjeni **Miloševićeve** politike. Time se, dakle, eventualno gasi žarište balkanskog požara. No embargo je ujedno dvojben u svoje druge dvije dimenzije: on je moralno upitan, zato što uvelike (čak možda prvenstveno) pogađa civilno stanovništvo i utoliko predstavlja jedan niži oblik krajnje dvojbenog nasilja nad civilnim stanovništvom SR Jugoslavije; on je politički promašen ukoliko smjera slabljenju **Miloševićeva** režima - naprotiv, čini se da zapravo olakšava homogenizaciju i nacionalističku mobilizaciju od strane režima.

BOJKOT BI HRANIO PREDRASUDE

2) Smatram da mirovne grupe ne trebaju sudjelovati u akcijama podrške embargu protiv SR Jugoslavije na način da dodatno pozivaju na individualni angažman i bojkot "srpske" robe.

Mirovne grupe mogu podržati ili odbaciti embargo kao instrument strateškog pritiska međunarodne zajednice na agresivni **Miloševićev** režim kao glavnog pokretača rata, bez čijeg slabljen nema ni okončanja rata. Međutim, one ne trebaju takav strateški stav pretvarati u individualni moralnu mobilizaciju, koja naposljetku može voditi samo k šovinističkom izjednačavanju svega srpskog s **Miloševićevim** režimom. Smatram da mirovnjaci na individualnoj razini imaju obavezu da djeluju na način koji će, naprotiv, jačati sposobnost kritičkog diferenciranja: analizirati uzroke agresivnoga srpskog nacionalizma, suzbijati stereotipe i nuditi trezvene kritičke analize, potpomagati antiratne i antirežimske snage u SR Jugoslaviji.

Pored toga, valja se zalagati za akcije kojima će se pronaći i prokazati konkretni počinitelji ratnih zločina te za takav oblik intervencije međunarodne zajednice koji će omogućiti njihovo kažnjavanje. Iz ovog načelnog stava proizlazi da je poziv na bojkot robe bilo koje strane u balkanskom sukobu, naprotiv, neprimjeren kao oblik mirovnjačke mobilizacije. Stoga i eventualno pozivanje na bojkot hrvatske robe smatram potpuno promašenim, čak štetnim, činom koji na površan i opasan način može pothranjivati antihrvatske predrasude.

LOŠ ODGOVOR NA ZLOČINE

3) Pored ovoga načelnog razloga smatram da postoje i dodatni posebni razlozi koji se suprotstavljaju mirovnjačkoj mobilizaciji protiv Hrvatske. Riječ je o slijedećemu:

- sukob u BiH je u međuvremenu degenerirao u borbu sve tri nacionalne zajednice za "nacionalne" teritorije: iako je točno da je hrvatska hercegovačka (ne i bosanska!) politika vrlo rano preuzela taj srpski obrazac politike u BiH, te je u tome očito uživala i podršku službene Hrvatske (što govori o dvoličnosti hrvatske politike prema BiH)
- danas je i većinska bošnjačko-muslimanska politika prihvatila istovrsnu logiku;
- uslijed degradacije obrambenog rata u borbu za teritorije i hrvatska i muslimanska strana počinile su niz ratnih zločina koje su dokumentirale međunarodne organizacije - međutim, kolektivno kažnjavanje "bojkotom" ne može biti odgovor na ratne zločine (već upravo zalaganje za veći angažman svjetske zajednice u BiH koji će omogućiti kažnjavanje individualnih krivaca);
- u degradaciji bosanskog rata ključnu ulogu je imala upravo nesposobnost međunarodne zajednice da učinkovito intervenira, što je u znatnoj mjeri posljedica politika nekoliko država prema jugoslavenskom prostoru, i to nadasve Francuske, Engleske i Rusije. Politička logika koja zagovara mirovnjačku mobilizaciju radi bojkota neke od strane u sukobu zapravo bi, prokazujući cinizam politike vlada rečenih država, mogla pozivati na bojkot engleskih, francuskih i ruskih roba! Umjesto stereotipnih i opasnih akcija tipa "bojkota hrvatskih roba" koji prizivaju kolektivnu krivicu i na razini individualne mobilizacije mogu rezultirati antihrvatskim šovinizmom, očekujem od mirovnjaka u svijetu kritički angažman: pritisak na vlastite vlade da se snažnije angažiraju na Balkanu i da ne prihvate nasilno uspostavljeni status quo, diferenciranje shvaćanje različitih političkih opcija u Hrvatskoj i u BiH (jer su u pogledu budućnosti BiH očito i hrvatski i bošnjačko-muslimanski nacionalni korpusi danas duboko podijeljeni), napokon i zalaganje za daleko veći humanitarni angažman svojih vlada i drugih organizacija prema nepresahloj rijeci izbjeglica iz BiH.

Mirovnjaci koji se hoće izvana angažirati u rješavanju jednog tako kompleksnog sukoba kakav je ovaj balkanski moraju biti na razini težine problema. Ako to nisu u stanju, neka nam bar ne otežavaju naš položaj.

Nenad ZAKOŠEK

Kada ćemo moći gledati programe privatnih televizija?

Raspravljajući o prijedlogu zakona o telekomunikacijama i pošti i zakona o radijskim i TV postajama u Županijskom domu Sabora, **Hrvoje Šošić** na svoj uvijek izazivački i svađalački način vjerojatno je rekao istinu o sudbini dvaju prijedloga zakona: Vladinog i Kluba zastupnika **HSLS**, koji pokušavaju regulirati privatizaciju elektronskih medija. Nakon rasprava, kakove god one bile, podršku zastupničke većine, koji čini **HDZ**, dobit će Vladin prijedlog, jer kako reče **Šošić**, *"Mudrinić (ministar prometa i veza) i Vlada svojim zakonom nude budućnost, hrvatski nacionalni program, hrvatski nacionalni interes i hrvatski nacionalni sadržaj"... "HDZ se za to borio i za takav glasujmo"*. Pokušao je obeshrabriti i oporbu, oduzimajući joj svaku nadu jer *"Mudrinić je mlad dečko pa će se on još jedno sedamdeset godina, bar ili devedeset..."* Pokušao je također unaprijed diskvalificirati sve one koji bi s nekim ranijim novinarskim ili TV iskustvom o tome prozborili. Čak je i **Relji Bašiću** u raspravi zamjereno njegovih dvadesetak godina na TV. Da je kao **Dudek** znao izabrati prvu stranku to mu se u grijeh ne bi računalo. Ovakav ton rasprave nekome bi se mogao učiniti šaljivim ili neozbiljnim, ali to ishod ne dovodi u pitanje, jer zna se tko je g. **Šošića** imenovao zastupnikom.

TKO ĆE DOBITI FREKVENCIJU

Važna rasprava, počela je političkim prepucavanjima a da o tehnološkom dijelu, uglavnom nepoznatom široj javnosti, i stanju stvari u medijima ni zastupnici a kamo li javnost ne znaju ni elementarne činjenice. Koliko radijskih i TV stanica postoji, koliko privatnih, koliko javnih poduzeća, koliko ilegalnih a koliko legalnih s riješenim pravnim statusom. Po kojem planu frekvencija se Ministarstvo prometa i veza ravna, koliko se od planiranih frekvencija koristi a koliko ih je neiskorištenih? Potencijalni broj televizijskih programa ograničen je raspoloživim rasponom frekventnog područja. U većini zemalja određivanje i nadzor frekventnog područja smatra se *profesionalnom* tajnom a mnogi bi željeli da tako i ostane. U komunističkom svijetu utvrđivanje i nadzor frekvencija bilo je u pravilu *državnom* tajnom. **David Webster**, predsjedajući **Trans-atlantic Dialogue on Europien Broadcasting** u svom tekstu **"Izgradnja slobodnih i neovisnih medija"** smatra da bi **"nova demokratska društva mogla povećati slobodu komuniciranja demistificiranjem utvrđivanja i nadzora frekvencijskih područja tako da svaki građanin može dobiti uvid u taj proces... pa da se može priupitati nije li možda vojsci dodijeljeno preširoko frekvencijsko područje a da je premalo ostalo za građanske, komercijalne svrhe ili pak može li se u određeno frekvencijsko područje 'stisnuti' još koja stanica?"** Po **Websteru** odgovor je obično **"DA"**. Po našem iskustvu zainteresirani ne mogu dobiti uvide u plan frekvencija a u pravilu od nadležnih se dobivaju negativni odgovori na upit o frekvencijama. S takvim podacima ne raspolažu ni zastupnici iako bi njihova odluka na to mogla bitno utjecati. Trošiti trud i vrijeme za tek po koju neiskorištenu frekvenciju za radio ili TV, čime se situacija u medijima i slobodi informiranja ne bi bitno promijenila, smisao i svrha donošenja zakona bila bi promašena. Osim toga ako se ne promijeni monopolistički položaj **HTV**-a, a to se sudeći prema oba predložena zakona neće dogoditi, stvarni učinci zakona više su no upitni.

Monopolističkim položajem **HTV**-a morao bi se pozabaviti upravo Sabor jer na inicijative da se preispita ustavnost Zakona o HRTV-u nije reagirao ni Ustavni sud. Šteta je stoga da je **HSLS** odustao od prvotnog teksta zakona u kojem je predloženo da **HTV** ima istovjetan položaj svim ostalim radijskim i TV stanicama. Zahtjev o demonopolizaciji **HTV**-a bio je najvredniji dio njihovog prijedloga. Očito su procijenili da bi to bio pretvrd orah. Već samo polovično rješenje da odašiljači i veze postanu posebno javno poduzeće izvan sistema **HRTV**-a naišlo je na odlučno odbijanje Ministra prometa i veza **Ivice Mudrinića**. Već spomenuti stručnjak za medij **David Webster** na pitanje kako se može radio i TV istrgnuti iz ruku države i kako stvoriti ekonomski održiv sustav neovisnih privatnih i državnih medija, odgovara: **"Prvi je korak ukinuti državni monopol na medije. Jedan od načina je da se počne procesom promjene radiotelevizijskog medija je proglašavanje slobode komuniciranja na temelju članka 10 Evropske povelje o ljudskim pravima. U tom slučaju može se usvojiti zakon kojeg bi cilj bio zaštita neovisnosti medija kako društvenih tako i privatnih".**

Rješenja u predloženim zakonima nisu sukladna ovome mišljenju pa ni članku 10. Evropske povelje o ljudskim pravima premda je Sabor svojom jednostranom odlukom kao dio vlastitog zakonodavstva prihvatio deklaracije Vijeća Europe o slobodi javne riječi koje se temelje upravo na tom članku 10.

Slobodu medija osigurava se u SAD i Evropi različitim metodama. Prema uvjerenju **Johna Shattucka** pomoćnika tajnika za ljudska prava i humanitarna pitanja američke administracije, izrečenom na seminaru KESS-a o slobodi medija (održanom 2. studenog) najbolja jamstva zaštiti medija daje Ustav a ne zakoni. Pravo koje daje zakon, zakonom se može i oduzeti. Drugačije je to od evropskih tradicija i dosega ali sudeći po predloženim zakonima Hrvatska će još ostati u predvorju Europe.

DUGE RUKE MINISTARSTVA

Najviše pažnje u dosadašnjim raspravama, nedoumica i sumnji izazvala su tijela u čijoj bi nadležnosti bila dodjela koncesija za korištenje frekvencija. Na temelju europskih iskustava za taj se posao preporučuje osnivanje neovisnih komisija čija je funkcija zaštita društvenih interesa (jer frekvencija je svojevrsno društveno dobro) i neovisnog emitiranja. Ono se ne bi smjelo miješati u programski sadržaj i vršiti bilo kakvu cenzuru. Vijeće za telekomunikacije po Vladinom prijedlogu zakona i te kako se može miješati u programske sadržaje. Vijeće će naime donijeti Pravilnik o koncesijama kojim će odrediti posebne uvjete za dodjelu koncesija za određenu frekvenciju u koje će se odrediti i posebni uvjeti "glede cijene i kvalitete usluga" ali i "glede kvalitete i strukture programa".

Ako se zna da se zakonom određuje da koncesionar koji ne emitira vlastiti Dnevnik mora preuzeti onaj **HTV**-ov sumnje u neuplitanje u programske sadržaje teško je otkloniti. Ministarstvo prometa i veza kao najodgovornije za dodjelu frekvencija, a onda i ministar, spominju se u zakonu čak 41 put, osnivanje Vijeća za telekomunikacije predlaže, onako reda radi, tek naizgled odgovorno i neovisno a stvarno sve ostaje u rukama Ministarstva. Petorica izabranika Sabora i četvorica Vlade, ukupno njih devetoro, bili bi iz redova javnih i kulturnih djelatnika. Dobar pjesnik ili ugledni svećenik o tome o čemu bi morali odlučivati i ne moraju ništa znati, to nije uvjet za članstvo u Vijeću, pa samo mogu amenovati ili odbiti ono što im Ministarstvo podastre i biti mu alibi za svaku odluku. Ministarstvo prometa i veza za korištenje frekvencija postavlja uvjete koji bi eventualno bili primjereni za nacionalnu televiziju. Nije li *promidžba* nacionalnih i kulturnih vrijednosti posao "katedrale duha"? Dobro se zna da u ovim poluratnim i teškim ekonomskim prilikama tim uvjetima teško može udovoljiti i **HTV**. Zainteresirani privatni poduzetnici za razliku od **HTV**-a ne mogu računati na pretplatu, ovise o gledalištu i interesu oglašivača a predmnijeva se kao da će se svi baviti politikom. Uostalom može se postaviti pitanje opravdanosti obavezne pretplate kada građani dođu u situaciju da biraju između više programa. Ako gledatelj ne bude koristio usluge **HTV**-a već bude gledao neku privatnu TV, hoće li morati plaćati **HTV**-u? Možda bi bilo pravičnije uvesti naknadu za prijemnik ili priključak od čega bi dio odlazio državnoj televiziji a ostalo na razvoj telekomunikacijske mreže jer nisu li frekvencije nacionalno dobro?

SOKOL GA NIJE PODRŽAO

I u prijedlogu zakona koji je **HSLS** ponudio, dio se odnosi na programske sadržaje do posebnog poglavlja o političkom komentaru. Njihovo Vijeće za radijske i TV postaje čini šareno društvo. Za desetak je članova brojnije od onog Vladinog. Trebalo bi biti autonomno i sasvim neovisno o Ministarstvu osim tehničkih usluga ali ovisno o proračunu. Neovisnost odlučivanja između ostalog bi se osiguravala uglavnom nestranačkim osobama (!?) i vrlo visokim plaćama. Takvog tijela nema u pravnom sustavu Hrvatske. Po mišljenju prof. **Smiljka Sokola** ono bi bilo suprotno Ustavu, dok prof. **Veljko Mratović** i prof. **Branko Smerdel** misle da za njegovo osnivanje u Ustavu nema zapreke. Djelovanje mu nije do kraja izvedeno. Privatni poduzetnici koje je nezadovoljstvo predloženim zakonima po prvi puta okupilo na sastanku u Puli smatraju da bi bilo dobro da se u takvom vijeću nađu i predstavnici vlasnika privatnih TV, odašiljača i veza i dobavljača opreme. Možda se netko prisjeti i gledatelja, onih najobičnijih koje osim za pretplatu nitko ništa ni ne pita.

IVICA I JOHN

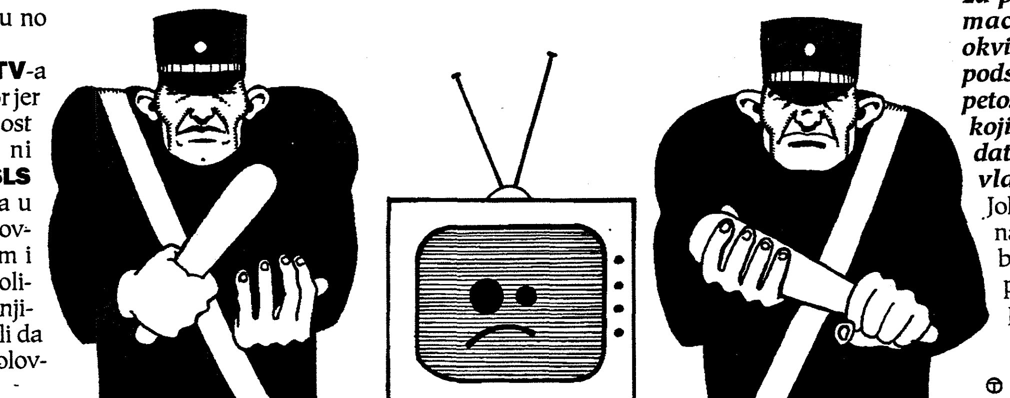
Veliki dio odredbi obaju zakona je gotovo istovjetan. U dijelu u kojem se ne poklapaju, uz odredbe o vijeću, još je i razlika u tome, tko može biti koncesionar. Po prijedlogu liberala to može biti svatko i pojedinac i pravna osoba a po Vladi samo dioničko društvo. Prema tom prijedlogu niti jedan od dioničara ne može imati više od četvrtine dioničkog udjela. Tu se prekoračilo granice Ustava jer u njemu izričito piše da se ne mogu ograničavati vlasnička prava. Šteta što se takvo ograničenje nije predvidjelo kod pretvorbe u tisku kako bi se državi ograničio vlasnički udio u "neovisnim novinama" barem do 49 posto kako bi se otklonila svaka sumnja da država većinskim udjelom u novinama i poslovnom politikom ne utječe i na uređivačku.

Vlada traži i da se predoči izvor kapitala, kao da je pitanje sumnjivog kapitala stvar izvršene vlasti a ne sudova, a ograničeno je i ulaganje stranog kapitala na 25 posto. U prijedlogu **HSLS** nema zahtjeva o predočenju podrijetla kapitala pa ni ograničenja za strana ulaganja. Zakon o telekomunikacijama i pošti bit će prihvaćen vjerojatno onako kako je i predložen. Sudeći po dosadašnjoj raspravi teško je predvidjeti da će Prijedlog **HSLS**-a poslužiti barem kao amandman kojim će se Vladin prijedlog zakona omekšati. Pamtit će se ipak da su oni zakon predložili prvi, kako bi Vladu natjerali da ispuni svoje godinu i pol dana staro obećanje. U slobodu medija napraviti će se tek polukorak. Broj nepoznanica je velik, poznata su ograničenja. Na pitanje tko bi trebao određivati granice slobode medija i koja je cijena pokušaja kontrole slobodnih medija, na seminaru KESS-a **John Shattuck** odgovara: *"Na prvo pitanje odgovorio bih da novinare treba učiti da izvještavaju objektivno, da urednici trebaju odlučivati što će se objavljivati te da bi uredničke odluke trebalo određivati tržište. Bit slobodnog tržišta ideja ista je kao i bit demokracije, narod odlučuje bilo time kako će trošiti novac ili time za koga glasuje ili kome vjeruje. Iskustvo je više puta dokazalo kako je najbolji lijek za pogrešno informiranje više informacija. Dok razmatramo pravni okvir za slobodu medija, korisno je podsjetiti se da postoji prirodna napetost između onih koji vladaju i onih koji pišu o onima koji vladaju. Zadatak je medija da budu psi čuvari vlasti a ne obrnuto"* - tako govori John, a što se našega Ivice tiče (mislim na ministra) preostaje da mu netko od budućih koncesionara kao vjeran pas poliže ruku kako bi koncesionar i postao. Kamo sreće da ne bude tako.

Gordana GRBIĆ

TVRDI ORAH MONOPOLA

Monopolističkim položajem HRTV-a morao bi se pozabaviti upravo Sabor jer na inicijative da se preispita ustavnost Zakona o HRTV-u nije reagirao ni Ustavni sud. Šteta je stoga da je HSLS odustao od prvotnog teksta zakona u kojem je predloženo da HTV ima istovjetan položaj svim ostalim radijskim i TV stanicama. Zahtjev o demonopolizaciji HTV-a bio je najvredniji dio njihovog prijedloga

Razgovor: **Aidan White**, *glavni tajnik Međunarodne federacije novinara i* **Timothy Balding**, *glavni tajnik Međunarodne federacije novinskih izdavača - nakon Drugoga okruglog stola o pravima novinara i medijskih organizacija*

Nezavisnost se brani profesionalizmom

Nezavisni mediji: Ključ za mir" naziv je drugoga okruglog stola o pravima novinara i medijskih organizacija, održanog 18. i 19. studenog u Ljubljani. Osamdesetak novinara, urednika i izdavača s područja bivše Jugoslavije ali i iz desetak drugih europskih zemalja - te predstavnici međunarodnih organizacija i fondova što su spremni pružiti pomoć medijima na prostoru nekadašnje jugoslavenske federacije, sudjelovalo je na ovom skupu, koji je pokušao učiniti korak naprijed u rješavanju medijske dešperacije na ex-jugo prostorima, dijagnosticirane tijekom istovrsnog okruglostolaškog okupljana , održanom na istom mjestu u veljači ove godine.

Organizatori obaju ljubljanskih stolova bile su Međunarodna federacija novinara i Međunarodna federacija novinskih izdavača, a idejni začetnici kontinuiranog bavljenja medijskim mukama u bivšim jugo-republikama jesu glavni tajnici ovih asocijacija - **Aidan White** i **Timothy Balding**, koje su naša javnost, a posebice hrvatski dužnosnici, zapamtili po vrlo oštroj i kritičkoj ocjeni medijske situacije u Hrvatskoj, izrečenoj tokom njihovog posjeta Zagrebu u ožujku ove godine, a potom, u obliku izvještaja, prezentiranoj svim važnijim međunarodnim organizacijama - Vijeću Europe, Europskoj zajednici, Ujedinjenim narodima.

S gospodom Whiteom i Baldingom razgovarali smo neposredno nakon završetka ljubljanskog skupa, koji je u svojoj rezoluciji ponovno upozorio na pogoršanje situacije s medijskim slobodama i radom nezavisnih medija u Hrvatskoj te zatražio od međunarodnih organizacija da načine pritisak na hrvatsku Vladu kako bi ispunila svoju obavezu osiguranja zakonskih i svih drugih uvjeta za slobodu i nezavisnost novinarstva i medija u Hrvatskoj.

Kako na temelju iskustva proteklih devet mjeseci, omeđenih dvama okruglim stolovima, ocjenjujete mogućnosti i učinke pomoći vaših organizacija nezavisnim medijima i medijskim slobodama na području bivše Jugoslavije?

WHITE: Ono što IFJ i FIEJ mogu učiniti i što čine jest: prvo, utječu na vlade svjetskih država da daju prioritet podršci nezavisnih medija , odnosno nezavisnosti novinarstva. Drugo, pomažemo osiguravanjem temeljnih preduvjeta potrebnih za stvaranje nezavisnosti u medijima - uključujući praktičnu, konkretnu - tehničku i materijalnu pomoć, zatim, podupiremo udruženja novinara i izdavača kako bi se stvorila odgovarajuća profesionalna klima za rad nezavisnih medija i novinara. Jedan od oblika pomoći, koju mi možemo pružiti, jest i pritisak na vlade koje nastoje suziti slobodu nezavisnih medija i(li) čine pritisak na novinare koji rade u državnim medijima - kao primjerice vlasti u Hrvatskoj. Stvaranje pritiska konkretno znači ono što smo učinili u vezi s Hrvatskom - rekli smo posve otvoreno i jasno vašoj Vladi kako nema šanse da Hrvatska postane dio Europske zajednice dok ne pokaže temeljni napor za uspostavu demokracije u medijima.

Naziv ovoga skupa implicira općeprihvaćenu tezu o ulozi medija u ratu na području bivše Jugoslavije, ali istodobno - što se sada čini puno važnijim - predviđa i njihovu odlučujuću ulogu u uspostavi mira. Koliko je ovakvo stajalište zaista prihvaćeno među dužnosnicima međunarodne zajednice i što oni konkretno u skladu s tim čine?

BALDING: Već je mnogo puta rečeno i prihvaćeno kao opće stajalište, da su kolaps procesa demokratizacije na prostoru bivše Jugoslavije i ratne sukobe u velikoj mjeri potpomogli i neki ovdašnji mediji- podržavanjem nacionalističkih osjećaja, nedostatkom objektivnog i profesionalnog izvještavanja i sl. Isto tako - a to je ono što mi želimo istaknuti - pitanje medija i njihove nezavisnosti mora biti i dio generalnog rješenja za ove prostore. Ako postoji bilo kakva nada na dugu stazu , ne samo za prestanak rata nego i za uspostavu stvarne demokracije na ovom području, onda nezavisni i objektivni mediji u tome moraju odigrati odlučujuću ulogu . Trenutačno su nezavisni mediji na ovim područjima u temelju ugroženi ili su posve istisnuti, što znači da nije učinjen ni elementaran napor da se gradi stvarno demokratsko društvo. Sloboda informiranja i nezavisnost medija preduvjeti su svih ostalih demokratskih sloboda i mehanizama. Zato vlade zapadnih zemalja, koje nastoje pomoći rješavanju problema na ovom području, moraju pitanju medija posvetiti punu pažnju - i svako generalno rješenje za ovaj prostor mora uključivati strategiju pomoći razvoju nezavisnih i pluralističkih medija.

Hrvatska je nastojala stvoriti iluziju da razvija i podupire demokratske procese i slobodu medija. Ono što su IFJ i FIEJ učinili bilo je da su internacionalnim organizacijama jasno kazali kako, prema njihovom mišljenju, vlasti u Hrvatskoj ne čine apsolutno nikakve napore da se omogući razvitak nezavisnosti medija i slobode informiranja.

Kako praktično treba realizirati tu pomoć i da li ima izgleda da ona uskoro stigne?

WHITE: Praktično sudjelovanje u rješavanju problema medija na ovim prostorima znači zapravo konkretnu materijalnu pomoć. O tome smo raspravljali i na ovom skupu - potrebna su velika ulaganja u nezavisne medije na ovim prostorima jer samo tako se situacija može promijeniti - mogu se stvoriti strukture civilnog društva , uspostaviti sloboda novinarskog organiziranja i izražavanja itd. Vlade svjetskih zemalja moraju u to uložiti novce.

Ono što se pokazalo i na ovom skupu, i što je po mojem mišljenju šokantno, jest da države svjetske zajednice - prvenstveno Europa - nisu učinile temeljni napor da se u ovim zemljama izgrade osnovne demokratske strukture. Prevladalo je zapravo ponašanje koje proizlazi iz stava : "To je Balkan, razne etničke i socijalne grupe bore se tamo već 150 godina i tu se ništa ne može učiniti!" To je nevjerojatno kratkovidna politika koje nije promašila samo u tome sto se nije uspjela suprotstaviti proširenju rata , nego i time što za problem, koji se dogodio usred Europe, nije imala dugoročno strategijsko rješenje .

Ali, kao što se ističe u rezoluciji, koju je 2. okrugli stol prihvatio, medijska situacija u Hrvatskoj, svakodnevno se pogoršava. Ne pokazuje li to da su svi napori, pomoći, pa čak i pritisci na Vladu, koje ste spominjali, ipak nedovoljno učinkoviti?

BALDING: Hrvatska je nastojala sve ovo vrijeme stvoriti iluziju da razvija i podupire demokratske procese i slobodu medija. Ono što su IFJ i FIEJ učinili bilo je da su internacionalnim organizacijama jasno kazali kako, prema njihovom mišljenju, vlasti u Hrvatskoj ne čine apsolutno nikakve napore da se omogući razvitak nezavisnosti medija i slobode informiranja te da posve ignoriraju svoju obavezu u pogledu razvijanja temeljnih demokratskih mehanizama. Zadatak naših organizacija je skrenuti pozornost međunarodnih asocijacija na problem medija. Mi možemo i utjecati na ove međunarodne organizacije- pa je, primjerice, proces primanja Hrvatske u Vijeće Europe zaustavljen velik dijelom i zbog toga što se medijska situacija, kako smo je mi opisali, i dalje nastavlja. Što se tiče Hrvatske, na isti način radit ćemo i dalje - jer riječ je o procesu - za što sada imamo potporu i u rezoluciji 2. okruglog stola.

WHITE: Stvar je zapravo vrlo jednostavna - radi se o izboru svake države - da li želi biti zemlja kao što je bila Albanija nekada - mala, nevoljena, izolirana u ekonomskoj bijedi , država koja ne postoji na svjetskoj karti - jer nije prihvatila realnost da živi u svijetu gdje postoji određeni ustroj, određena pravila. Svakoj državi, koja ne želi prihvatiti takvu realnost, koja nije voljna načiniti promjene što ih zahtjeva međunarodni ustroj, dogodit će se isto - postat će nekadašnja Albanija.

Ali niti ta prijetnja potpune izolacije nije bila do sada jako učinkovita - barem ne u pogledu Hrvatske. Ili su međunarodne organizacije "preblage"...?

BALDING: U korist Europske zajednice i Vijeća Europe treba reći da su ove obje organizacije sada osjetljivije nego ikad prije na pitanja ljudskih prava. U prvom redu su zainteresirane da o tome dobiju pravu i istinitu sliku, pa i nas više slušaju. Europska zajednica nedavno je poštivanje ljudskih prava uključila među kriterije za odobravanje ekonomske pomoći.

Na ovom okruglom stolu pokazalo se da novinari u državama nastalima na području bivše Jugoslavije nisu zadovoljni raspodjelom pomoći koju razne svjetske organizacije šalju za potporu nezavisnosti medija i medijskih sloboda. Puno je povike primjerice bilo na projekte koji obnavljaju svojevrsno medijsko jugo-zajedništvo, kao što je Radio-brod. Da li ubuduće možemo očekivati više pomoći nezavisnim medijima na području svake države - jer čini se da svima upravo to nedostaje?

WHITE: Naša je namjera bila, još od 1. okruglog stola, da se pomogne nezavisnim medijima i nezavisnim, profesinalnim novinarima u svakoj državi. Ne mislimo da treba stvarati medije u egzilu. Prvenstveno treba zadovoljiti zahtjeve samih nezavisnih medija, novinara i njihovih organizacija, znači da treba slušati što oni govore, odrediti prioritete te pronaći načine kako konkretno pomoći. Ovaj je okrugli stol pokazao da postoji mnogo organizacija koje su spremne pomoći, a sada je potrebna koordinacija - da se informacije s terena prenesu potencijalnim darovateljima, da se fokusiraju konkretni ciljevi i osigura najučinkovitija upotreba određenih materijalnih sredstava. Ove koordinativne poslove obavljat će naš centar u Ljubljani.

BALDING: Sve "političke" medijske inicijative osuđene su na propast ako nemaju jednu bitnu dimenziju - a to je da razvijaju pristup objektivnim informacijama. A samo nezavisni mediji i novinari na području svake države mogu osigurati takvu informaciju.

A kako mogu novinari pomoći sami sebi - kako ih vaše organizacije u tom pogledu mogu podržati?

BALDING: Posve je jasno da su mediji i novinari jači ako nastupaju zajedno - kroz udruženja ili sindikate. Osnovna je solidarnost - kada je napadnut jedan medij ili novinar, ove asocijacije moraju reagirati. IFJ i FIEJ pomažu stvaranju novinarskih organizacija i daju im savjete kakve mehanizme primjenjivati da bi one postale stvarana snaga u borbi s vlastima svojih država.

Stalno govorimo o nezavisnim medijima. Kako vi uopće nezavisnost definirate? U Hrvatskoj se već pokazalo da to što je neki medij privatnom vlasništvu ne znači da je nezavisan, nego da upravo ti mediji - zbog raznih razloga, među kojima su i oni ekonomski - krše temeljna etička načela profesije - napadajući pojedince, potičući nacinalnu ili rasnu netrpeljivost.

WHITE: Temeljni problem nije vlasništvo - privatno ili javno (državno) - nego profesionalizam. U društvu moraju postojati mehanizmi za zaštitu novinarskog profesionalizma, mehanizmi koji će omogućiti da novinari rade bez zastrašivanja i da se suprotstave "lošim" vlasnicima. Zato kada govorimo o nezavisnosti, podrazumijevamo nezavisnost definiranu određenim profesinalnim standardima, a ne pojedine medije. Nezavisnost ne čine pojedini članci u novini, nego je nezavisnost ono kako se novinari osjećaju radeći za nju. Nezavisnost se stvara kulturom i atmosferom u kojoj novinarstvo djeluje.

BALDING: Na pitanje o nezavisnosti medija ne može se odgovoriti u kategorijama crnog i bijelog. Nezavisnost je proces, i ona se realizira u stupnjevima. Raspravljajući o nezavisnosti medija na prostoru bivše Jugoslavije, mi svjesno simplificiramo pitanje nezavisnosti - u principu mislimo na medije koji nisu u vlasništvu ili pod utjecajem vlade. Prema takvom stavu, svi zapadni mediji bili bi nezavisni, ali oni su to samo u određenim, vrlo različitim stupnjevima.

Razgovarala: Vesna ROLLER

Pozadina mirovnih inicijativa u Istočnoj Slavoniji

Kada je kontroverzni **Branimir Glavaš**, kojega mnogi doživljavaju kao hadezeovskog jastreba sa zavidnim rasponom krila, po završetku ovogodišnje žetve pšenice ponudio "krajišnicima" s druge strane njegove, još dobrim dijelom okupirane županije, da će im omogućiti otkup tržišnih viškova žita po znatno povoljnijim cijenama nego što im nudi tamošnja vlast, sasvim sigurno nije očekivao duge kolone traktora i prikolica natovarenih krušnim zrnom na kontrolnim točkama UNPROFOR-a koje su nahrlile iz "krajine" da bi pšenicu predale silosima u slobodnom dijelu Hrvatske. Njegov prijedlog što ga je Hrvatska televizija obznanila u prvom Dnevniku za mnoge je predstavljao prvorazrednu senzaciju, dok je u dijelu "krajiške" javnosti ponuda o otkupu žita zacijelo bila shvaćena kao priča o Trojanskom konju, u kojoj se **Glavaša** valja čuvati i kad darove donosi. Količina uzajamnog nepovjerenja bila je prevelika da bi čista ekonomska računica nadvladala onu političku, s mnogo više nepoznanica.

Glavašev "krajiški" gambit

KAKO IŠČUPATI REPU

Priča o žitu, pokazat će se kasnije - bila je samo prethodnica, lakmus-test, kojim se željelo ispitati tvrdoću "krajinske" nepopustljivosti i stvoriti prostor za njeno postupno omekšavanje. Svoju "pšeničnu ponudu" **Glavaš** će nešto kasnije preobličiti u sličnu priču o repi: upoznat s prilikama koje su vladale u Baranji, gdje s obzirom na kroničan nedostatak nafte nije moglo biti ni govora o normalnoj preradi repe u šećerani Branjinom Vrhu, predložio je da se "krajiška" repa preradi u Osijeku. Ponovno je ponudio primaljivu otkupnu cijenu, ali i mogućnost da se za repu dobije odgovarajuća količina šećera, kronično deficitarnog proizvoda u "krajini". Priča o repi bila je slična onoj o djedu, babi, unici, unuku, psu i mački koji nikako nisu uspjeli iscupati repu sve dok im se nije pridružio i miš. Čini se da je **Glavašu** tada nedostajao upravo miš da bi iz "krajine" izvukao toliko željenu repu, jer je UNPROFOR od kojeg se očekivalo da tu ulogu odigra, vjerojatno bio uplašen da ne upadne u mišolovku.

Usred otvaranja prema "krajini" **Glavašu** se dogodila krajnje neprijatna stvar - netko od revnosnih osječkih noćnih minera želio je iskazati svoje domoljublje miniranjem pravoslavne crkve u Osijeku, iste one koja je i za vrijeme rata već jednom bila cilj napada, kada su njeni "oslobodioci" slavodobitno na prozor crkve istakli hrvatsku zastavu. Svjestan da se incident dogodio u najnepriјatnijem mogućem trenutku, **Glavaš** je požurio da prije svih ode u crkvu, osobno se uvjeri o nastaloj šteti, izrazi žaljenje pravoslavnom svećeniku, obeća istragu i ponudi pomoć. Tako je postigao dvije stvari: spasio je svoje mirovne inicijative, učinivši ih još uvjerljivijima, i, u najvećoj mogućoj mjeri spriječio medijsko-propagandnu kampanju koju su "rodoljubni noćni mineri" kao na dlanu pružili "krajiškim" vlastima.

BEZ NATRUHA RADIKALIZMA

Glavašev poziv "krajiškim" novinarima da posjete Osijek i izražena spremnost da ih i osobno, kao župan Osječko-baranjski primi na razgovor, imala je samo jedan jedini uvjet - da se i novinarima hrvatskih medija omogući odlazak u okupirane dijelove Baranje i istočne Slavonije. Obrazložio je to potrebom razbijanja informativne blokade koja postoji s obje strane i zaustavljanja medijskog rata, čemu je, u dobroj mjeri svoj priličan doprinos dao i list na čijem se čelu upravnog odbora **Glavaš** tada nalazio. Ni ta inicijativa, kao ni **Glavaševa** ponuda da besplatno osigura školske knjige s hrvatskim nastavnim programom za učenike u dijelu UNPA zone koja obuhvaća područja osječko-baranjske županije, nije naišla ni na kakav odaziv u "krajini". Bar ne službeni, mada će neki srpski prebjezi i protjerani Hrvati iz Baranje kasnije potvrditi kako su **Glavaševe** inicijative dobrano ugrijale tamošnju političku klimu.

U javnim istupima **Glavaš** se primjetno trudio da svoje izjave vezane uz "krajinu" i tamošnje Srbe posve očisti od najmanjih natruha radikalizma, koje su za rata, bile nezaobilazni ukras njegove retorike. Objašnjavao je kako se prema stanovnicima UNPA zone koji spadaju u okupirani dio županije Osječko-baranjske odnosi kao prema svim drugim hrvatskim građanima, odjeljujući pri tom one koji su u ratu protiv Hrvatske okrvavili ruke. Tako se doista i ponašao: kada je **Nenad Starčević**, šezdeset osmogodišnji Srbin iz Ostrova, u "krajini", preko Mađarske došao u Hrvatsku da bi potražio svoju mirovinu, Glavaš ga je osobno primio, uručio mu domovnicu i ispratio s nekoliko paketa živežnih namirnica uz obećanje da će se osobno pobrinuti za njegov smještaj u slobodnom dijelu Hrvatske, ukoliko prilikom povratka u "krajinu" bude imao problema zbog priznavanja hrvatskih vlasti.

Možda je glavna prepreka neuspjehu mirovnih inicijativa Osječko-baranjskog župana, ili točnije - njihovu neprihvaćanju na drugoj strani - bila Francisca Blondine Negga, šef za civilna pitanja UNPROFOR-a u Sektoru "Istok", s kojom je Glavaš ranije imao nekoliko žestokih verbalnih okršaja. Njen veći angažman, da ga je bilo, zacijelo je mogao biti onaj nužni katalizator koji bi ubrzao procese. No, Negga je bila na odlasku i svoje povlačenje (kojem je kako izgleda kumovao i osječki župan) zacijelo nije htjela nagraditi kakvim krupnim političkim nagrađivanjem svog ljutog oponenta Glavaša.

GLAVAŠ NA SPLAVU MIRA

Mirovne inicijative koje su iz tjedna u tjedan zapljuskivale "krajinu" (uslijedio je prijedlog o otvaranju svih puteva za Dan mrtvih kako bi građani s obje strane mogli posjetiti grobove svojih preminulih, a zatim i vrlo konkretna ponuda 19-orici "krajišnika" s ugrađenim "pacemakerima" da dođu u Osječku bolnicu radi nužnih kontrola i po potrebi zamjene električne stimulatore srca), omogućile su **Glavašu** uspostavu nužnog balansa između njegove "vanjske" i "unutarnje" politike, pa se u ovoj drugoj odšetao prilično "udesno", udarivši žestoko po **Mesiću** i svemu onome što predsjednik hrvatskog Sabora simbolizira. To je vrijeme neposredno pred Opći sabor HDZ-a, vrijeme burnih unutarstranačkih previranja i zauzimanja što boljih pozicija za obračun "desnih" i "lijevih" koji se dugo nagovještavao i u kojem je, uz **Šeksa** & drugove, **Glavaš** trebalo da bude jednim od najčvršćih stubova. Na "terenu", ta je unutarstranačka borba obilježena aferom "Arcus" i "slučajem Brođanci" kada je **Mesić**, dolazeći na Olimpijadu starih sportova u to slavonsko selo, bio dočekan parolama tipa "Mesiću, lopove" i "Mesiću, smrade". Tvorcem takvog protokola za doček predsjednika Sabora, kasnije je u dijelu tiska označen **Branimir Glavaš**, a cijela se stvar prometnula u jednu od najžešćih javnih polemika unutar samog vrha vladajućih struktura "mlade demokracije".

Glavaš će kasnije takve odrednice svoje "unutarnje politike" platiti **Tuđmanovim** zahtjevom za odustajanjem od kandidature za ulazak u stranački vrh, no za poteze na "vanjskopolitičkom planu" zasnovanim na nizu mirovnih prijedloga i inicijativa, bit će nagrađen javnim priznanjem hrvatskog predsjednika (u intervjuu **"Danasu"**). Ima mišljenja da je **Glavaša** na političkoj pozornici Hrvatske nakon Općeg sabora HDZ-a i pobjede umjerene menedžerske struje održala upravo splav koju je izgradio vlastitim mirovnim inicijativama. Da to nije daleko od istine svjedoči i mirovna inicijativa s kojom je nedavno izašao predsjednik **Tuđman** i koja, sadržajem i terminologijom, frapantno podsjeća na **Glavašev** stil. Bilo bi možda isuviše pretenciozno pripisati upravo **Glavašu** koautorstvo posljednje **Tuđmanove** mirovne inicijative, no rukopis je toliko prepoznatljiv da ne treba biti vrhunski poznavatelj političke grafologije kako bi se otkrilo da je riječ o istom peru i ruci koja ga povlači.

Nedavno će zapovjednik Zbornog područja Osijek, general-bojnik **Đuro Dečak** novinarima priopćiti kako je s pukovnikom **Bogdanom Sladojevićem**, zapovjednikom srpskih vojnih snaga istočne Slavonije i Baranje (čudno, uvijek budni i neustrašivi brigadir **Drago Krpina** još uvijek nije reagirao na ovakvu **Dečakovu** terminologiju!) potpisao sporazum o trajnom i čvrstom prekidu vatre u Sektoru "Istok", naglasivši da je došlo vrijeme za politički dijalog. Taj sporazum predstavlja početni politički kapital, čiju je glavnicu **Dečak** ubrzo "oplodio" nastavkom pretovora za daljnje poboljšanje opće klime u Sektoru "Istok". Stvari su se počele razvijati brže nego što su pregovarači i očekivali. General **Dečak** uspio je dogovoriti da se na slijedećem njegovom sastanku sa "krajinskim" pukovnikom **Sladojevićem**, na kontrolnoj točki UNPROFOR.a kod Sarvaša pojave novinari i televizijske ekipe s obje strane. (Ovaj tekst nastaje tjedan dana prije sarvaškog susreta koji je u ovom trenutku posve izvjestan a mogla bi ga odložiti ili spriječiti samo kakva vojna akcija tipa "maslenički most" ili zavlačenje ruke u "medački džep"). **Glavašev** prijedlog o razmjeni novinarskih ekipa tako će sa stanovitim vremenskim odmakom i uz određene modifikacije ipak biti ostvaren.

No, važnije od svega je stvorena klima za pregovore, čijem je omekšavanju **Glavaš** zasigurno pridonio. Hoće li mu to pomoći da uspostavi punu "suverenost" na području svoje županije, kojoj je, baš kao i Hrvatskoj, okupirana jedna trećina, vidjet će se u danima i mjesecima koji slijede. To, međutim, ne ovisi samo o **Glavašu** i **Dečaku**, već i o onima koji u ovoj igri imaju "crne" figure. O "sekundantima" i "sucima" da se i ne govori.

Mada će neki srpski prebjezi i protjerani Hrvati iz Baranje potvrditi kako su Glavaševe inicijative dobrano ugrijale tamošnju političku klimu, rukopis novih mirovnih inicijativa Branimira Glavaša i dr. Franje Tuđmana, neobično je sličan. Je li mirovne ponude, možda, pisala ista ruka?

Drago HEDL

ZA SAMOSTALNU SRPSKU PREČANSKU POLITIKU

Самостална српска пречанска политика морала би се заложити за демократско повезивање и уређивање односа међу народима омогућавањем стварања новог типа односа - аутономије дијелова и њихове демократске интеграције у цјелину на принципима консензуса и кооперације

Dubina povijesnog procjepa u kojemu su se zadnjih godina našli prečanski Srbi, izlože ni agresivnom pritisku i instrumentalizaciji od strane kako svoje tako i drugih etnocentričkih hegemonističkih politika, životno nalaže da se skupe demokratske snage u srpskom narodu te da se uspostavom djelatnog savezništva s takvim snagama u redovima drugih južnoslavenskih nacija prevladaju snage nacionalne mržnje, hegemonije i rata. I kao što je **Svetozar Pribićević** 1928. godine stvarao prečansku frontu u otporu velikosrpskoj unitarističkoj politici kralja **Aleksandra Karađorđevića**, tako je i danas uspostavljanje samostalne prečanske politke conditio sine qua non opstanka Srba i očuvanja njihova nacionalnog identiteta na ovim prostorima.

U razgovoru krajem srpnja 1928. s Aleksandrom Karađorđevićem, Pribićević ističe da postoji ne samo hrvatsko pitanje već, pored ostalih, i pitanje Srba prečana, tj. Srba iz Vojvodine, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Prema Pribićeviću, **"Beograd je uvijek pozivao u pomoć Srbe iz Hrvatske, kad je navodno trebalo spašavati ugroženo nacionalno jedinstvo, kad se trebalo boriti protiv 'hrvatskog separatizma'. ali čim bi smatrao da je probitačno s Hrvatima zaključiti ikakav sporazim, Beograd je laka srca i ne krzmajući žrtvovao Srbe u Hrvatskoj koji su tako u očima Hrvata postali crvenom krpom. Nakon mojeg sporazuma s Radićem, srpsko-hrvatski odnosi su se promijenili i, umjesto borbe, započela je srdačna suradnja... Ali zbog te promjene službeni Beograd optužuje Srbe iz Hrvatske da su izdali srpstvo i srpsku narodnu ideju. Za službeni Beograd srpska narodna ideja sastoji se u tome da svi Srbi izvan Srbije moraju raditi za njezinu prevlast kao obični činovnici koji nemaju čak nikakva prava sudjelovati u vođenju državne politike, osim posve se podrediti vodstvu službenog Beograda".**

Самостална Хрватска не штети Србима

Povijest se, u tom pogledu, nažalost, ponavlja s tim što se danas nalazimo u uzavrelom loncu podivljalih nacional-šovinizama. Da bi se on uspješno ohladio potrebno je da demokratske snage u redovima svih nacija preispitaju svoje ne samo pasivno ponašanje spram narastajućeg vlastitog nacionalšovinizma, već i svoj aktivni doprinos tome, zagovarajući politiku nacionalnog pomirenja (homogenizacije) po svaku cijenu, te pristajući na "obrambeno savezništvo" s etnocentričkim hegemonističkim i dijelom fašistoidnim snagama u redovima svojih nacija.

POVIJESNA ISKUSTVA

Srbima u Hrvatskoj valja graditi takvu samostalnu politiku, koja će afirmirati povijesno zajedništvo i savezništvo Hrvata i Srba u borbi za slobodnu i samostalnu Hrvatsku, u kojoj će oni biti ravnopravni. Treba danas podsjetiti da su, naprimjer, pored Srba lojalnih banu **Khuenu - Hedervaryju** i njegovoj mađaronskoj politici, postojali i slobodarski Srbi koji su se u svojim seljačkim pokretima krajem 19. stoljeća na Kordunu, u Dubravama, Gomirju bunili protiv mađaronske politike. Tako su u Dubravama, koju danas hrvatska ratna propaganda zna nerijetko krstiti "četničkim krajem", srpski seljaci izvikivali parolu: ***"Živjela Hrvatska, krepali mađaroni..."*** itd.

Stoljetnoj borbi za slobodu hrvatskog naroda od strane dominacije i pritisaka ka denacionalizaciji Srbi u Hrvatskoj dali su veliki doprinos založivši i brojne svoje žrtve. Spomenimo ovom prilikom da su srpski zastupnici i izaslanici srpskih stranaka u **Zadarskoj rezoluciji** 1905. godine izrazili svoju spremnost da ulože svoju snagu za ostvarenje ***"zahtjeva braće Hrvata za reinkorporacijom Dalmacije Hrvatskoj i Slavoniji"***, na što znaju danas podsjećati nositeljii kroatocentričke politike dijeleći lekcije Srbima, ali pritom zaboravljaju izreći i nastavak rečenice, ***"ako se sa hrvatske strane ukloni zapreka, koja je dosad priječila srpskoj stranci na Primorju da se za sjedinjenje izjasni, a to je da se sa strane Hrvata obavezno prizna ravnopravnost srpskog naroda sa hrvatskim".***

Srbi u Hrvatskoj borit će se samo za takvu Hrvatsku u kojoj će biti ravnopravni, a ne za hrvatsku u kojoj će kao podstanari biti građani drugog reda. Jer, kako u poruci **Kongresu Srba u Hrvatskoj** 1945. reče **Andrija Hebrang:** ***"Srbima u Hrvatskoj zajamčena su ista prava kao i Hrvatima. Ta im prava nije nitko poklonio. Srbi u Hrvatskoj stekli su ravnopravnost svojom junačkom borbom i žrtvama..."***, koja se danas, nažalost, obezvrijeđuje a žrtve umanjuju i izjednačuju pokušajem posmrtnog mirenja s njihovim fašističkim dželatima, u koje svakako ne spadaju nevine žrtve antifašističke odmazde (npr. **Tuđmanova** ideja oko Jasenovca).

POLITIKA TRI SVETOZARA

Samostalna srpska prečanska politika imat će uspjeha ako se bude gradila na pozitivnom nasljeđu u hrvatsko-srpskim odnosima, posebno iz vremena **Radić-Pribićević** koalicije te narodno-oslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda. Simbolički rečeno to je politička linija tri Svetozara:

- **Svetozara Miletića**, koji je poručivao da narodno ujedinjenje Srba u ropstvu, tj. ako bi unutarnja politika srpske države bila nazadna i nasilna, ne bi vrijedilo ništa, te da samo onaj vojuje za "dostojni opstanak" srpskoga naroda tko vojuje za njegov slobodni unutrašnji razvoj, pa makar to ugrozilo narodno ujedinjenje (dakle, politička koncepcija suprotna koncepciji nacionalnog pomirenja i "obrambenog savezništva" s gospodarima i raspirivačima vjetrova rata na koju su pristali dijelovi socijaldemokratskih snaga);
- **Svetozara Markovića**, koji je smatrao da država nije idol, već samo sredstvo za osiguranje slobode naroda, i to u prvom redu unutrašnje slobode, tj. da vlastita država u kojoj narod robuje despotskom vladaru nije domovina, nego neprijatelj, pa makar ta država bila i nacionalna, držeći se pri tom načela velikog talijanskog rodoljuba **Mazzinija**, koji je izjavio: ***"Ja volim slobodu, i možda je volim i više nego domovinu. Bez slobode, domovina je tamnica"***, te
- **Svetozara Pribićevića**, koji je smatrao da velikosrpski hegemonizam ugrožava i položaj prečanskih Srba i da se oni moraju angažirati u njegovu uklanjanju i rušenju; da ma kakav bio državno-pravni položaj Hrvata, on može rezultirati samo iz njihove slobodne volje i odluke, a nikako ne može biti nekakva srpska koncesija, te da se hrvatsko pitanje može riješiti samo sporazumom hrvatske i srpske demokracije, a ja bih dodao i srpsko pitanje u Hrvatskoj.

Nacionalno ujedinjenje moguće je i bez nekadašnje državne zajednice SFRJ i bez stvaranja Velike Srbije i Velike Hrvatske, ali na novim osnovama

Umjesto velikodržavne koncepcije **Garašaninovih "Načertanija"**, koja je bila nošena logikom birokratskog razmišljanja o uvećanju države i broja njenih podanika, koju danas u ratnom obličju ponavljaju politički predstavnici nacional-etatističkih monolita, samostalna srpska prečanska politika mora polaziti od suvremenih svjetskih tendencija u kojima se širenje proizvodnje i tržišta ne bazira na teritorijalnom širenju, već na neetatističkim odnosima i vezama među narodima te univerzalnim standardima ljudskih prava i sloboda, što omogućava slobodan protok ljudi, ideja, robe i kapitala. Konkretnije rečeno, Balkanski poluotok je mozaik nacija i stoga se nikakvom teritorijalnom diobom ne može u posebnim državama izvršiti nacionalno ujedinjenje osim prihvatajući fašističku i anticivilizacijsku opciju etničkog čišćenja i "dobrovoljnog (čitaj - prisilnog) preseljenja naroda".

DEMOKRATSKA ALTERNATIVA

Demokratska alternativa tome jeste zalaganje za "otvoreno društvo" umjesto "zatvoreno", a to, pored ostaloga, znači biti protiv općeg podržavljenja privrede i etatizacije nacije, što se danas veoma opipljivo i krvavo manifestira u nastajanju "proširene države", kako u vanjskom vidu (teritorijalna osvajanja kako bi se stvorila zaokružena nacionalno homogena država), tako i u unutarnjem, tj. u tendenciji da država "poždere" i "podredi" društvo sebi, da ga podržavi.

Nacionalno ujedinjenje moguće je i bez nekadašnje državne zajednice SFRJ i bez stvaranja Velike Srbije i Velike Hrvatske, ali na novim osnovama. Umjesto etatističkog, tj. hijerarhijskog povezivanja i uređivanja odnosa kako unutar jednog naroda (odnos centar - periferija) tako i među narodima putem dominacije centraliziranog birokratskog monopola većinske nacije, samostalna srpska prečanska politika morala bi se založiti za demokratsko povezivanje i uređivanje odnosa među narodima omogućavanjem stvaranja novog tipa odnosa - autonomije dijelova i njihove demokratske integracije u cjelinu na principima konsenzusa i kooperacije. Takve odnose unutar nacije i među nacijama nalažu suvremene proizvodne snage, čemu se moraju prilagoditi i odnosi kako u proizvodnji tako i u društvu u cjelini. Na takvoj osnovi stvara se pluralno multietničko i multikulturalno društvo, u kome sve više prevladava pluralizam regulativnih mehanizama, kako institucija tako i normi, koji državnu organizaciju, kao jedinstvenu i kao konačnog arbitra svake regulacije, zamjenjuje mrežama specijaliziranih regulativnih institucija za pojedine interesne skupine odnosno zajednice, pa tako i nacionalne.

IZMEĐU ČEKIĆA I NAKOVNJA

Imajući sve to u vidu, Srbi u Hrvatskoj trebaju shvatiti da nije svaki napredak u pravcu samostalnosti Hrvatske štetan po srpski narod, te da potpomaganje samostalnosti nije odmah i vađenje kestenja iz vatre na Veliku Hrvatsku. Naravno, Ustavom Republike Hrvatske, te bilateralnim i multilateralnim međunarodnim sporazumima moraju se, kako je svojedobno pisao Svetozar Pribićević, ***"dati čvrsta jamstva za slobodan razvoj njihova individualiteta koji se neće moći promijeniti bez njihova pristanka".***

U jednom od najtežih i najdramatičnijih iskušenja u svojoj povijesti, Srbi u Hrvatskoj moraju se zajedno s demokratskim hrvatskim snagama izvući iz sadašnjeg položaja u kojem su između čekića i nakovnja, s jedne strane, izloženi pritiscima da budu žrtvovani kao topovsko meso u ostvarivanju ciljeva velikosrpske osvajačke politike a, s druge strane, izloženi raznim pritiscima, prijetnjama i ugrožavanju gole fizičke egzistencije kao "remetilački faktor" u stvaranju etnički homogene hrvatske države. Kada danas hrvatske nacional-šovinističke snage sinkronizirano vrše pritisak na Srbe, posebno u velikim gradovima Hrvatske da se opredijele, namećući im pritom odgovornost i položaj talaca za subinu reintegracije UNPA - područja u Republiku Hrvatsku, onda se mora jasno reći da je jedino u životnom interesu Srba u Hrvatskoj da se jednako odlučno opredijele protiv i velikosrpskog i velikohrvatskog nacional-šovinizma i hegemonizma, protiv položaja u u kojem su objekt manipulacije i dnevne instrumentalizacije, a za djelatno savezništvo s onim hrvatskim snagama koje se zalažu da se hrvatsko nacionalno pitanje riješi na demokratski policentričan način. To bi bila samostalna srpska prečanska politika.

Ratko BUBALO

MOGUĆA I NEMOGUĆA BiH

Pomoz' Bog, Alija!

Izjava da zajednička Bosna i Hercegovina više nije moguća niti je ishitrena niti slučajna ili neplanirana, pa čak i kada je izgovorena u atmosferi da miru ne treba ništa suprotstavljati. Kao što su i sve prethodne izjave **Alije Izetbegovića** imale određeni cilj, tako je i ova posljednja odradila svoj posao, nešto poput »anketnog listića« o raspoloženju vlastitog nacionalnog korpusa za finaliziranje dosadašnjih rabota stvaranja islamske Bosne. Rezultat, za Izetbegovića vrlo bitan kao orijentir za daljnje političko djelovanje, glasio je: još je prerano!

Naime, reakcije koje su ga u Sarajevu dočekale (izjava je objavljena za njegova odsustva iz grada) bile su nedvosmislene - mnogobrojne žrtve u ime cjelovite i nedjeljive države BiH još su uvijek svježe i bolne da bi bile okvalificirane kao uzaludne ili, još gore, nepotrebne. Zapravo, u Armiji ljiljana još su regrutirani mladići sve tri nacionalnosti u obrani zemlje protiv agresora, kako to nalaže platforma Predsjedništva BiH, s početka rata. Nedostatno raspoloženje naroda za islamski komadić Bosne i Hercegovine, signal je za dodatne aktivnosti usmjerene k davnom cilju Izetbegovićeve stranke SDA. Upravo zbog toga novi bosanski premijer **H. Silajdžić** počinje uvjeravati i domaću i svjetsku javnost kako se nije odustalo od cjelovite države, a u koordinirani rad Izetbegović-Silajdžić ne treba sumnjati.

U zaobilaznici do zacrtanog cilja Izetbegoviću još jednom pomaže tzv. opoziciona stranka SDP. Kao i na prostoru čitave ex-Jugoslavije, i bosanskohercegovačka partija bivših komunista ne samo da je regrutirala najortodoksnije nacionaliste, već iznova potvrđuje usku povezanost i bliskost političkih opcija s tim svojim bivšim članovima, danas totalitarnim vođama. **Izetbegović** sada, uz njihovu pomoć, sigurnim koracima kreće u transformaciju multinacionalnih organa be-ha vlasti u buduće jednonacionalne. Pri tom, s rukovodstvom SDP-a igra pijačnu igru »dam-daš«: na njihovo inzistiranje da na upražnjena mjesta mjesta Hrvata u Predsjedništvo uđu **Ivo Komšić** i **Stjepan Kljujić**, Izetbegović pristaje ali zauzvrat traži da SDA po svojoj želji formira novu Vladu. Za ulazak lidera SDP-a, **N. Durakovića**, na upražnjeno mjesto **F. Abdića**, Izetbegović dobija od ove stranke dosadašnje mjesto njihova člana **M. Lazovića**, mjesto predsjednika Skupštine. Rezultati ove SDA-SDP pijačno-političke trampe izgledaju ovako: na sva tri vodeća državna mjesta (Predsjedništvo, Skupština, Vlada) sjede najjači ljudi SDA. Četiri nemuslimanska mjesta u Vladi čine ministri bez porfelja ili ministar za vanjsku trgovinu (ministarstvo nepotrebno još dugo vremena), dakle ljudi bez velikog utjecaja u odlučivanju, a u samom Predsjedništvu Izetbegović i dalje nema premca - **Kljujić** je politička figura koja iza sebe nema niti opziciju niti poziciju, te predstavlja nešto poput »one man show« s karizmom hrvatskog Bosanca; HSS-ovac **Komšić** surogat je **HDZ**-a na centralnobosanskom tlu i u diobi BiH priklanjat će se **Izetbegoviću**, a **Duraković** osim osobne i stranačke satisfakcije ponovnog pojavljivanja u najvišim strukturama vlasti, nema značajnijeg uspjeha.

S takvom političkom kozmetikom **Izetbegović** kreće u teritorijalno zaokruživanje zamišljenog si carstva. I formalno se izjednačavajući s nacionalistima na Palama i Grudama, pretendent na mjesto »oca svih domaćih Muslimana« mijenja svog ratnog partnera i počinje »osvajati« teritorije. Ocjenjujući hrvatsku stranu donedavne »prirodne koalicije« za vojno slabiju, ne odustaje od ratnog otimanja teritorija na njenoj strani. Sa srpskom stranom, kao daleko moćnijom, započinje novo partnerstvo. Za četiri posto teritorija koje mu od njih trebaju, a da mu ne bi dirali Sarajevo, **Izetbegović** nudi svu potrebnu pomoć za uspostavljanje srpske države u BiH, priznanje inih Krajina, ali i saveznika u borbi za ukidanje sankcija tzv. SR Jugoslaviji.

Prvi korak k tom je pristanak na koridor Bar-Sarajevo, uz nevještu obranu, da je Bosni dosta hrvatskih ucjena za prolazak konvoja kroz njihove države. To što Srbi traže uz svaki prolazak kroz njihove državice dovoljnu količinu goriva za svoje tenkove, **Izetbegoviću** izgleda naivno i daleko od bilo kakve ucjene. No, dobro natenkirani srpski tenkovi samo su dokaz da se tih četiri posto teritorija može Izetbegoviću tek formalno i na riječima dati, ali da svoju vlast na njima nikada neće istinski uspostaviti.

Zaokruživanje islamske državice u BiH, pod uvjetom da **Karadžić** i obeća neke postotke ili da se i preostali dio srednje Bosne očisti od Hrvata, može za **Izetbegovića** predstavljati mač s dvije oštrice - završetak posla, naime, i dalje ne garantira pozitivna reagiranja u vlastitom nacionalnom korpusu. S druge strane, niti pripadnici novog, srpskog partnera ali i nekadašnjeg, hrvatskog, neće imati sretan narod u svojim carstvima. Svaki ustupak Izetbegoviću ima za posljedicu novi bijes vlastita naroda. Drugim riječima, svaki postotak izgubljenog teritorija na ovoj ili onoj strani, značit će nove autonomije, nove separatiste od umišljenih »sretnih nacionalnih državica«. Da one to nikad neće moći ni postati, dokaz su brojne izbjeglice iz BiH rasute po svijetu. Jer, niti jedno etničko čišćenje s tek protjeranim narodom, nije uspješno. Za njihovu garantiranu uspješnost, na žalost, potrebne su još tisuće i tisuće svježih humki.

Dražena PERANIĆ

Za četiri posto teritorija koje mu od njih trebaju, a da mu ne bi dirali Sarajevo, Izetbegović nudi svu potrebnu pomoć za uspostavljanje srpske države u BiH, priznanje inih Krajina, ali i saveznika u borbi za ukidanje sankcija tzv. SR Jugoslaviji

Zaboravljeni gradovi: Srebrenica

Muslimanski džep u srpskom kaputu

Srebrenica je proglašena "sigurnosnom zonom" u svibnju 1993., što je u doslovnom smislu izoliralo džep. Prije rata, ovaj grad je ekonomski bio upućen uglavnom na gradove u Srbiji, tako da danas u potpunosti ovisi o humanitarnoj pomoći i vojnoj zaštiti

Srebrenica je tokom svoje duge povijesti imala nekoliko imena od kojih su upamćena ostala tri: Domavia, Argentaria i današnji naziv Srebrenica. Gradić je smješten ja jednom od najljepših mjesta u BiH, na samom obodu kanjona rijeke Drine, koji je svojom ljepotom plijenio poglede svih koji su imali afiniteta k prirodnim darovanjima. Predratna industrija ovog mjestašca bazirala se na šest tvornica: cementa, čelika, baterija, namještaja i metala. Na jugu, se također koristio rudnik boksita, a u samom gradu je bila tvornica odjeće, koja sada, dakako ne radi, nego ju je za svoje potrebe zaposjeo UNPROFOR. Srebrenicu i njenu okolinu u 1991. godini je naseljavalo oko 37.000 ljudi, od čega 7500 djece do 14 godina starosti.

IZGNANIČKA OAZA

Muslimani su bili prijeratna većina sa 75 posto, dok je Srba bilo 25 posto i 2 posto ostalih. Ratna trvenja, i okolnosti njima stvorene, pomele su najveći dio nemuslimanskog stanovništva. Činjenica da je Srebrenica ostala gotovo jedina obranjena enklava, te da je spašljeno, prema podacima iz srebreničkih izvora, oko osamdesetak sela, učinili su da je ovo mjesto postalo izgnanička oaza cjelokupne regije. I pored okolnosti da je iz ovog džepa, pogurano ratnim nedaćama, izbjeglo oko 15.000 stanovnika, cjelokupna enklava je "zahvaljujući" izbjegličkom valu iz okolnih mjesta u brojčanom plusu, tako da ovdje, što autohotnog, što prispjelog, trenutno živi oko 50.000 ljudi.

Od toga je, prema podacima svjetske zdravstvene organizacije (WHO) oko 8000 djece do 14 godina starosti, od čega znatan dio siročadi. Ista organizacija je procijenila da se 16.000 ljudi može smatrati socijalnim slučajevima a to su u najvećem dijelu samohrane majke s djecom ispod 15 godina.

Mada statistika često ne može oslikati svu patnju i užas, za ovu priliku o stanju srebreničke općine rječito će govoriti brojke koje smo dobili od tamošnjih djelatnika: **"U toku 1992. i 1993. godine, rat je, kako smo već rekli spalio i uništio 81 selo, sa oko 2400 objekata, dok je 3100 stambenih objekata oštetio - što sve čini oko 70 posto stambenog fonda. Opljačkano je i odneseno preko granice sve što se moglo ponijeti. Raseljeno je preko 3500 obitelji sa 1700 članova domaćinstva. Do sada je poginulo ili je ubijeno 1300, a ranjeno preko 1800 osoba, dok je oko deset posto dječje populacije ostalo bez jednog ili oba roditelja.."**

CRVENI KRIŽ JEDINI POŠTAR

Poslije velike ofanzive na srebrenički džep kojom je komadnirao **Ratko Mladić** osobno, lokalne jedinice Armije BiH bile su primorane Srebrenici isposlovati status "zaštićene zone", što nažalost u stvarnosti funkcionira kao neki veliki koncentracioni logor. No, Srebrenica je proglašena "sigurnosnom zonom" u svibnju 1993, što je u doslovnom smislu izoliralo džep. Prije rata, naročito u prehrambenom smislu, ovaj grad je bio upućen na neke gradove u Srbiji, tako da danas u potpunosti ovisi o humanitarnoj pomoći i vojnoj zaštiti. Pored gladi, bolesti i ostalih ratnih nevolja, teškoću donosi i beskrajna monotonija života, koju jedino povremeno prekidaju dolasci humanitarnih konvoja. U vrijeme najveće frekvencije njihovih dolazaka, to se događalo do tri puta tjedno. Glavna razonoda Srebreničana, pored dočekivanja i ispraćanja, je šetanje (neasfaltiranom) ulicom.

Rat i eventualna komunikacija sa "ostatkom svijeta, su gotovo jedine teme ljudi koji se uglavnom skupljaju ispred zgrada i na centralnom trgu. Nažalost, za sada, jedina veza ovih ljudi sa svijetom su poruke koje prenosi međunarodni Crveni križ iz Ženeve (ICRC), koji, kako kažu, svaki mjesec presene 25.000 poruka i pisama - 80 posto za Tuzlu i 20 za Sloveniju, Njemačku i drugdje.

Socijaldemokrati iz Hrvatske i BiH nude zajednički prijedlog rješenja za BiH i Hrvatsku

Nužni izlaz za neprijatelje

Rješavanje međunacionalnih i međudržavnih sukoba na prostorima bivše Jugoslavije mora se temeljiti na jednakim kriterijima i načelima za svaku nacionalnu grupaciju i svaku državu

Kako vlade demokratskih zemalja mogu tolerirati sva ta zvjerstva i nasilje u ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini? Nakon tolikog ponavljanja, ovo pitanje je postalo tek retoričko. Ostavši bez odgovora, ono ne ukazuje na odgovornost onih o kojima se pita, nego na nemoć i bespomoćnost onih koji pitaju.

A odgovor je tako očit - upravo za one koji pitaju, upravo s gledišta protivnika rata. On se podudara s odgovorom na pitanje kako su jugoslavenska armija i srbijanski režim uopće mogli nekažnjeno stići tako daleko. Mogli su - kako je to još davno kazao komentator "Vremena" - jer je i mala sila dovoljna ako nema ničega da joj se suprotstavi. A kad već krene, a smrad se počne širiti toliko da druge vlade prisili da nešto učine, vlade žele razgovarati s onima koji kontroliraju stvari. Što se može što su to baš oni koji su i stvorili "situaciju" koja smrdi?

Ukratko, umjesto da pitaju zašto su demokratske vlade toliko sklone dogovaranju s vjerojatnim ratnim zločincima, protivnici rata bi trebali pitati sebe: "A tko im se suprotstavlja?" Opće gnušanje nad ratom u dvjema državama nastalima raspadom Jugoslavije nije dovelo do općeprihvaćene ideje o tome što treba učiniti. Proturatni stav je izražavan kao protivljenje "nasilju", čime se zaobilazilo pitanje nije li sila neizbježno sredstvo protiv nasilja koje već traje (i to prilično dugo), htjeli mi to ili ne. Spremnost na efikasno rješenje izražavana je pak nebuloznom "vojnom intervencijom", kao da je riječ o čarobnom štapiću. No, te dileme su uglavnom mučile različite nevladine aktere javnog života. Zanimljivo je da nije bilo stvarno ozbiljne debate na najmjerodavnijem mjestu gdje se diskutiraju političke opcije: među predstavnicima stranaka u parlamentima.

SOCIJALDEMOKRATSKI PRIJEDLOG

Kad je najavljeno obnavljanje konferencije za "globalno rješenje" krize na teritorijima nekadašnje Jugoslavije, grupa socijaldemokratskih stranaka iz dviju neposredno pogođenih zemalja (Bosne i Hercegovine i Hrvatske) formulirala je inicijativu koja je naznačila obrise socijaldemokratske pozicije spram tog rješenja. Na nedavnoj turneji po Njemačkoj (uključujući gostovanje na kongresu **SPD**-a), predstavnici stranaka potpisnica imali su priliku da se osvjedoče kako srodne stranke u demokratskim evropskim zemljama osjećaju potrebu za alternativnim pristupom. Iz Njemačke i Švedske već stižu pozivi za međunarodno predstavljanje inicijative. S druge strane, Liga socijaldemokrata Vojvodine i još neke socijaldemokratske stranke iz zemalja bivše Jugoslavije žele se pridružiti njenoj razradi.

BEZ EFEKTA BUMERANGA

Sama inicijativa - u prvom nabačaju koji iskazuje četiri načela i devet konkretnih mjera - razmjerno je jednostavna. Odmah na početku odbacuje se restauracija Jugoslavije kao eventualni cilj međunarodne konferencije (mogućnost kojom su obilato špekulirali hrvatski lovci na zavjere). Nasuprot tome, afirmiraju se postojeće, međunarodno priznate granice među novonastalim državama. "Rješavanje međunacionalnih i međudržavnih sukoba na prostorima bivše Jugoslavije mora se temeljiti na jednakim kriterijima i načelima za svaku nacionalnu grupaciju i svaku državu" - kaže 4. načelo. Ukratko, izgovor da se bori za prava svojih sunarodnjaka izvan "nacionalne države" vraća se svakom režimu kao zahtjev prema njemu samome. Pobliže se to ilustrira zahtjevom za jednaka mjerila spram Srba u Hrvatskoj, Albanaca na Kosovu, Muslimana u Sandžaku, Mađara, Hrvata i drugih u Vojvodini... Doduše, jedna opaska **Nenada Čanka**, predsjednika Lige socijaldemokrata Vojvodine, već pokazuje mogući pravac dorade načela: Naime, on je istakao da pitanje teritorijalnih autonomija ne može imati samo etničke osnove, jer baš slučaj Vojvodine - s većinom Srba - pokazuje kako za to postoje različiti socijalni, ekonomski, kulturalni i politički razlozi.

Konkretne mjere počinju direktnim zahtjevom za protektorat kojim bi se zaštitili stanovnici i interitet Bosne i Hercegovine. Što se tiče Hrvatske, u svjetlu manjkavog dosadašnjeg mandata UN traži se nametanje političkog rješenja. Slijede demilitarizacija cjelokupnog prostora bivše Jugoslavije, kažnjavanje svih ratnih zločinaca, slobodan povratak svih izbjeglica i prognanika. O uvjetima koje moraju ispuniti poreci novih država da bi mogli jamčiti mir kaže se: međunarodne garancije za slobodu medija, poštivanje principa decentralizacije u ustrojstvu novonastalih država, afirmacija lokalne autonomije i samouprave. Konačno, traži se osuda i sprečavanje manipulacije i instrumentalizacije tragedijom građana (bez obzira na to tko to čini), te osuda i sprečavanje kriminala i mafije u svim državama nastalim iz bivše Jugoslavije, ali i u redovima UNPROFOR-a.

Prijedlog su sačinile Stranka reformista - Socijaldemokratska unija BiH sa sjedištem u Tuzli, Socijalno-demokratska unija Hrvatske i Stranka socijalista Hrvatske. U podrobnijoj razradi, pa ako treba i modifikaciji polaznih stavova, sudjelovat će znatno širi krug organizacija bliskih socijaldemokraciji.

S.D.

Kako tvrdi službenica WHO, dr. **Aileen Robertson, "ono što u ovom trenutku najviše zabrinjava jest činjenica da do srebreničkog džepa nema stalnog i nesmetanog prolaza preko srpskog teritorija od strane UNHCR konvoja i drugih agencija. Zbog toga dolazi do zastoja u pristizanju materijala namijenjenih za zimu, kao što su: plastični pokrivači, odjeća, madraci, deke, te razna kvalitetna hrana".**

Dr. Robertson kaže da sankcije protiv Srbije direktno utiču na Srebrenicu, pa će, ako ikako bude moguće biti potrebno naći alternativne puteve za dopremu humanitarne pomoći. Potrebno je, ona kaže, zalihe hrane nagomilati sada) izjava je stara mjesec dana, a koliko nam je poznato, to još uvijek nije učinjeno!), prije što konvojima bude onemogućeno da se probiju uslijed otežanih uvjeta (meteoroloških i ratnih).

Sadašnji konvoji prema Srebrenici kreću iz Beograda, preko Zvornika i Bratunca. Kamioni se pretresaju na Drini sa srbijanske strane, te u Bratuncu s baranjske strane. Prilikom transporta primorani su koristiti makadame koji su teško prohodni zbog kiše, tokom zime će biti potpuno neprohodni, a hoće li biti otvoreni ovisi samo od srpskih vlasti.

Službenici UNHCR-a pričaju da odbijanje konvoja postaje sve veći problem, a za odobrenja se zahtijeva najava 48 sati ranije, što je radi objektivnih okolnosti često nemoguće ispoštovati.

Kako tvrdi službenica WHO (svjetska zdravstvena organizacija) ono što zabrinjava jest činjenica da do srebreničkog džepa nema stalnog i nesmetanog prolaza preko srpskog teritorija od strane UNHCR-a i ostalih institucija.

Stanje sa smještajem mnogobrojnih izbjeglica (40.000) je izuzetno nepovoljno. Zapravo, većina stanovništva živi, što potvrđuju i zvanični izvještaji međunarodnih organizacija, u prljavim, mračnim i djelomično uništenim prostorijama. U najvećem zbirnom mjestu (škola) je 800 ljudi, gdje vlada prenatrpanost (40 do 50 osoba na 50 četvornih metara), pa se događa i to da ljudi spavaju ispod školskih klupa. Deke i odjeća su zbog aktunog nedostatka sredstava za higijenu, prepune ušiju i buha. Sanitarna situacija je inače veoma teška, zbog čega se planiraju graditi javna kupatila, te nova destinacija za smeće itd. No, kako za sada stvari stoje, to će pričekati, jer konvoji radi otežanog prolaza preko teritorije pod srpskom kontrolom ne mogu prevesti potrebni materijal.

MRAČNO CARSTVO OTMJENOG PRKOSA

Strah od nadolazeće zime je ogroman. Gorivo se sastoji uglavnom od drva obližnjih šuma pa se javlja i potencijalni ekološki problem, na koji je, istini za volju, sada luksuz misliti. U stanovima gdje do sada nije bilo dimnjaka, ljudi su proturili cijevi kroz prozor, što bi trebalo predstavljati njihovu zamjenu. Malo radosti i šarenila u otužni život ovoga, možda najzaboravljenijeg mjesta na svijetu, unijela su školska zvona. Liječnici su primjetili da je od toga osim edukativne bilo i zdravstvene, ili tačnije psihičke koristi. Djeca su se naime, poslije dugo vremena, donekle oporavila od šoka, i sada se čak i igraju, što u posljednje vrijeme nije bio slučaj.

U vrijeme dok nije bilo sukoba između Armije BiH i postrojbi HVO-a, srebrenička je logistika u Zagrebu i širom Evrope donekle pomagala u opskrbi svim potrepštinama. No rat gore pomenutih vojski, sa sobom je donio nepremostive teškoće i radu ovih logističkih centara, a naročito onome u Zagrebu, gdje je u jednoj fazi bilo vrlo opasno djelovati.

Posjetivši zagrebački ured "Zavičajnog kluba Srebrenica" u razgovoru sa njegovim šefom, gospodinom **Omerom Omeragićem**, saznali smo da je humanitarnu i ostalu pomoć iz Hrvatske za Srebrenicu nemoguće slati: **"S obzirom na vrlo tešku situaciju u stanju teško poremećenih hrvatsko-muslimanskih odnosa, od četvrtog mjeseca ove godine humanitarnu pomoć nismo u stanju transportirati. U radu smo imali velikih poteškoća, čak su nam oduzeta dva vozila sa svim humanitarnim teretom koji su nosili. Vozila nam do danas nisu vraćena. U razgovoru sa ostalim zavičajnim centrima saznao sam da su i njima uzimana vozila i još neka imovina, tako da se ukupan broj oduzetih kamiona i ostalih prevoznih sredstava kreće oko 1200."**

Tako se, eto, stvorila objektivna prepreka daljnjem radu zavičajnih klubova, iz raznih razloga. Oni su bili značajna veza sa svijetom nekih naših krajeva, pupak, moglo bi se reći. Sada je taj gotovo neophodni transfuzioni dotok materijala prekinut, čime je pored ostalih, i srebrenički kraj pao u još težu situaciju.

Taj najosamljeniji kutak Bosne, "daleke zemlje tamnih planina" danas je istovremeno najmračnije carstvo tuberkuloze, upale pluća i zaraznih bolesti, pobješnjelih pasa... sa jedne, i mjesto veličanstvenog otmjenog prkosa, sa druge strane. Dok je Srebrenice, kažu tamošnji stanovnici, bit će i Bosne.

Zehrudin ISAKOVIĆ

U prošlom broju smo na stranama 16/17 objavili razgovor s prof. Žarkom Puhovskim pod naslovom *»Kraj rata na proljeće«*. Ovom prilikom se želimo ispričati prof. Puhovskom i javnosti zato što je u opremi teksta ispuštena napomena da je intervju izvorno dan za Bosnapress u Frankfurtu.
Nadamo se da ćete imati razumijevanja za našu pogrešku.

MOST POSLIJE

Crna kruna hrvatske politike

Bosna se sveti onima koji su je dijelili i to tako što će podijeliti njih. Tuđmanova politika prema Bosni i Hercegovini podijelila je prvo tamošnji hrvatski narod - na one koji su dobili državu i na one koji su sve izgubili. Ali Bosna je podijelila i Hrvatsku.

Hrvatski tisak odavno nije izmislio to liko eufemizama kao u povodu rušenja Starog mosta u Mostaru. Tu u svjetskim medijima udarnu vijest, Hrvatska je televizija apsolvirala u doslovce jednoj rečenici u tridesetoj minuti Dnevnika. Po ovdašnjim novinama most nije srušen nego se, tako kažu, urušio, spominje se da su na njega prvo pucali Srbi, da je definitivno stradao u borbama između Muslimana i Hrvata, pri čemu se strogo izbjegava odrediti vlasnik prsta na obaraču.

Kad bi ti eufemizmi bili znak stida, onda bi se još i mogli razumjeti. Ima i toga, znam da su mnogi Zagrepčani bili istinski potreseni i ogorčeni rušenjem Starog mosta, ali prije svega riječ je o bijednom pokušaju skrivanja istine i popravljanja političke štete. Međutim, u povijesti će definitivno ostati zabilježeno da je most na Neretvi podigao dizdar **Hajrudin** 1566. godine, a da su ga 1993. srušili Hrvati. Tako je to, čin gradnje obično je individualno djelo, destrukcije su kolektivne, jer ih je lakše izvesti iz tame čopora.

Rušenje najpoznatijeg a vjerojatno i najljepšeg od svih ovdašnjih mostova snažno je nabijeno simbolikom. Stari je most bio zgusnuta ljepota, ali i simbol svega onoga što je Bosna bila. Na njegovom mjestu sada beznadno zjapi praznina, ništa više ne spaja obale, podjela je konačna. Hrvati su stavili točku na i. Definitivno su svoju politiku izjednačili s onom što je rat započela, koja je u Vukovaru ubijala ljude i u Dubrovniku pucala po Gradu.

PORAZNIJE OD MINČETE

Rušenje Mosta u neku je ruku čak poraznije od pokušaja rušenja Minčete. Ne samo zato što je išlo do kraja. Ne samo zato jer se tu više ništa ne da izmijeniti ni popraviti, čak ni ako bi se Most ponovo podigao. Sve se već dogodilo - Hrvati su u ovom ratu također počinili etnocid i kulturocid. Rušenje Mosta nadilazi pokušaj rušenja Minčete i u političkim porukama. One su jasne i također definitivne: Nema nama preko rijeke. Svako ostaje na svojoj strani. Pokušavajući pretvoriti Mostar u Grude, Most u Mostaru srušili su akteri politike rušenja mostova. To je ona politika koja je ustrajno rušila mostove između Hrvata i Muslimana, koja je skoro porušila mostove u srednjoj Bosni i kojoj se sada strašno žuri. Ne samo zbog nadiranja bosanskohercegovačke vojske kojoj poslije Vareša narastaju krila i pred njom su pobjede. One će biti plaćene velikim žrtvama, ali gotovo da su sigurne. Osim slutnje vojnog poraza, Bobanovoj se politici žuri i zato da ne bi dala vremena Izetbegoviću. Ako bi **Aliji Izetbegoviću** uspjelo da zadrži neka mjesta, koja bjelodano pokazuju mogućnost zajedničkog života Hrvata i Muslimana, a Vareš je za to bio vrlo pogodan, onda bi to značilo dezavuiranje onih koji tvrde da se zajedno više ne može. U samoproglašenog Srpskoj republici i u također samoproglašenoj Herceg-Bosni trude se da dokažu kako je etnička podjela neminovna.

Osim toga, **Izetbegović** je imenovanjem nove vlade - u kojoj je zastupljenost druga dva naroda simbolična, ali nije poništena - pokazao da ipak nije sasvim odustao od koncepcije Bosne kao multietničke zajednice. To se za srpsku i hrvatsku kvazi-republiku ne može reći. Iako i kod **Izetbegovića** ima kolebanja, na primjer postupak prema sarajevskom HVO-u, bosanskohercegovački je predsjednik Hrvate iz vareškog kraja pozvao da se vrate i našao je u tome suradnike u katoličkim čelnicima. Međutim, kad je nadbiskup **Puljić** krenuo na taj posao, Srbi su ga otimanjem tjelohranitelja onemogućili. **Bobanovoj** se falangi žuri da definitivno zapečati podjelu, ako treba i rušenjem Mosta, i zato jer nastoji onemogućiti pomirenje što su ga trebali a možda i mogli izvesti novoimenovani članovi BiH-predsjedništva, **Kljuić** i **Komšić**, koji među bosanskim Hrvatima imaju visok rejting a ni na međunarodnim adresama nisu nepoznati.

Akterima politike rušenja mostova žuri se i zato jer je zbog svoje politike u Bosni i Hercegovini Hrvatska sve češće pod prijetnjama uvođenja međunarodnih sankcija. Ali i zbog toga jer sa ono što hrvatski predsjednik zove veličajnom pobjedom sve više prepoznaje kao poraz hrvatskog naroda i Hrvatske kao države. Bosna se sveti onima koji su je dijelili i to tako što će podijeliti njih. **Tuđmanova** politika prema Bosni i Hercegovini podijelila je prvo tamošnji hrvatski narod - na one koji su dobili državu i na one koji su sve izgubili.

POPRAVLJANJE DEMOGRAFSKE SLIKE

Ali Bosna je podijelila i Hrvatsku. Ono što je ujedinjeno na pitanju obrane Hrvatske, sad je razjedinjeno povodom hrvatske uloge u susjednoj državi i tumačenja njenih rezultata. Ta se tema više jednostavno ne može zaobići. I nedavno na saborskoj sjednici opozicija je, pokušavajući spasiti što se spasiti da, predlagala zaokret; količina nervozne agresivnosti koju su pritom manifestirali članovi vladajuće stranke pokazuje kako su i oni svjesni da je pitanje odgovornosti sve teže izbjeći. Nedavno je na Saboru liberala rečeno da će se pokazati kako je u tri godine **Tuđmanove** vlasti za hrvatski narod napravljeno više štete nego u pedeset godina komunizma. Sad se već može čuti da je iščezavanje Hrvata iz srednje Bosne, čemu je Tuđmanova politika kumovala, poraznije od Pavelićeve prodaje dijelova Hrvatske.

No, nije to ipak isto. Ako **Tuđman**, realizirajući s **Miloševićem** dogovoreno podjelu Bosne, vodi takvu politiku koja za rezultat ima napuštanje tamošnjih stoljetnih hrvatskih obitavališta, on to ne čini bez zadnjih namjera - bosanske će Hrvate iskoristiti za popravljanje demografske slike Hrvatske, a u konačnici se nada i teritorijalnim dobicima. Hrvate iz srednje Bosne naselit će u područja "nedovoljno dobrog hrvatstva", impregnirat će njima Istru, vjerojatno napučiti otoke, a prognanici iz Bosne, koji su ostali bez ičega, vjerojatno bi bili pogodni i za popravljanje etničkog sastava Krajina. **Jure Radić**, bliski **Tuđmanov** suradnik, svojedobno je govorio o planu kroatiziranja Knina.

S dosta osnova može se govoriti da napuštanje srednje Bosne **Tuđman** povezuje s planom preuzimanja Knina, da li u doslovnom ili u prešutnom dogovoru s **Miloševićem** teško je reći. *U tom se smislu* čine vjerojatnim spekulacije kako je zločin Hrvatske vojske u gospićkom kraju napravljen zato da bi se tamošnji Srbi zaplašili i inspirirali na povlačenje. Naime, sudeći po svemu, većina zlodjela, ubojstava i paljenja, izvedena je neposredno prije povlačenja Hrvatske vojske, čini se čak da je vojska čekala s povlačenjem da bi se to moglo obaviti. To je također svojevrsno rušenje mostova, točnije rušenje mogućnosti njihova podizanja.

S dosta osnova može se govoriti da napuštanje srednje Bosne Tuđman povezuje s planom preuzimanja Knina, a da li u doslovnom ili u prešutnom dogovoru s Miloševićem, teško je reći. U tom se smislu čine vjerojatnim spekulacije kako je zločin Hrvatske vojske u gospićkom kraju napravljen zato da bi se tamošnji Srbi zaplašili i inspirirali na povlačenje

SNIMIO: CHRIS F.

Irfan Horozović

MOST

Mostovi su nešto što spaja. Taj most je zaista čudo, taj most je zapravo stvorio grad oko sebe. Ja sam često dolazio u Mostar, i jednom prilikom sam napisao pjesmu, jer mi se učinilo, i to sam govorio Mostarcima - učinilo mi se, naime, da je taj most napravljen kao jedno savršeno kameno sedlo, i da je grad naprosto nastao u bisagama tog velikog, gotovo kozmičkog jahača koji spaja ljude, i čija je bila krajnja namjera da, zauzdavši Neretvu, zapravo dojaši u more:

Biti ogroman
isklesati iz kamena sedlo
staviti ga preko rijeke
zajahati rijeku
i kroz polja naranče
polja lavande
kroz vinograde
ujahati u more

(Objavljeno u časopisu "Most" - početkom osamdesetih u Mostaru).

Zato se može zaključiti da smrt Starog mosta u Mostaru nije nesmotrena slučajnost ni greška, ona je logična konzekvenca jedne politike, reklo bi se: njena crna kruna.

Jelena LOVRIĆ

Povodom rušenja starog mosta, ekskluzivno objavljujemo fotografije "istočnog" dijela Mostara, napravljene nekoliko dana prije njegovog otužnog svršetka. Nestankom i posljednje veze na mostarskom dijelu Neretve, taj dio grada za javnost je postao sasvim nedostupan, čime su i fotografije još više dobile na dokumentarnoj vrijednosti. Kao što možete vidjeti, one predstavljaju sintezu kako destrukcije arhitekture, tako i ljudi koji zajedno s njom taj grad i čine.

Predanje kaže da se Hajrudin, graditelj Staroga mosta, nije usudio čekati skidanje skela s njega, strašeći se da će most pasti, nego je iz Mostara krenuo ranije. Na putu ga je, dalje teče predanje, stigao glasnik, koji mu je kratko raportirao: "Most je uzor" Pa ipak, Hajrudin nikada nije vidio svoj most, ostavljajući ga, eto, gotovo pet stoljeća na divljenje. Sada više nema ni jednoga ni drugoga

Srušiti most - to je kao ubiti dijete

Rijetko koja vijest je tako brzo obišla svijet: "Srušen je Stari most"! Poslije nekoliko stotina godina postojanja, baš kao i njegovi negdašnji skakači sunovratio se u zagrljaj hladne Neretve. To se dogodilo baš u trenutku kada smo svi pomislili da mu se, poslije dvije godine mučenja, tako nešto ne može i neće dogoditi.

Stari most nije bio točka od posebne strateško-vojne važnosti. Imao je jedino humanitarnu važnu zadaću, koja se sastojala u tome da sretno prenese onoga tko je preko njega prenosio vodu sa zapadne na istočnu stranu Mostara (ako se tako može zvati grad bez mostova). Ne poričući važnost ovog ipak uzgrednog uzroka rušenja "starog", čini se da pravi razlozi ovome činu leže u činjenici da je taj bivši "jedini preostali", kao uostalom i svi mostovi uopće, predstavljao metaforu spajanja, koja je u suštinskoj oprečenosti sa ciljevima, kako bosanskog, tako i svih ostalih ratova. Rušenjem ovog mosta, misle njegovi rušitelji, dokinuta je i posljednja, makar samo metaforička veza između "nas i njih", "uvjerivši" tako i posljednje nevjerne Tome da je "zajednički" život, uvjereni su, u BiH ne samo nepoželjan nego i nemoguć. S druge strane, pak, ni za trenutak ne sumnjam da je počinilac ovog "užasnog masakra nad nedužnim" mostom, doista uvjeren u gornje navedeno, kao ni u prilježnost s kojom je sve uradio. Inicijalna kapisla za granate koje su srušile tu kamenu starinu, punjene su fanatičnom mržnjom, čije su granice, baš kao i posljedice, nažalost nemjerljive.

No, unatoč trudu rušioca, istinska povijest ovo djelo stavit će u onaj kontekst koji mu i pripada: dovoljno je usporediti dva neimara, graditelja, s jedne, i rušioca, s druge strane. Izgraditi ili srušiti most, to je kao roditi ili ubiti dijete. Više nego o (ne)mogućnosti suživota u BiH, što je bila namjera dokazati, čin rušenja starog mosta govori o njegovim počiniteljima. Njihove su metode, uostalom prepoznatljive: eno ih u još nezaraslim ranama Vukovara i Dubrovnika.

Baš kao ni te gradove, ni Mostar nije srušio onaj tko misli u njemu živjeti, to uvijek rade oni koji će se, danas-sutra, kada obave taj posao, preseliti na neka nova mjesta da narod uveseljavaju nekim svojim novim oslobađanjima. Možda najporaznija činjenica, koja se u svoj svojoj jasnosti ispostavila u rušenju Starog mosta, leži u faktu da se poslije tog čina više nitko nema pravo pozivati na ekskluzivitet srpskog barbarizma, što, nažalost, ne opravdava rušitelje Dubrovnika, nego je više izričaj nekih drugih o sebi samima.

Uz Stari most neizostavno ide pripovijest o graditeljevom strahu, da li će izdržati njegov tanani luk i trenutak kada mu se skine skela? Predanje kaže, da se taj čin, Hajrudin, njegov graditelj, nije usudio čekati, nego je iz Mostara krenuo prije skidanja skele. Na putu ga je, dalje teče predanje, stigao glasnik, koji mu je kratko raportirao: "Most je uzor" Pa ipak, Hajrudin nikada nije vidio svoj most, ostavljajući ga, eto, gotovo pet stoljeća na divljenje.

Nakraju, usprkos činjenici da prisutnost duha može biti jača od prisutnosti egzistirajućeg, ostaje bolna činjenica da je, ipak, most srušen, kao i njegov graditelj koji je davno nestao. Raštimana arhitektura mostovih obala vapi za novim graditeljem. No, stari graditelji u ovom trenutku su mrtvi, a nove nije lako naći. Rušitelji su, eto, živi, ali, nije važno. Oni su ionako sporedni za ovu priču.

Zehrudin ISAKOVIĆ

Bosanske izbjeglice u Turskoj

Muke musafira

Jedna od zemalja u kojima je nesretni narod iz Bosne našao privremeno ili stalno boravište je i Turska. U toj zemlji se trenutno nalazi oko pet tisuća bosanskih izbjeglica, od čega je djece ispod 15 godina nešto više od tisuću. Najveći dio ovih ljudi je iz istočne Bosne premda u posljednje vrijeme i dio bosanskih izbjeglica iz Hrvatske dolazi u Tursku. Uporedo sa tom migracijom, dio ovdašnjih izbjeglica putuje dalje u Pakistan, Indoneziju ili Ujedinjene arapske Emirate

Sam kamp, u kojem je smješteno otprilike polovina (2500) od ukupnog broja prognanika, nalazi se 200 kilometara od Istambula uz bugarsko-grčku granicu. Oni koji su bili tamo kažu da je smješten u predivnom okolju, i da nisu okolnosti onakve kakve jesu, možda bi to bilo dobro mjesto za odmor. Iza te fasade, po svjedočenju samih izbjeglica, krije se malo drugačija stvarnost. Problemi su sa WC-ima, kao i tuš kabinama, kojih je nedovoljno. Postoji samo određen broj uporabljivih WC-a koji su namijenjeni za - pokazivanje uglednim posjetiteljima!

ČORBA POD MUS

Prognanici se žale i na hranu: "Po pet dana jedemo samo grah" - kažu, a djeca iznad pet godina starosti namaju pravo na mlijeko. Također je neredovna opskrba sredstvima za higijenu, paste za zube nema po pet mjeseci, kao i higijenskih uložaka za žene koji i kada dođu "loše su kvalitete". Veliki problemi proizilaze i iz činjenice da su prognanici u kampu navikli na sasvim drugačiju vrstu ishrane, a tamošnje vlasti im nedozvoljavaju da sami sebi kuhaju. Dva puta tjedno za doručak se služi čorba, koju naravno niko ne jede. "Iako smo ovdje već više od godinu dana oni nam neumorno i dalje služe tu čorbu, uprkos činjenici da je sve to vrijeme trpezarija prazna" - kažu prognanici- "htio ne htio čorba te čeka". Upra-vitelj kampa, kao i svi ostali službenici je Turčin koji se pri obavljanju posla ponaša pretjerano birokratski ("za najmanju sitnicu prave nam velike probleme").

Čini se da ni za ostatak bosanskih izbjeglica koji se u navećem dijelu nalaze u Istambulu, život nije ružičastiji. Socijalno su potpuno nezaštićeni, nemaju bilo koju vrstu pomoći. Za mlađe radno sposobne muškarce, situacija nije toliko beznadna. Međutim, najveći dio izgnanika su samohrane majke sa nekoliko djece, koje nemaju mogućnosti da radeći zarađuju za preživljavanje. Obilazeći Tursku da bi se upoznao sa uvjetima u kojima žive tamošnje izbjeglice, jedan službenik UNHCR-a je dospio u prostorije gdje živi majka sa šestoro djece. "Zamislite" - pokušava nam objasniti - "podrum, potom prostoriju ispod tog podruma, zatim još jedan kat niže - to je mjesto gdje ta jadna žena živi". Čovjek kaže da u svom dvadesetogodišnjem radu sa izbjeglicama tako nešto nije vidio. Turski udio u ublažavanju njene nesreće jeste da su joj djeci osigurali mlijeko. Tamošnja bosanska zbilja bilježi i nevolje ranjenika, od kojih neki nemaju sredstva za liječenje - protumjera je da ih se previja prljavim zavojima. Uprkos svemu, psihijatri kažu da su izbjeglice u dosta dobrom psihičkom stanju. Dio problema koje smo napred izložili proizilaze iz velikih kulturoloških razlika između bosanskih Muslimana i Turaka. Jedan od ljudi koji rade u kampu nam kaže da se iznenadio tako velikom razlikom u navikama i jeziku, tako da je komunikacija gotovo nemoguća - "tu ne pomažu ni noge ni ruke".

Da bi se barem donekle sanirala višemjesečna neaktivnost na području obrazovanja, pokrenuta je inicijativa za osnivanje dječje knjižnice, čiji bi fond knjiga za početak bio 1000 komada. Kolika je zapravo glad za vlastitim jezikom svjedoči sličica koju nam je ispričao jedan od organizatora biblioteke: "Njeno radno vrijeme je od petnaest do osamnaest sati - već u jedan popodne pedesetoro djece strpljivo čeka na svoju knjigu". Dio prikupljenih knjiga će ići zajedno sa izbjeglicama dalje put Pakistana, Malezije i Ujedinjenih arapskih emirata.

KRUTOST PREMA IZBJEGLICAMA

Da bi se pojasnio položaj bosanskih izbjeglica u Turskoj, potrebno je reći da u toj zemlji uopće ne postoji institucija izbjeglištva. Tamo su svi musafiri, što znači gosti. Daljnja posljedica ovakvog odnosa jeste činjenica da UNHCR nema nikakve ingerencije nad izbjeglicama, čime su ostali potpuno nezaštićeni. Tako se desilo da je 150 ljudi izbačeno iz kampa zato što su se žalili na hranu (po svjedočenju očevidaca). Inače, postoji jedna određena doza krutosti u odnosu prema izbjeglicama, nema razumjevanja za psihijatrijske slučajeve. Naši sugovornici kažu da recimo na pojavu alokoholizma u kampu tamošnje vlasti isključivo gledaju kao na neopravdanu pojavu poroka, ne ulazeći u uzroke (psihički stresovi, nasilna promjena životne sredine...). S druge strane, ovakav odnos turskih vlasti se dijelom može pravdati činjenicom da su oni takvi i prema svojima - opet je dakle riječ o kulturološkim razlikama.

No, to nije sve. Nevolje bosanskih izbjeglica se nastavljaju i u kontaktima sa službama veleposlanstva RBiH u Turskoj. Bosanci se žale da konzulat ne obavlja dobro svoj dio posla, u kontaktima su arogantni, i izbjeglice nemaju osjećaj da se itko brine za njih. Devedeset posto izbjeglica, uostalom, izrazilo je želju da se vrati.

Ali kud?

Zehrudin ISAKOVIĆ

Razgovor: **Muharem ZEJNULAKU**, *bosanski veleposlanik u Republici Albaniji*

BOSANAC U ZEMLJI ORLOVA

Albanija je danas sasvim otvorena zemlja. Bosanski pasoš je priznat i naši građani bez ikakvih smetnji mogu ulaziti u ovu zemlju gdje su dobro primljeni upravo zbog činjenice da albanski narod suosjeća s patnjama i tragedijom bosanskog naroda

Pri prvom telefonskom kontaktu, gospodin Zejnulaku je s nama razgovarao kako kaže, sjedeći na podu, pri svjetlu svijeće - jer u tom trenutku u Tirani nije bilo električne energije, kao što još ni prostorije bosanske ambasade u Albaniji nemaju kompletan radni inventar

Bosanska ambasada u Republici Albaniji je nastala tek nedavno. Kako je zapravo došlo do otvaranja tog ureda?

- Ja sam iz Sarajeva izašao 26. jula ove godine. Do tada sam u Bosni bio predsjednik Demokratskog saveza Albanaca za BiH. Tada su me Vlada i Predsjedništvo BiH imenovali za veleposlanika u Albaniji. Mi smo ovdje došli 2. augusta, našli smo zgradu i sada smo u procesu formiranja i kompletiranja ambasade.

Već ste vjerojatno uspostavili kontakte s Vladom RA?

- Po samom dolasku u Tiranu, razgovarali smo s ministrom vanjskih poslova RA, gospodinom **Sorečljem**, te obavili preliminarne aktivnosti. Imali smo kontakte i sa samim predsjednikom Republike Albanije, gospodinom **Salijem Berishom**, kao i ostalim resornim ministrima u vladi RA. Mogu vam reći da smo jako dobro primljeni i prihvaćeni, te da je sam odnos Albanije prema BiH više nego prijateljski. Oni prate i znaju našu situaciju i zalažu se da u prvom redu rat prestane, kao i agresija na BiH, kao suverenu i neovisnu državu. Oni se također zalažu za vojnu intervenciju od strane NATO-a, za ukidanje embarga na uvoz oružja za Armiju BiH, da bi imala mogućnost da se sama obrani.

Kako albanska diplomacija gleda na pregovore o eventualnom unutarnjem ustrojstvu BiH?

- Njihova diplomacija se apsolutno slaže u svemu što je naša Vlada donijela kao platformu i na nivou predsjednika i na nivou parlamenta. Oni maksimalno suosjećaju sa svime što se dešava u BiH.

Da li u Albaniji ima komentara ili eventualno podijeljenjenih mišljenja glede hrvatske vanjske politike prema BiH?

- Oni su malo, da ne kažem puno zbunjeni sa ovim što se dešava između Hrvatske i BiH, odnosno hrvatskog agresorskog učešća u bosanskom ratu, mada svakako osuđuju takvo ponašanje i ne slažu se sa takvom politikom. Njihov stav je da se prema zajedničkom neprijatelju mora zajedničkim snagama boriti. Međutim, uprkos verbalnom osuđivanju Hrvatske, oni ne žele poremetiti odnose njihove dvije zemlje. Ovdje su sa dosta pozornosti praćena dešavanja oko rušenja Starog mosta u Mostaru. međutim, to su sve izvještaji stranih agencija, jer državna TV Albanije, nažalost nema mogućnosti da šalje svoje reportere na terene u BiH. U tom pravcu, ja sam razgovarao sa generalnim direktorom RTV Albanije, gospodinom **Skenderom**, da preispitamo mogućnosti da se pošalje jedna ekipa u BiH, konkretno u Sarajevo i da sva ta mjesta oni sami dožive i izvjeste albansku javnost.

Da li ste imali razgovore o konkretnoj ekonomskoj ili možda nekog drugoj suradnji?

- Ja sam u resornim ministarstvima razgovarao o mogućnostima u tom pravcu. Međutim, nije bilo moguće detaljisati, ponajviše zbog same situacije koja je izuzetno nepovoljna. Ja sam u očekivanju da iz Sarajeva dođe jedna državna delegacija koja bi sve oblike suradnje dogovorila na samom vrhu, pa da onda po tome dalje i radimo. Sve ovo su načelni razgovori, oko čega oni apsolutno nemaju ništa protiv, nego čak idu k tome da nam pomognu koliko oni mogu u ovom trenutku. Moramo znati da Albanija, poslije procesa demokratizacije koji se desio prije godinu dana u ovoj zemlji, prolazi kroz jedan vrlo težak ekonomski period.

Na tom tragu, što nam možete reći u kom je pravcu, gledajući globalno, okrenut albanski kompas. I inače, o toj zemlji se još uvijek vrlo malo zna?

- Ja sam imao priliku doći u "zemlju orlova" i prije nego što je ovdje prošao proces demokratskih promjena, tako da mogu vidjeti razlike između onoga što je tada bilo i šta sada ima. Mogu reći da se desio strahovit napredak i progres, i u privrednom i u političkome pogledu, što će se gledajući dugoročno naravno odraziti najviše na budućnost. U političkom smislu u ovo kratko vrijeme zaista je postignut veliki napredak. albanija je danas sasvim otvorena zemlja, bosanski pasoš je priznat i naši građani bez ikakvih smetnji mogu dolaziti u ovu zemlju, gdje su jako dobro primljeni upravo zbog činjenice da albanski narod suosjeća sa patnjama i tragedijom bosanskog naroda.

Da li u Albaniji postoje eventualni programi za izbjeglice iz BiH?

- Prilikom zadnjeg boravka ovdje, predsjednik **Izetbegović** je sa predsjednikom Berishom razgovarao o mogućnosti gradnje jednog kampa za naše prognanike. U tom pravcu mi smo ovdje odredili neke detalje i u razgovoru sa Berishom i ljudima koji su za to pitanje zaduženi ispred Vlade Albanije, naročito oko pitanja lokacije. Trenutno su ti razgovori stali, još će se raditi na tome, ali konkretno za sada, nema ništa.

Možete li ipak reći neke detalje, kakvi će biti vaši prijedlozi u vezi sa pitanjem izgnanika?

- Pa to ne zavisi toliko od nas koliko od njih. Mi ćemo se vjerovatno s njima složiti jer oni ne gledaju da nešto profitiraju od toga, oni imaju jednostavnu namjeru da pomognu. Mada moram reći da su predsjedniku Berishi u par navrata na konferencijama za štampu, u vezi s tim, postavljali neugodna pitanja. On je ptprilike na to odgovarao da će albanski narod pomoći načelno svakome onome tko je u nevolji, kao što je i u prošlosti pomagao, tako će i bosanskom narodu svakako izaći u susret bez obzira sviđalo se to nekome ili ne.

Ko bi financirao eventualnu realizaciju gradnje izbjegličkog kampa u RA?

- Taj centar bi se trebao graditi sredstvima Vlade Republike Saudijske Arabije, koliko ja znam. Za početak bi se u tom centru trebalo smjestiti oko 5000 izbjeglica, koji bi došli sa nekih sadašnjih lokacija, koje su u najgorim uslovima. Mjesto gradnje eventualnog izbjegličkog kampa još nije određeno, a u "igri" su mjesta koja su na samoj obali mora, do nekih lokacija koje sežu do sredine unutrašnjosti.

Razgovarao: Zehrudin ISAKOVIĆ

Rasima Kadića mnogi smatraju perspektivnijim političarem BiH. Pristalice ove teze tvrde da se radi o sposobnom, ambicioznom čovjeku koji nije do sada učinio ništa što bi moglo štetiti njegovu ugledu. Drugi, opet, smatraju da se povukao s političke scene u momentu kada je državi bio najpotrebniji a njegov odlazak iz Sarajeva za Visoko na početku rata, vežu za kraj političke karijere.

Politički angažman **Kadić** je počeo prije gotovo desetljeće i to u rodnom Visokom, da bi nakon studija u Sarajevu sve svoje vrijeme i radno i slobodno, posvetio politici. Ipak, njegova prava politička karijera počinje s momentom kada je izabran za predsjednika Saveza omladine BiH i tako stigao do Predsjedništva omladine tadašnje Jugoslavije:

Nakon raspada Saveza omladine, Vi ste uspjeli produžiti politički život vaše organizacije, i transformirati je u stranku. Kako je taj put izgledao?

- Pa, osim Slovenaca koji su to napravili prvi, mi smo zaista jedini na prostoru bivše Jugoslavije koji su uspjeli produžiti život svoje organizacije, i to ovdje u Bosni i Hercegovini za koju su vjerovali da je najtvrđa, najrotodoksnija. Možda se to dogodilo upravo zahvaljujući toj vezi sa Slovencima. Naša slijedeća faza je ona u kojoj su nas nazivali antikomunistima. Mnogo smo se angažirali na demokratizaciji BiH, u to vrijeme smo objavili jedan dokument, zapravo politički manifest, rane jeseni 1989, u kojem smo raščistili s jednopartijskim komunističkim nasljeđem i založili se za demokratizaciju odnosa, za slobodne izbore, za privatno vlasništvo, za nezavisne medije, za ograničavanje monopola svih vrsta.

Mnogi smatraju da je dogovor između nacionalnih stranaka bio presudan za izbore, da li i vi tako mislite?

- Na rezultate glasanja utjecalo je jako mnogo činjenica, od one "moram ja za svog, jer će i onaj za svog", zatim raspirivanje straha jednih i drugih, do nedoumica s izbornim zakonom. Dogovor između predsjednika nacionalnih stranaka bio je da je najvažnije srušiti komunizam. Čuvena je rečenica koju su njih trojica izgovorila "samo da srušimo komunizam a narodi će se lako dogovoriti", jest ono na što treba podsjetiti u ovom trenutku kada se narodi dogovaraju iz rovova. I, naravno, dogovor među nacionalnim stankama, jer da je samo jedan narod glasao za svog nacionalnog predstavnika, u Predsjedništvo ne bi ušao nitko od njih. Mada treba reći da su oni samo pripadnici tog naroda, jer nisu birani kao predstavnici naroda nego kao članovi Predsjedništva. Ipak, da nije bilo dogovora, nikada **Biljana Plavšić** i **Nikola Koljević** ne bi bili izabrani, odnosno da se po džamijama nije agitiralo da se za njih glasa, i obrnuto. Sada vidimo kako je ta varijanta uspjela na djelu.

Prošli su izbori, došla je nova vlast i vaša stranka sudjeluje u njenom radu. Kako sada, s ove distance, možete komentirati taj period?

- Mi smo od početka sumnjali u mogućnost opstanka države BiH na konceptu vlasti tzv. predstavnika naroda. Ta apsolutizacija nacionalnog predstavljanja samo kroz jednu stranku za nas je od početka bila kamen spoticanja i mi smo upozoravali na to da će ona sigurno ragraditi državu BiH. Ali, nažalost, svi su u toj igri igrali podjednako, pa čak i kada su jedni druge napadali, uvijek su se slagali upravo ti predstavnici svog naroda. Tada sam govorio da će teza o političkom predstavljanju cijelih naroda dovesti do podjele države BiH, odnosno do svojevrsne teritorijalizacije nacije i da će u zavisnosti od sredstava kojima se bude vršila ta teritorijalizacija, biti sve žešća. Na žalost, rat je taj s kojim se proces završava a etničko čišćenje je način na koji se provodi.

Da li se moglo nešto učiniti da bi se spriječio ovaj užas?

- Nažalost mi nismo u tome nikako uspijevali, upozoravali smo, ali je to bilo nezaustavljivo. SDS je, kao filijala velikosrpskog fašizma, željela uništiti BiH, a naknadno se dosta lukavo i mudro tim idejama priključio i **Mate Boban** jednom vještom transformacijom koja u suštini nije njegova nego **Franje Tuđmana**. SDA je pravila grešku uporno inzistirajući na toj koaliciji, mada je bilo savršeno jasno da upravo koalicioni partneri, pogotovo u to vrijeme SDS formiranjem autonomnih oblasti, zauzimanjem repetitora, otimanjem oružja - praktično rade sve da unište državu.

Kako tumačite takvo ponašanje SDA?

-Takvo ponašanje SDA, dakle zadržavanje SDSa kao koalicionog partnera, bilo je u suštini saradnja u razbijanju BiH, jer nisu imali snage niti znanja da se iz toga izvuku. Sve dok se nije definitivno pokazalo jasnim da SDS nije politička stranka već teroristička organizacija, stvar je možda i mogla da se spasi, ali postavljanjem barikada u Sarajevu prestala je svaka mogućnost vođenja politike.

*Razgovor: **Rasim Kadić**, predsjednik liberala BiH*

Bosna je podijeljena trećega dana rata

Je li priznanje države BiH došlo prerano?

- Mene su napadali kao lošeg Muslimana, jer su smatrali da je dovoljno govoriti i željeti nešto, a ne uzdati se u ono što imamo. Teza nekih članova Predsjedništva da ćemo državu dobiti za zelenim stolom, da je referendum dovoljan, tek sad pokazuje koliko je bila apsurdna. Mi smo tada upozoravali na mogući srpski odgovor na priznanje BiH. Bila su samo dva rješenja - ili to odugovlačiti na način na koji je to uradila Makedonija, ili ići na priznanje u čemu nas je zapad poprilično podržavao. Imali smo i američku prevaru. Slično čuvenom pismu **Georga Busha Anti Markoviću** u kome tvrdi da će se zalagati za Jugoslaviju, imali smo i mi američke garancije za očuvanje BiH. Dakle, mrtvo slovo na papiru. U početku smo imali radikalnu pomoć od Njemačke a sada se to svelo, hvala im za to, na 200 000 smještenih izbjeglica. Pa, onda unutar same države, HDZ je glasala za referendumsko pitanje u Skupštini a nakon toga utvrdila svoje Livanjsko pitanje kojem je praktično suspendirala političku odluku u Parlamentu, i već se tada pokazalo da ima jedan specifični uklon prema BiH.

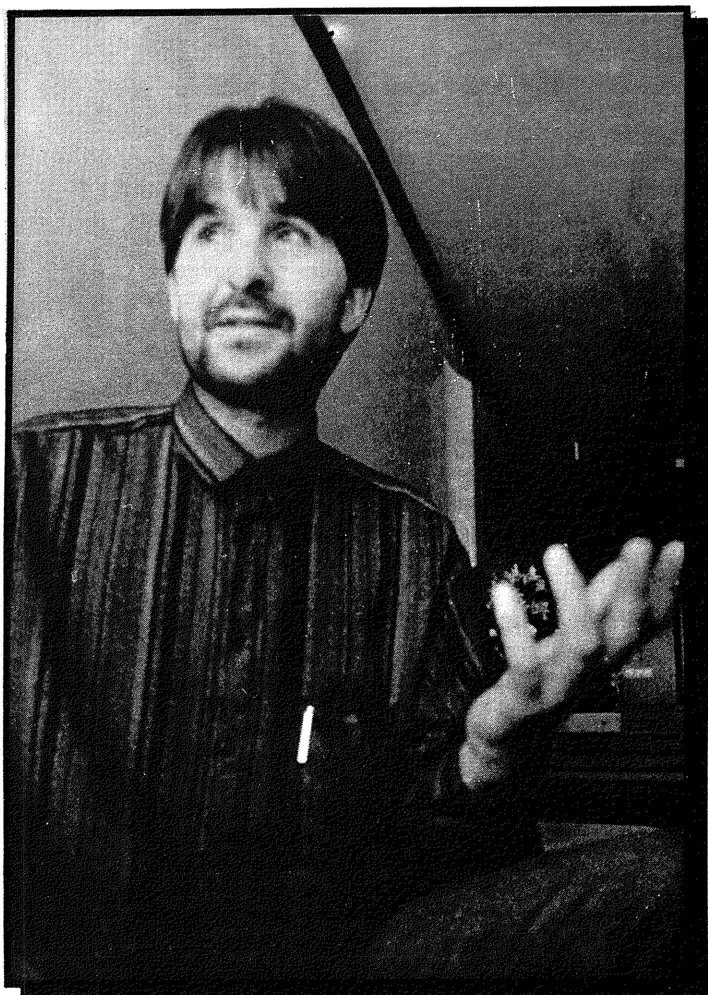
Kako doživljavate obećanja intervencije?

- U jednom tekstu koji je došao iz Njemačke kaže se da su svjetski centri moći, prvenstvo Katolička crkva, odnosno Vatikan, utvrdili taktiku za uništenje Balkana, prvenstveno okrenutu fizičkom i psihičkom uništenju bosanskih Muslimana, a sastojala se u tome da Muslimanima treba pružiti varijantu koja neće biti ostvarena i obrabrivati ih da nastave borbu pa čak i kroz intervenciju. Treba forsirati pravednost borbe Muslimana i fašistički karakter srpske agresije na Bosnu, a ne poduzimati ništa. Naravno, tekst je objavljen u Njemačkoj, ali je jedno od mogućih gledanja na to.

Smatrate li da je podjela Bosne i Hercegovine definitivna?

- Bosna je podijeljena treći dan rata. Tada je 90 posto Srba bilo na teritoriju koji je obećao **Radovan Karadžić**. Petnaesti dan je 95 posto Hrvata bilo pod jedinstvenom, na radiju reklamiranom, kontrolom HVO, dakle druge vojske, i stvar je bila završena. Trebalo je izvesti tehničko dovršenje i ispravljanje karata. Ovo nije politički rat, ovo je rat za teritorije. Ono što zamjeram **Izetbegoviću** u ovom času jest što on više pažnje polaže na četiri posto teritorija, nego što je posvećuje reintegraciji određenih funkcija na cijeloj državi preko kojih jedino imamo šansu zadržati cjeloviti teritorij Bosne i Hercegovine, s mogućnošću reintegracije. Zatim, trebalo je inzistirati na nešto jačim kompetencijama na razini centralne vlasti i tu tražiti snagu, argumentaciju za jačanje te države. Višestranački sustav na teritoriju cijele Bosne i Hercegovine, a tome se ne mogu protiviti ni **Boban** ni **Karadžić**, proporcionalna zastupljenost u vladama svih sastavnih jedinica unije, mogle bi biti osnove ove republike.

Čuvena je rečenica trojice bosanskohercegovačkih nacionalnih lidera: "Samo da srušimo komunizam a narodi će se lako dogovoriti!" Na nju treba podsjetiti danas kada se narodi dogovaraju iz rovova! Mada treba dodati da oni i nisu predstavnici tih naroda, već su samo njihovi pripadnici i kao takvi birani u Predsjedništvo BiH

Razgovarala: Nagorka IDRIZOVIĆ

Arkan smjenjuje Šešelja

U propagiranje "arkanovskog" jedinstva, pored "tigrova" - članova Srpske dobrovoljačke garde, pod Ražnatovićevom komandom, uključile su se i top-ličnosti najnovijeg talasa estradnog patriotizma, kao Lepa Lukić, Ceca Veličković, Džej Ramadanovski, Oliver Mandić i Neda Ukraden. Trenutno je na redu agitacija za pridobijanje fudbalskih navijača

Prva trećina izborne trke u trećim po redu "prvim slobodnim višestranačkim izborima u Srbiji" pokazala je da SPS ni u čemu nije uspešna osim u vođenju izborne kampanje, da opozicione partije ništa nisu naučile ni na tuđim ni na sopstvenim greškama, i da su birači umorni od donošenja "istorijskih" odluka svake godine. Glasačku "političku groznicu", koja je karakterisala prethodne dve, izuzetno vruće kampanje, zamenila je egzistencijalna groznica, praćena početnom novembarskom inflacijom od 3.500 odsto i poprilično stepen apatije prema najnovijim gibanjima na političkoj sceni. Uostalom, glavnina izbornih taktika je već viđena, iako su nešto izmenjeni kriterijumi za razvrstavanje "dobih i loših momaka", pa su i uloge pomalo drugačije podeljene.

PARTRIOTE I IZDAJNICI

Po receptu uvežbanom prethodne godine, sa državnom televizijom kao najvažnijim sastojkom, kojim je legitimni savezni premijer **Panić** od spasioca srpskog naroda postao izdajnik njegovih najvažnijih interesa, u najnovijem izbornom izvlačenju neprijatelj srpskog naroda broj jedan postao je **Vojislav Šešelj**, lider SRS - onaj isti neprikosnoveni patriota kome je prošli put bilo dozvoljeno da TV autoritetom najpredanijeg čuvara srpstva najglasnije razdvaja izdajnike od rodoljuba. Državna televizija bez imalo premišljanja žrtvovala je svoje čedo, gurnuvši najslavniji politički lik iz istorije srpske relevizije u samo ono malo obaveznih TV promocija propisanih izbornim pravilima. Šešeljevo ime, međutim, i dalje ima zavidnu minutažu na RTS ekranu: ono je sada predmet optužbi, od kojih najnovija glasi sa Šešelj "predstavlja veliku opasnost za budući demokratski život Srbije" i "za budućnost srpskog naroda".

Štafetnu palicu patriotizma od Šešeljevih radikala preuzela je najmlađa od 105 postojećih srpskih političkih partija. Formirana tek pre nekoliko dana, 3. novembra, pod vodstvom **Željka Ražnatovića Arkana**, vlasnika poslastičarnice iz Beograda, ali mnogo slavnijeg kao broca za srpstvo iz Bršadina, Vukovara i Bijeljine, ova partija prva je započela izbornu trku žestokom kampanjom, pod imenom Stranka srpskog jedinstva. U propagiranje "arkanovskog" jedinstva, pored "tigrova" - članova Srpske dobrovoljačke garde, pod Ražnatovićevom komandom, uključile su se i top-ličnosti najnovijeg talasa estradnog patriotizma, kao **Lepa Lukić, Ceca Veličković, Džej Ramadanovski, Oliver Mandić** i **Neda Ukraden**. Trenutno je na redu agitacija za pridobijanje fudbalskih navijača. S obzirom da Arkan ima važno mjesto i u klubu "Crvena zvezda", njegovo postavljanje za šešeljevu zamenu verovatno će se pokazti kao sjajan izbor.

NOVE I STARE SVAĐALICE

Opozicija po treći put biračima ispreda istu priču. I ove izbore glavne opozicione partije dočekale su nespremne, razjedinjene i posvađane kako između sebe tako i unutar sebe.

Politički izborni žar na nivou prethodnih izbora sačuvali su samo prošlogodišnji najveći pobednici - SPS i SRS, koji bi, nakon iznenadnbog razvoda savezništva, sada mogli najviše da izgube. Oni diktiraju tempo i način histerične i diskvalifikatorske kampanje, koja će, po svemu sudeći, biti obeležena kao "SPS protiv SRS" kampanja. Neko je već primetio da je osnovni cilj izbora '93. popunjavanje onog dela mesta u parlamentu koja su radikalima prošle godine bila ustupljena na privremeno korištenje.

Sukob socijalista i radikala, započet optužbom za nekompetentnost socijalističke vlade, premestio se na polje srpskih nacionalnih interesa, oblast u kojoj se SRS osećao najjačom. Ma kako rezultati vladavine SPS bili katastrofalni na ekonomskom i socijalnom polju, ona su klizav teren za rušenje socijalističke vlasti, jer će SPS sve svoje učinke opravdati sankcijama. SRS je zato optužio socijaliste da su izdali interese Srba preko Drine, ističući svoje zasluge u borbama u Bosni i Hrvatskoj. Ali se ova računica pokazala pogrešnom. Naglašavanjem svog oružanog načina borbe za srpstvo nasuprot pasivnom ponašanju SPS, SRS se ponudila kao zgodan žrtveni jarac na koji se može svaliti sva krivica za srpsku umešanost u ratne zločine u Bosni, etničko čišćenje i ratno profiterstvo. Brzometno je pohapšeno dvadesetak članova SRS i Srpskog četničkog pokreta, sa optužbom da su bili umešani u ratne zločine, napade na izbeglice, da su nedozvoljeno posedovali oružje ili bar tone brašna. Šešelj je odgovorio protivudarom: sve akcije njegove stranke, pa i one koje se tiču borbi u Bosni, obavljane su uz saglasnost i mentorstvo institucija režima, posebno MUP i SDB Srbije. Ovo je, međutim, porekao - sada već bivši - potpredsednik njegove stranke, dodatno srozavajući sukob oko patriotizma do priče o Šešeljevom utajivanju nekakvih kilograma srebra.

IZLAZ NADOMAK RUKE

Vrhunac u dvoboju bivših saveznika nastupio je napadom čelnika SRS na predsednika Miloševića, koji je nazvan najvećim "mafijašem", čega su se radikali do sada pažljivo čuvali. Od tog trenutka, na Šešelja su usmereni topovi najvećeg kalibra iz propagandne mašinerije SPS. Na RTS ekranu, preko koga se nije čula ni poslednja, kao ni prethodne Šešeljeve izjave, smenjuju se funkcioneri državni i partijski funkcioneri koji Šešelja nazivaju opasnošću "od koje se srpski narod mora osloboditi na predstojećim izborima". Priča zvana "Šešelj" jednog će dana biti divna tema na analizu funkcioniranja televizije u Srbiji.

Pošto nije uspeo da ostvari nijedan od tri prošle godine proklamovana cilja - mir, ekonomski prosperitet i suzbijanje kriminala - Milošević je svoju harizmu upregao da birače ubedi da sva zla njihove svakodnevice dolaze od sankcija, i da će dosledna miroljubiva politika srpskog režima (***"Mir u Bosni će se brže uspostaviti nego što mnogi pretpostavljaju"***) biti nagrađena ukidanjem sankcija.

"U Bosni se, uz pomoć Srbije, više ne ruši već se gradi - započela je izgradnja pruge Bijeljina-Brčko-Miloševac, koja će povezati tri srpske zemlje ... Rusi samo što nisu Jugoslaviji obezbedili veliku količinu gasa... Uprkos međunarodnom pritisku, Srbija je pod vodstvom SPS, eto, uspela da očuva srpske nacionalne i državne interese, a svi problemi će se rešiti kada zemlja jednom više ne bude u blokadi. Od prošlogodišnjeg pozivanja na odupiranje međunarodnom pritisku, kome se Srbije saginjati neće, izborna strategija SPS preusmerila se na integraciju Jugoslavije u svetsku zajednicu koja će rešiti i njene ekonomske i socijalne probleme..."

Ma kako ova obećanja izgledala neadekvatna, u situaciji kad je prosečnom građaninu Srbije za preživljavanje potrebno 23 puta više novca od onog koga trenutno prima u obliku minimalne plate, među biračima koji izađu na izbore velikih dilema verovatno neće biti. Dok druge stranke obećavaju da one Srbiju mogu izvesti iz krize u koje je nisu uvele (**Depos: *"Ima nade, ima, ima"*, DS: *"Izlaza ima"*, SRS: *"Srbija ipak može da izađe iz ekonomske krize. A mi znamo kako se iz krize izlazi"*, NKPJ: *"Vratimo socijalizam - vratimo bolji život"***), Milošević deluje kao najbolji poznavalac njene suštine ali i njenog razrešenja. Teško je očekivati da će ljudi koji su dozvolili da budu dovedeni dovde, svome predsedniku onemogućiti da ih odavde i izvuče, sada kada ih on uverava da je izlaz nadomak ruke.

Jovanka MATIĆ

IZBORI U SRBIJI

Albanski bojkot srpskih izbora

VIZA ZA MILOŠEVIĆA

Najnoviji albanski bojkot, u krajnjoj instanci, može samo ići na ruku vladajućoj partiji u Srbiji. Zahvaljujući nakaradnom izbornom zakonu, po kojemu i samo deset posto birača moče izabrati nove članove parlamenta, već se sada može pouzdano tvrditi da je SPS sa 30 kosovskih mandata u startu u prednosti nad opozicijom

Dilemu da li će na izborima u Srbiji učestovati i oko milion albanskih birača sa Kosova - petina ukupnog biračkog tela srpsko-crnogorske federacije, razrešio je u startu **Ibrahim Rugova**, lider kosovskih Albanaca: **"Mi nećemo učestovati na srpskim izborima. Albanci su imali svoje izbore i imaju stav o kosovskom pitanju"** - rekao je samo dva dana nakon raspuštanja srpskog Parlamenta.

KOALICIJA S OPOZICIJOM

Behlul Bežaj, predsednik Politikološkog društva Kosova, nevladine organizacije, ovako u izjavi za AIM objašnjava razloge albanskog bojkota: **"Prihvatanjem da stanu u glasačke redove 19. decembra i formalnim instaliranjem u sistem u kome dominiraju anti-albanski činioci, Albanci ne samo da ne bi imali šansi da nešto menjaju u svoju korist, već bi dali vizu vlastitom kolektivnom mazohizmu".**

Albanske partije i javnost ignorisali su i poziv na izbore sa najvišeg mesta - od predsednika SRJ. **Zoran Lilić** je ovaj poziv uputio nedavno iz Prištine, gde je prisustvovao konferenciji prorežimskog udruženja novinara iz Srbije i Crne Gore.

Zategnutost koja vlada između oko 1,8 miliona Albanaca na Kosovu i srpskih vlasti toliko je velika da se njihova koalicija sa beogradskom demokratskom opozicijom, protiv zajedničkog političkog protivnika oličenog u predsedniku **Miloševiću**, čini nemogućom čak uprkos međunarodnih priželjkivanja.

Predstavnici mlađe i politički fleksibilnije generacije albanskih političara svesni su uloge koju glasovi albanskih birača mogu imati na dalji razvoj situacije u Srbiji, a samim tim i na kosovsko pitanje. **Veton Surroi**, novinar i osnivač Parlamentarne partije, predložio je svojim sunarodnicima da učešće na izborima ne odbacuju apriori, već da pažljivo izvagaju razloge za i protiv bojkota. Njegov istomišljenik, jedan od vođa Socijaldemokratske partije, **Skelzen Maliqu**, konkretno predlaže da Albanci preko nestranačke liste u Beograd pošalju 30 poslanika koji će se u parlamentu boriti za kosovsku suverenost - dominantnu političku opciju Albanaca.

ALBANSKA APSTINENCIJA

Zbog ovih predloga Surroi i Maliqi proglašeni su otpadnicima jedinstvenog albanskog fronta. Zbog ovog, a još više zbog kredibiliteta koji Rugova uživa među kosovskim Albancima, za očekivati je da će biračka mesta u kosovskim gradovima 19. decembra ostati gotovo pusta.

Albanska apstinencija iz državnog života započela je nakon ukidanja pokrajinskog parlamenta **2.** jula **1990**. godine. Albanci su pored serije bojkota srpskih izbora u poslednje tri godine odbili i učešće u popisu stanovništva 1991, a ne učestvuju ni u drugim aktivnostima lokalne administracije. Proteklog meseca je zbog toga propao referendum prištinskih vlasti o doprinosu građana za izgradnju gradskog vodovoda.

Najnoviji albanski bojkot, u krajnjoj instanci, može samo ići na ruku vladajućoj partiji u Srbiji. Zahvaljujući nakaradnom izbornom zakonu, po kome i samo 10 odsto birača može izabrati članove Parlamenta, već se sad može pouzdano tvrditi da je SPS sa 30 kosovskih mandata u startu u prednosti nad opozicijom.

Željko Ražnatović-Arkan, čovek koga pored mnogobrojnih međunarodnih poternica optužuju i za ratne zločine zbog predvodništva odredima smrti, ovogodišnji je izborni džoker režima na Kosovu. Iz hotela "Grand" u Prištini, gde je smestio svoj štab još prošle godine, kada je po prvi put izabran za poslanika srpskog parlamenta, Arkan Albancima poručuje da im se ne piše dobro, ukoliko ne dođe na vlast. **"Ako pobedim, pozvaću sve Albance od 18 do 55 godina u vojsku. One koji se ne odazovu, čeka put u Albaniju"** - kaže Ražnatović.

Da sa "zločincem dečijeg lica", kako su Arkana prozvali novinari, nema šale, potvrđuju i akcije njegovih naoružanih pratilaca koji, lepeći izborne plakate po prištinskim ulicama, nisu zaobišli ni albanske lokale, sa pretnjom da će, ukoliko ih vlasnici skinu, lokali leteti u vazduh.

Ismet HAJDARI (AIM)

Razgovor: dr. **Branko Caratan**, o promjenama u Rusiji

NAROD VOLI POBJEDNIKE

Zbivanja u bivšemu Sovjetskom savezu, posebice u Rusiji, u hrvatskim medijima zabilježena su prilično plošno, bez dubljih analiza i ocjena što se tamo zapravo zbiva. Pretežne intepretacije moskovskih zbivanja svu tu rusku slojevitost svele su na konstataciju da se radu o sukobu demokracije s fašističko-komunističkom klikom. Upravo ta fraza, što su je ponavljale i novine i HTV, poslužila nam je za početak razgovora s dr. **Brankom Caratanom**, profesorom zagrebačkog Fakulteta političkih znanosti, koji u znanstvenim krugovima, ali i u javnosti, slovi kao jedan od eminentnijih stručnjaka za prostor bivšeg SSSR-a.

Jeljcinovi potezi nisu bili legalni, ali imaju legitimitet jer drugog izlaza nije bilo. Ipak, riječ je o iznimci

- Takva ocjena je točna utoliko što se radi o sukobu reprezentanata tih dviju struja: **Jeljcina** kao simbola promjena i **Ruckoja** i **Hazbulatova** koji su na tragu tvrde komunističke linije. Ruckoj, veteran iz afganistanskog rata, i Hazbulatov, iako je etnički Čečen, zapravo predstavljaju simbol onog dijela Parlamenta koji nalaze savez nekom svojom formom ruskog konzervativnog nacionalizma. Te dvije struje zapravo se sukobljavaju oko jednog osnovnog pitanja: reformisti inzistiraju na bržim i dubljim reformama, a konzervativci su oni koji kritiziraju popratne pojave, negativne posljedice tranzicije ruskog društva i implicite zagovaraju sporiji tempo, a povezuje ih još i zajednički stav prema nacionalnom pitanju. Naime, i komunistički dogmatici i ruski nacionalisti su za centralizam i bolno su doživjeli raspad Sovjetskog saveza u kojemu su gledali samo veliku Rusiju.

Otuda i taj, na prvi pogled, nemogući savez između komunista i carista?

- Pa, to je vjerojatno ključ toga saveza, ali postoji još jedna tema koja ih povezuje. Vesternizacija Rusije tradicionalnim ruskim nacionalistima, kao ni komunističkim dogmaticima, nije omiljena tema. Ne odgovara im unošenje zapadnih običaja, tržišta, zapadnog modela demokracije i tako dalje.

No, da li se ispod tih, na prvi pogled, vidljivih ideoloških zastava ne događa zapravo mnogo slojevitiji sukob? Ne pati li to društvo od izuzetno jakog egalitarnog sindroma? Nema li dio otpora, koji smo vidjeli na Crvenom trgu i ispred Parlamenta, korijene i u socijalnom raslojavanju?

- Sasvim je sigurno da se dio toga nalazi u tim negativnim popratnim pojavama tako radikalno dubokog zaokreta kakav se dogodio na putu od komunističkog poretka ka postkomunizmu. Jer, primjerice, stari ekonomski sustav je uništen, a novi nije počeo funkcionirati, i što je najvažnije nije počeo donositi pozitivne, za građane vidljive rezultate. Za ruskog građanina tržišna je ekonomija još uvijek apstrakcija. Iako je bilo nekih naznaka da je Rusija dotakla dno i da se počela pomalo ekonomski oporavljati.

No, postoji li dno?

- Postoji. Ono je relativno određeno. Ono je ono mjesto dokle jedan sustav, ili jedno društvo, može padati, a to onda počinje biti i ona krajnja negativna točka od koje počinje oporavak. Ali bez obzira na svu slojevitost i isprepletenost, činjenica je da se radi o dvije struje da postoje snage koje su za ubrzavanje i snage koje su za usporavanje reformi. Hrvački zagrljaj tih dviju struja je blokirao Rusiju i ekonomski, i socijalno, i politički. Vodio je sve više prema zaoštravanju krize koja bi vjerojatno u jednom trenutku rezultirala građanskim ratom koji bi bio mnogo strašniji od ovog balkanskoga, koji zapravo nije građanski rat. Za Rusiju bi produžavanje krize značilo agoniju bez kraja i zato nije slučajno da je Jeljcin odabrao rasplet koji može biti, uz velike rizike, rješenje ruske krize, jer je sada jedna strana u ovom sukobu politički pobjedila.

I ovaj puta događaji su smješteni u listopad (oktobar), ali nameće se još jedna usporedba - da su tenkovi opet upotrebljeni u ime demokracije?

- To je nesporna činjenica. Nema nikakvog spora da je Jeljcinov potez protuustavan, ali nema nikakvog spora ni oko toga da Ustav u svojoj kompoziciji i s mnogobrojnim amandmanima naprosto nije imao ključ za ustavno rješenje sukoba zakonodavne i izvršene vlasti. Oni koji prebacuju Jeljcinu trebali bi sebi postaviti pitanje: što se moglo drugo napraviti? Da bi Ustav mogao demokratski funkcionirati, osim toga, potreban je i određeni stupanj društvenog konsenzusa, a ako jedan dio društva mogućnost konsenzusa ne prihvaća, onda demokratski model ne može funkcionirati. Teza da je pošto-poto trebalo poštovati Ustav načelno vrijedi, ali kao i sva pravila ima svoje izuzetke. Jer, jedan od osnovnih problema bio je u tome što je svatko taj ustavni poredak tumačio na svoj način. Ustav nije predviđao reguliranje sukoba između raznih organa vlasti, a političke suprotnosti došle su do točke da koegzistencija unutar istoga političkog sustava više nije bila moguća. To nije bila promjena jedne garniture na vlasti unutar već uhodanog političkog i ekonomskog poretka nego promjena koju mnogi na Zapadu nazivaju revolucijom. A ako su ove promjene od revolucionarnog značaja onda teško da takve duboke promjene mogu proći konstitucionalno, glatkim prelaskom na izbore. Parlament je bio legalni organ, izabran u skladu s postojećim Ustavom, ali je bio organ bez političke legitimacije, jer je biran u vrijeme monopola vlasti Komunističke partije. Jeljcin je legalan i legitiman predsjednik koji je bio izabran u konkurenciji više kandidata i nadmoćno je pobijedio. Jeljcin je i na referendumu ove godine dobio otvorenu podršku stanovništva, za razliku od Parlamenta, koji za sve napore u formuliranju referendumskih pitanja, podršku nije dobio.

Sad Rusiji predstoje parlamentarni izbori, a još je nejasno hoće li se istoga dana održati i predsjednički. Ima mišljenja da odluka da jedni i drugi izbori budu u isto vrijeme predstavlja Jeljcinov pokušaj dobijanja na vremenu jer, eto, njegovi glavni protivnici su u zatvoru?

- Jeljcinovi glavni neprijatelji, koji su sada u zatvoru, gubitnici su koji nemaju nikakvih šansi, čak i kad bi Jeljcin tolerirao njihovo nastupanje na političkoj sceni. Narod, kao i žene, voli pobjednike, a ne gubitnike. Čak kad bi te konzervativne struje pokušale izaći na izbore ne bi nastupile s liderima koji su imali dvije godine priliku i dvije godine samo gubili, da bi se nakraju pokušali obraniti silom i tu opet izgubili. Što se tiče zajedničkih istodobnih izbora, tu je riječ o političkoj taktici, jer ona politička snaga koja raspisuje izbore uvijek to čini u skladu sa svojim vlastitim interesom. Međutim, kako Parlamenta više nema, Jeljcin nema nikakva razloga da ne ide na zajedničke izbore, tim više što je u reformskoj strani on sada najistaknutiji profilirani politički lider, a u roku od dva mjeseca neki novi lider se ne može tako brzo afirmirati. Osim toga, Jeljcinova pobjeda je još svježa, on do tada neće polagati test ekonomskih reformi, što bi vjerojatno imao iza sebe ako se izbori održe u ljeto iduće godine.

Koje bi stranke mogle na izborima odigrati najistaknutiju ulogu?

- Stranaka je mnogo, međutim, njihova relevantnost se za sada još nije mogla vidjeti. Otprilike postoji jedan centralni blok koji je za reforme bez rezerve, ali je metodski za biranje tempa i dubine promjena u korespodenciji s ruskom situacijom. Kako oni nisu bli glavni akteri spora još se ne zna što oni stvarno misle i mogu. Prava ruska politička scena još je nepoznanica i ona će se prvi put profilirati na ovim parlamentarnim izborima.

Je li moguće da se na ovim izborima pojavi i Gorbačov?

- U principu je moguće, kako bi to rekao Radio Erivan, ali ja mislim da bi Gorbačov pored Jeljcina loše prošao. On je već 1991. godine zaostajao za Jeljcinom. On je pokušao da koegzistira s onima koji su ga rušili, a Jeljcin je čovjek koji je odlučno krenuo u sukob i tu je zadobio prednost koju Gorbačov teško može nadoknaditi.

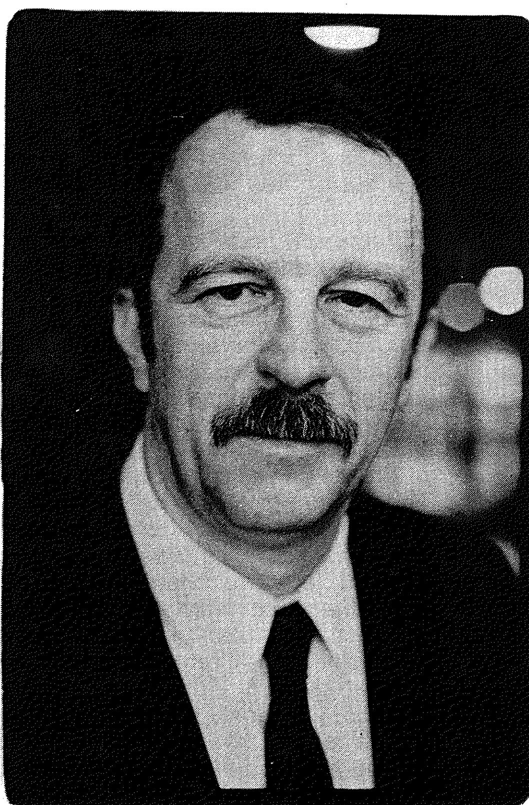
Imam osjećaj da se u bivšem Sovjetskom savezu događaju dva paralelna procesa - s jedne strane tu je raspad koji očito još nije završen, a s druge bilježimo povratak u ZND nekih zemalja koje su se ranije bile odlučile za osamostaljivanje?

- Oni koji sada pojednostavljeno zaključuju kako će se sve federacije obnoviti, griješe. Sve te stare federacije imale su jednu bitnu integrativnu snagu - to je bila Partija, Politbiro koji je sve držao. Kad je Gorbačov raspustio Komunističku partiju on je de facto raspustio Sovjetski savez, samo što on to tada nije znao. Isto tako se prevario **Ante Marković** kada je nakon 14. kongresa SKJ rekao da je Partija u rasulu, ali da država funkcionira. On toga momenta nije bio svjestan da je savezna država bila povezana partijskim vezama, da je nije povezivalo tržište, niti građansko društvo, ili tradicija. Nije je ujedinjavao vanjski neprijatelj, već jedino politički interes - a to je bio interes vladajuće partije. Iz toga razloga restauracija starog tipa zajednica je nemoguća. To mogu sada zazivati samo komunistički nostalgičari. Vidim da se već pišu tekstovi o obnovi Sovjetskog saveza. Međutim, riječ je o potpuno drugačijem problemu. U bivšoj Jugoslaviji jedno vrijeme od strane nekadašnje Partije forsirane su nacionalne ekonomije, koje su unitaristi zdušno napadali, a to je bio zapravo prvi korak ka uvođenju tržišta koji nije implicirao izolacionizam, nego naprosto čiste račune o tome kako je tko poslovao. U Sovjetskom savezu to nije nikada postojalo. Postojao je centralizam u kojem su cijele republike bile ekonomski specijalizirane. Kad se Savez raspao onda se pokazalo da nije bilo moguće preko noći zamijeniti taj poredak. Prema tome, postojala je potreba podržavanja onih ekonomskih veza koje su svim tim zemljama i dalje u interesu.

Tu posebno treba upozoriti na poseban položaj Rusije koja je bila, izuzevši baltičke države, ekonomski najjača zemlja bivšeg SSSR-a koja je uz to imala i naftu i rudna bogatstva. Znači da postoje ekonomski interesi za čvršću suradnju. Ali ne treba zanemariti ni političke, jer Rusija, na primjer, može biti zaštitnik nekih etničkih načela, na primjer o nepromjenjivosti granica. Sada prvi put ta zajednica dobiva neki stvarni sadržaj ali to vodi nužno u restauraciju bivše federacije. Prema tome, ta nostalgičarska ideja da je samo veliko dobro i da su samo federacije dobre, neće se potvrditi, nego će se potvrditi da je samo racionalno imati određeni stupanj zajedničkih interesa koji se mogu koordinirati, uskladiti i koji mogu biti svima od zajedničke koristi. To je proces kojemu se ne treba čuditi, to je nešto normalno. Integracije su u principu pozitivne, ali samo ako odgovaraju interesima svih naroda, i ako ti narodi ne gube u njima svoju političku slobodu i ukoliko im donose korist, naravno i ako je izlazak slobodan kao i ulazak. Zato nitko više ne želi stare integracije koje su donosile sa sobom ekonomsku neefikasnost i političke probleme.

Razgovarao: Gojko MARINKOVIĆ

Jeljcinovi glavni neprijatelji, koji su sada u zatvoru, gubitnici su koji nemaju nikakvih šansi, čak i kad bi Jeljcin tolerirao njihovo nastupanje na političkoj sceni. Narod, kao i žene, voli pobjednike, a ne gubitnike. Čak kad bi te konzervativne struje pokušale izaći na izbore, ne bi nastupile s liderima koji su imali dvije godine priliku i dvije godine samo gubili, da bi se nakraju pokušali obraniti silom i tu opet izgubili

Autonomna ženska kuća Zagreb

Utočište od muškog nasilja

Nerijetko žene batine trpe i dvadeset i više godina, prije nego li se odluče prekinuti moru. U skloništu za pretučene žene i djecu žena se, kontaktom sa sebi sličnim žrtvama, ponovno uzdiže na razinu samopoštovanja, shvaćajući da nije sama i da se te stvari događaju i drugima

Dugogodišnje batinanje od strane supruga navelo je ženu s dvoje malodobne djece da napusti muža. Otišla je u Centar za socijalni rad sa molbom da joj se dodijele djeca na odgoj i uzdržavanje. Iako su socijalna radnica, direktor Centra i psiholog dali stručno mišljenje da se djeca dodijele majci, jer je podobna za njihovo uzdržavanje, ipak su joj djeca na kraju oduzeta i odvedena u dom za napuštenu djecu u Nazorovoj.

U SKLONIŠTU

Potpuno neočekivan obrat situacije uslijedio je činjenicom da majka sa djecom stanuje u "Autonomnoj ženskoj kući - Zagreb", skloništu za pretučene žene i njihovu djecu. "Razlog zašto su organi starateljstva donijeli takvu odluku je u tome što im nije dozvoljen kontinuirani uvid u stambene prilike djece, tj. što socijalni radnik pri svakom primitku majke s djecom nema uvid u prostorije skloništa. Inzistiramo na autonomnosti jer na takav način rade sve autonomne ženske kuće u svijetu, iako im država plaća i 90 posto troškova. Ne možemo pristati na takav zahtjev Ministarstva rada i socijalne skrbi jer bi se time morale prilagoditi njihovim pravilima igre koji se znatno razlikuju od naših. Mi pretučenu ženu tretiramo isključivo kao žrtvu i ne zanima nas zlostavljatelj. Socijalni rad ih pokušava miriti, mi na ženu ne utječemo po pitanju odluke da li će se pomiriti sa mužem ili ne", rekla je **Neva Tale**, jedna od tri radnice zaposlene u "Autonomnoj ženskoj kući - Zagreb.

Sve je započelo još 1986. godine, kada je u Zagrebu osnovana "Ženska grupa Trešnjevka". Feministička mreža širila se i po drugim gradovima bivše Jugoslavije, prvo u Ljubljani a potom i u Beogradu. Konkretna akcija koja je bila vezana uz današnje sklonište bilo je osnivanje "SOS telefona", u ožujku 1988. godine, koji je bio namjenjen ženama i njihovoj djeci, žrtvama fizičkog i psihičkog maltretiranja supruga. Problemi sa kojima su se suočavale volonterke na "SOS telefonu", bilo je neimanje prostora za smještaj pretučene žene, koja bi nerijetko, usred noći u spavaćici bila izbačena na ulicu.

"Surađivale smo sa Crvenim križom i Caritasom, koji bi prihvaćali pretučene žene, ali to često nisu bila adekvatna skloništa. U Crvenom križu su bili smješteni mahom pijanci i žena bi opet bivala dovedena u jednu potpuno neodgovarajuću sredinu. Dvije godine kasnije, točnije u prosincu 1990. godine, izborile smo se za jedan prostor, u kojem smo smještale žene žrtve muškarčeve agresije. To je današnja "Autonomna ženska kuća - Zagreb", premali prostor kapaciteta 7 žena i 10-ak djece, ali najčešće u njoj boravi i do 25 osoba. Žena ovdje može ostati šest mjeseci, ali to se uslijed krize i teškog osamostaljivanja može produžiti i na godinu dana, pa i duže. Kapacitet skloništa izuzetno je mali, pa smo bile prisiljene odbijati u prosjeku tri poziva tjedno", rekla je **Nela Pamuković**, jedna od osnivačica "SOS telefona".

Negdje na početku rata nastala su razmimoilaženja unutar "SOS telefona". Današnji "SOS telefon" samo je "frakcija" onog osnovanog '88. godine. Konačan raskol na aktivistice okupljene oko "skloništa" i one koje su i dalje zadržale pravo rada na "SOS telefonu", uslijedio je u svibnju prošle godine, a uzrokovan je suradnjom nekih članica sa "Antiratnom kampanjom". U početku im se predbacivalo da nisu "dovoljno patriotkinje", a kontakti sa aktivisticama sličnih udruženja u Ljubljani i Beogradu (bez obzira što su sve pripadale antiratnim pokretima i grupama) bio je razlog da se žene koje pomažu ženama, žrtvama muževog nasilja, konačno raziđu. Ostatak nekadašnjeg "SOS telefona" u početku je bojkotirao sklonište, premda danas ipak surađuju.

NITKO NIJE POŠTEĐEN

Kako ističu aktivistice "skloništa", maltretirane žene nisu, kako se to obično smatra, pripadnice nižeg socijalnog statusa. Pripadaju svim slojevima društva: od od liječnica, profesorica, domaćica, radnica, pa čak do direktorica poduzeća. Često su njihovi muževi naizgled dobro funkcionirajući poslovni ljudi, koji jedino kući, na ženi iskaljuju svoju agresivnost. Žena to uglavom krije, povlači se u sebe, bježi od prijatelja i zapada u tešku psihičku krizu, u koju godinama tone sve dublje. Nerijetko žene batine trpe i dvadeset i više godina, prije nego li se odluče prekinuti moru. U skloništu se žena kontaktom sa sebi sličnim žrtvama, ponovno uzdiže na razinu samopoštovanja, shvaćajući da nije sama i da se te stvari događaju i drugima. Kroz druženja i rad u grupama dolazi do postupnog psihičkog poboljšanja, a u mnogim slučajevima, "ozdravljena", jaka žena, ponovno se vraća mužu, kako bi pokušala "još jednom".

"Ženama ne branimo da se vrate mužu, niti im sugeriramo po pitanju odluke nastaviti brak dalje ili se razvesti. Ako ponovno počnu batine, što se najčešće događa, žena se opet može vratiti u sklonište. Zabranjeno joj je to jedino ako oda adresu, jer bi time dovela u pitanje kako svoju sigurnost, tako i sigurnost ostalih žena u skloništu. Imali smo jednu incidentnu situaciju, kada je razulareni suprug, u alkoholiziranom stanju provalio u prostorije skloništa, pokušavajući pronaći ženu. Već smo ga ranije viđale oko skloništa, pa je žena bila prebačena na drugu lokaciju. Jedna od radnica uspjela je pozvati policiju, ali nakon što su ga odveli, vrlo brzo se opet vratio. Dolazio je još 28 puta, a sa početkom uzbuna u Zagrebu, policija više nije marila da nam pruži odgovarajuće osiguranje. Na ulazna vrata dovlačile smo ormare i razno drugo pokućstvo, kako bi se zaštitile od eventualnih provala. Vrlo je teško održati tajnost adrese, jer žene tu nisu zatočenice; one normalno odlaze na posao, pa ih muževi često prate", dodala je **Nela Pamuković**.

Osim što se radi na psihičkom ozdravljenju, ženama se pomaže u dobivanju odgovarajućih informacija, o pravima koje imaju i prije eventualnog razvoda braka.

"Sve socijalne institucije dobile su indirektan nalog da štede novac kojim raspolažu. Kada žena dođe svom socijalnom radniku, on će je najčešće uputiti da se pokuša ponovno vratiti mužu, a da ni riječi neće reći da žena koja je napustila muža koji ju je zlostavljao, ima pravo na jednokratnu novčanu pomoć. Na takvu pomoć ima pravo svka tri mjeseca, kao i na isplaćivanje odjednom godišnjeg iznosa, dakle 4 puta toliko. S tim novcem, žena bi mogla eventualno iznajmiti stan za sebe i djecu, dok se brakorazvodnim procesom ne podijeli imovina. Ta prava, iako su Zakonom zagarantirana, ženama se prešućuju.

Problem koji je nastao odlukom Ministarstva rada i socijalne skrbi, da će oduzimati djecu žena koje žive u skloništu, prisilio je radnice skloništa da predlože kompromisno rješenje. Dogovoreno je da će se dozvoliti jedan ulaz u sklonište trima socijalnim radnicama, delegiranim od Ministarstva, no međutim, i to je odbijeno. Ministarstvo je ostalo pri svome, ali ni aktivistice skloništa ne popuštaju u svojim zahtjevima. Dapače, ističu da će, ukoliko se i dalje nastavi oduzimanje djece majkama koje su bježeći od batina našle sklonište u "Autonomnoj ženskoj kući - Zagreb", prosvjedovati ispred kancelarije ministra. Već su uputile molbu autonomnim ženskim kućama u svijetu da pošalju pisma podrške.

"Ukoliko to ne postigne nikakve rezultate, i ako pokušaju "uništiti" sklonište, kako su sami rekli, spremne smo pozvati strana i domaća sredstva priopćavanja i javno postaviti pitanje ljudskih prava. Jer ljudska prava su i ženska prava", naglasila je **Neva Tale**.

Katarina DOBROVIĆ

ZAGREBAČKI ŽENSKI LOBBY

NAGRADA ZA MIR

Zagrebački ženski lobby, neformalna mreža ženskih grupa i organizacija koje se bave promicanjem ženskih ljudskih prava, dobio je prvo priznanje za svoj rad - naravno, iz inozemstva. Na prijedlog ženskog centra CA LA DONNA iz Barcelone, u okviru kojeg djeluje posebna grupa za podršku ženama bivše Jugoslavije, *Lobbyju* je početkom listopada ove godine u Reusu, gradu nedaleko Barcelone, dodijeljena nagrada za mir "**Josep Vidal i Llecha**".

Članice CA LA DONNE posjetile su Zagreb u nekoliko navrata i uspostavile kontakt sa ženskim grupama čije su članice aktivne u *Lobbyju*. Među njima su i *Autonomna ženska kuća Zagreb*,grupa koja vodi sklonište za žene i djecu žrtve obiteljskog nasilja i koja je u ovom trenutku jedan od rijetkih ženskih projekata koji nisu bili potaknuti ratom, *Ženska Infoteka* - ženski informacijsko-dokumentacijski centar, te žene *Antiratne kampanje Hrvatska*.

Lobby je nagradu dobio u prvom redu za projekt *Centra za žene žrtve rata*, nezavisne, neprofitne, nevladine organizacije koja pomaže ženama izbjeglicama u organizaciji njihovog života u izbjegličkim kampovima. U obrazloženju žirija istaknuto je da se nagrada dodjeljuje posebno stoga što *Centar* u svom radu ne pravi nikakvu razliku s obzirom na nacionalnu, religijsku ili rasnu pripadnost pogođenih žena.

Nagrada "**Josep Vidal i Llecha**" dodjeljuje se od 1985, a sastoji se od spomenice i iznosa od 500.000 peseta. Među dosadašnjim dobitnicima nalaze se i *Međunarodne mirovne brigade* (Peace Brigades International), poznata mirovna organizacija koja djeluje na nenasilnoj zaštiti ljudskih prava u mnogim zemljama svijeta, a nagrada su dobili za svoj angažman u Latinskoj Americi.

Novčani dio nagrade *Centar* namjerava utrošiti na intenziviranje suradnje i povjerenja među ženama svih nacionalnosti bivše Jugoslavije, Balkana i cijelog svijeta - dakle, na aktivnosti koje su i inače sastavni dio njegova rada. Kao što je jedna od aktivistica *Centra*, izbjeglica iz Sarajeva, reagirala na vijest o priznanju iz Španjolske: *Čudna su vremena došla: dobivamo nagrade za nešto što bi trebalo biti normalno...*

A.B.

MEMORIAL PER LA PAU «JOSEP VIDAL I LLECHA» 1993

Women's Lobby de Zagreb

Studentski standard

Raskolnjikov je živio luksuznije

Ukupna studentska populacija zagrebačkog Sveučilišta, broji "vojsku" od oko 42 tisuće mladih duša, što je veoma impozantna brojka, otprilike jedan srednje velik hrvatski grad. Onih koji su prvi puta upisali prvu godinu, najambiciozniji, puni poleta, s još nedoživljenim prvim razočarenjima, ima oko 11 tisuća. Tko su oni, kako žive, kakva su im nadanja i htijenja? Kako preživljavanju danas, kada je prosječna hrvatska plaća oko 150 maraka, a troškovi najskromnijeg studentskog budžeta (samo ako se stanuje u studentskom domu) nisu ništa manji? Za studente koji nisu iz metropole i nemaju tu sreću (ili nesreću) da stanuju kod mame i tate i jedu samo u maminoj kuhinji, otvoren je svijet studentskih domova, podstanarskih sobičaka, studentskih menzi i učionica.

Je li se nekada najljepši period života pretvorio u pravu moru neimaštine, ili je taj svijet postao dostupan samo najimućnijima? Ili možda, ostatak obitelji pati i skapava, uloživši sve nade u "svog" studenta favorita, koji će im osvjetlati obraz postavši liječnik, pravnik ili inženjer? Kao da više nema "lufta" za "ugodno studiranje", studentske ljubavi, legendarne tulume u sobama studentskog doma, brucošijade, studentsku slastičarnu na "Savi", koja je nekoć, ljeti, podsjećala na pravo sindikalno odmaralište (samo je sa terase falio pogled koji "puca" na more).

Stipendiraju se (skromno) uglavnom studenti tehničkih ili "prirodnih" fakulteta, (jer društvu, izgleda, manjka inženjera, nakon silnog, nedavnog odljeva ovog kadra u inozemstvo). Ali, kome je još potreban filozof, violinista, ili nedaj bože politolog? Na pitanje upućeno stanarima studentskog doma "Cvjetno naselje", kakav je studentski standard, dobili smo različite odgovore. Stipendisti se nadaju, da im ni ove godine neće biti puno gore nego prethodnih, dok oni koji žive od roditeljskog "otkidanja od usta", pokunjene glave skromno odgovaraju da se boje hoće svoj studij uspjeti dogurati do kraja, jer na njih od obiteljskog budžeta, otpada jedna cijela plaća. Za ilustraciju toga, cijena bonova za studeni iznosi 240 tisuća HRD-a (bez doručka) a za stanovanje u domu treba izdvojiti još 130 tisuća. Tih oko 100 maraka, treba zbrojiti sa kupovanjem markica za prijevoz, ili kad su uhvaćeni u "švercu", čuju brundanje bakica, kako se samo "dotepenci" švercaju, kupovanju "slanca" za doručak, možda pokoji sapun ili detergent najjeftiniji "Radion", za iskuhavanje čarapa i gaća u loncu... Student ne bi smio pušiti, odlaziti u kino, pozvati djevojku na kavu, a kamoli još i kupovati knjige, što obavezne, što one za "kućnu" biblioteku budućeg intelektualca.

Oni koji nisu uspjeli useliti u jedan od studentskih domova, jer mjesta u njima ima samo za oko 8000 studenata, najmizerniji, mahom vlažni sobičak, plaćaju 100 marka, a ima i takvih koji samo za ležaj "u sobi k još jednom", plaćaju isti iznos. Oni su djeca nešto imućnijih roditelja ili se snalaze tradicionalnim radom preko Student-servisa, koji se često isplati, ali uvelike onemogućuje redovno praćenje predavanja i ispunjavanje svih studentskih obaveza.

Student zagrebačkog Sveučilišta ne bi smio pušiti, odlaziti u kino, pozvati djevojku na kavu, a kamoli još i kupovati knjige, što obavezne, što one za "kućnu" biblioteku budućeg intelektualca

Pri rektoratu Sveučilišta, odboru za nastavu, doznajemo da za tzv. "studij za vlastite potrebe", tj. za sve one koji nisu uspjeli upisati studij redovnim putem, diskvalificirani prijemnim ispitima, koji često, sa svojim pikantnim detaljima, sliče testovima za "Kviskoteku".

"Za studij za vlastite potrebe društveno-humanističkih znanosti, kao i za matematiku i fiziku, treba godišnje uplatiti iznos od 750 njemačkih maraka, u dinarskoj protuvrijednosti, dok ovaj način studiranja tehničkih i tehnoloških fakulteta košta 1000 maraka. Studij medicine ili PMFa (osim matematike i fizike) košta 1250 maraka. Ovim je načinom studiranja predviđen studij za oko 1100 studenata, a za studij uz rad predviđeno je 1530 studenata, koji će plaćati 50 posto vrijednosti cijena predviđenih za studij za vlastite potrebe.

Također, predviđen je i upis 564 strana studenta, koji će za prvu kategoriju platiti iznos 2.500 maraka, za drugu 3.300 maraka, a za treću 4.100 njemačkih marka", rekao je **Tomislav Filjak** iz rektorata Zagrebačkog Sveučilišta, odbora za nastavu.

Brojke su, zaista, impozantne i pitanje je da li je Sveučilište ispunilo predviđen plan za upis studenata koji studiraju za tzv. "vlastite potrebe", posebno kada se zna da za ovu vrst studiranja, student nema nikakva studentska prava: kupnju bonova za prehranu u menzi ili pak smještaj u studentskom domu, zdravstveno osiguranje preko roditelja i liječenje u studentskoj poliklinici, dopunski rad preko Student-servisa, vožnju u tramvaju skupu, ali ipak jeftiniju od najskuplje...

Status stranih studenata nije precizno definiran, osim ako se kao kriterij uzme, da su "stranci" svi oni koji nemaju "Domovnicu", bez obzira da li su se na Zagrebačkom Sveučilištu (i drugim Sveučilištima u Hrvatskoj) zatekli i prije izbijanja rata. Stranci su, dakle, i svi studenti iz Republika bivše Jugoslavije, ne samo, nekad mnogobrojni, "nesvrstani", kojih je u Hrvatskoj bilo zaista mnogo, a danas "crnih" studenata, gotovo da i nema.

Katarina DOBROVIĆ

REZOLUCIJA EUROPSKOG PARLAMENTA O DEZERTERIMA IZ ORUŽANIH SNAGA DRŽAVA NASTALIH IZ BIVŠE JUGOSLAVIJE

Ohrabrivanje dezertera u bivšoj Jugoslaviji

Europski parlament 28. listopada jednoglasno je usvojio Rezoluciju o dezerterima iz bivše Jugoslavije. Rezolucija je rezultat kompromisa između svih glavnih grupa partija Europskog parlamenta: socijalista liberala, demokršćana i zelenih. To je prvi put da je jedna europska instanca zauzela tako odučan stav po ovom pitanju. Međutim, Rezolucija nema obvezujući karakter i ne treba očekivati da će vlade država članica pristupiti njenom provođenju ukoliko ne dođe do značajne mobilizacije njihovog javnog mnijenja

Svesni da među stotinama hiljada izbeglica iz bivše Jugoslavije ima mnogo dezertera i onih koji se nisu odazvali vojnom pozivu;

Uznemireni obaveštenjima po kojima su regrutacija i upućivanje na front svesno korišteni kao mere odmazde protiv osoba koje su kritične prema vladi, da je regrutacija isto tako usmerena protiv pripadnika nekih etničkih grupa, kao npr. Albanaca sa Kosova i Mađara iz Vojvodine, a i drugih, npr. Roma, koji čak i ne poseduju državljanstvo zemalja koje sprovode regrutaciju;

Zabrinuti zbog obaveštenja po kojima dezerterima i onima koji su odbili da se odazovu vojnom pozivu, a koji su izbegli u zemlje članice Evropske zajednice, preti da budu proterani u njihove zemlje gde bi bili izloženi ozbiljnim posledicama, što predstavlja flagrantno kršenje Evropske konvencije o pravima čoveka;

Svesni da je danski Ured za izbeglice odlučio da akt dezertiranja iz oružanih snaga Srbije i Crne Gore, ili neodazivanje pozivu na regrutaciju ne predstavlja dovoljan razlog za priznavanje prava na azil;

Podsećajući na deklaraciju Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice po kojoj svako ko odbija učešće u ratnoj akciji osuđenoj od strane međunarodne zajednice, ima pravo da uživa međunarodnu zaštitu;

Procenjujući da su pozivi na dezertiranje i neodazivanje vojnim pozivima potpuno na liniji politike koju vodi Zajednica i njene države članice protiv agresivne politike Srbije i Crne Gore;

Smatrajući da bi dezerteri i oni u koji se nisu odazvali vojnom pozivu, s obzirom na njihov odgovor na apele za mir međunarodne zajednice, mogli igrati važnu ulogu u rekonstrukciji Jugoslavije po završetku sukoba;

Pozivamo međunarodnu zajednicu da donese propise o zaštiti dezertera i onih koji su odbili da se odazovu vojnom pozivu ne želeći da učestvuju u nacionalističkim ratovima koje je ona neopozivo osudila;

Tražimo od Saveta i zemalja članica da preduzmu odgovarajuće mere za prihvat dezertera i onih koji su iz ubeđenja napustili razne vojske koje se bore na teritoriji bivše Jugoslavije;

Pozivamo države članice da dezerterima i onima koji se nisu odazvali vojnom pozivu, iz bivše Jugoslavije, daju zakonski status i da ne dozvole njihovo proterivanje;

Neodložno zahtevamo od danskog Ministra unutrašnjih poslova da srpskim i crnogorskim dezerterima i onima koji se nisu odazvali vojnom pozivu, dozvoli boravak na teritoriju Danske, do trenutka kada će moći da se bezbedno vrate u svoju zemlju;

Pozivamo države članice da oslabe, u bivšoj Jugoslaviji, vojnu moć agresora ohrabrujući dezerterstvo i neodazivanje vojnom pozivu tj. jasno manifestujući svoju nameru da daju pravo na azil dezerterima iz oružanih snaga zemalja agresora kao i onima koji odbiju poziv na regrutovanje;

Pozivamo države članice i Komisiju da razrade programe i projekte koji daju mogućnost dezerterima i onima koji su odbili da se odazovu vojnom pozivu, da se profesionalno obuče i usavrše;

Nalažemo našem predsedniku da dostavi ovu Rezoluciju Komisiji, Savetu, predsedniku Folketinga i danskom Savetu za izbeglice.

Evropski parlament 28. 10. 1993.

Priredila: Dragica MUGOŠA (AIM)

ŠTO ČEKA HRVATSKE DEZERTERE?

Koje posljedice mogu nastupiti ukoliko ne potpišem poziv za mobilizaciju, odbijem ga primiti, ili ukoliko primim poziv a ne odazovem se njemu?

U slučaju neodazivanja pozivu ili izbjegavanja istog primjenjuju se odredbe Zakona o obrani (NN 74/93), odredbe Propisnika o vojnoj stezi (NN 24/92) te Kaznenog zakona RH (NN 32/93). Kako se radi o prilično opširnoj materiji detaljniji odgovor biti će objavljen u ovom i slijedećem broju ARKZIN-a.

Po čl. 187 Zakona o obrani (pročišćeni tekst NN74/93) kaznom zatvora od 60 dana ili novčanom kaznom u dinarskoj protuvrijednosti 167 DEM do 833 DEM kažnjava se za prekršaj pojedinac:

1. ako se na poziv ovlaštenog tijela bez opravdanog razloga ne javi na mjesto i u vremenu koji su navedeni u pojedinačnom ili općem pozivu

2. ako u propisanom roku ne prijavi ovlaštenom tijelu promjenu iz članka 17. st. 1. (čl. 17 obvezuje vojne obveznike da su u roku od 8 dana dužni prijaviti ovlaštenom uredu za obranu promjenu adrese prebivališta, promjenu imena i prezimena, boravišta, bračnog stanja, zdrastvenog stanja, zasnivanje i prestanak radnog odnosa, stjecanje školske i druge stručne spreme);

Nadalje po čl. 188 istog zakona ukoliko ste novak ili osoba u pričuvnom sastavu, može Vam se izreći kazna zatvora od 60 dana ili novčana kazna u dinarskoj protuvrijednosti 83 DEM do 833 DEM ako se bez opravdanog razloga ne odazovete pozivu ovlaštenog tijela, u vrijeme i na mjesto koji su označeni u pojedinačnom odnosno općem pozivu.

Kaznom iz stavka 1. ovog članka kaznit će se za prekršaj i vojni obveznik koji, pošto se odazove pozivu, samovoljno napusti vojnu vježbu ili vojnostručno osposobljavanje koje se priznaje kao izvođenje vojne vježbe, odnosno drugu vojnu službu.

Ujedno po st.2. istog čl. može Vam se izreći kazna zatvora do 30 dana ako Vam se zbog neprijavljivanja u smislu odredaba ovoga zakona nije moglo pravovremeno dostaviti poziv za vojnu službu ili se zbog toga niste mogli pravovremeno javiti na vojnu službu (čl. 17.).

U slučaju da primite poziv za vojnu vježbu, a odbijete izvršiti zapovijed ili samovoljno napustite jedinicu temeljem Propisnika o vojnoj stezi (NN 24/92) odgovarate za povredu vojne stege u smislu čl. 3 Propisnika. Za stegovnu pogrešku može se izreći stjegovna mjera, a za stjegovni prijestup stjegovna kazna. Za stegovne pogreške može se izreći: opomena, ukor, zabrana izlaska izvan kruga vojarne do 7 dana ili vojnički pritvor do 30 dana.

Orhideja MARTINOVIĆ

KOGA NEMA BEZ NJEGA SE MOŽE

Recenzija: "Who is who in Croatia"

ARKzin vam otkriva strogo čuvanu tajnu: Miri Ljubić Lorger direktni je predak bio Ante Topić Mimara!!!

Čim se na tržištu pojavilo prvo hrvatsko izdanje svojevrsnog biografskog leksikona "Tko je tko...", kuloari su se uzburkali jer je opći nacionalni sport postao odgonetavanje enigme zašto određene osobe nisu uvrštene u to važno djelo. Budući da je riječ o **Slavenki Drakulić, Dafinki Večerini, Đurđi Milanović, Vesni Kesić, Tanji Torbarini, Denisu Kuljišu, Igoru Čopi**... i nekim drugim ljudima, koji su u protekle dvije, tri godine uvelike označili prostor medijske slobode u nas, naklapanja su poprimila političke dimenzije, a sama knjiga je gotovo etiketirana negativno jer se zaključilo da je osnovni kriterij uvrštavanja bila slijepa odanost hrvatskoj Vladi.

Međutim, u knjigu su uvršteni **Dubravka Ugrešić** i **Rade Šerbedžija**, pa se to uvjerenje nacije poljuljalo, izazvavši još veći kaos kod onih koji teže egzaktnim činjenicama i argumentima.

ŠTO S LJUBAVNICAMA

Bez obzira na te nedoumice i tračeve kojima se narod poduže zabavljao, hrvatski "Tko je tko..." uspješan je projekt i u potpunosti se može uspoređivati sa sličnim izdanjima iz svijeta. Tiskan je usporedo na hrvatskom i engleskom jeziku, a sadrži više od 5000 biografskih jedinica (4000 iz Hrvatske i oko 1000 iz dijaspore), kojima su obuhvaćene važne, javne osobe s ugledom i statusom. Također, priložen je adresar organizacija, udruženja i ustanova iz političkog i diplomatskog života te zanosti i kulture, što će mnogima itekako dobro doći. Hvale vrijedan je i poziv anonimnog uredništva da se drugo izdanje "Tko je tko u Hrvatskoj" predlože osobe za koje se smatra da svakakao trebaju biti na stranicama tog izdanja. Time bi se, naglašeno je u predgovoru, ispravile eventualne pogreške i propusti.

Budući da do **Franje Maletića**, glavnog urednika izdanja, (kojeg usput rečeno nema u leksikonu, a trebao bi biti), nije bilo moguće doći (stalno je bio na putu), koristimo se informacijama iz kuloara: uredništvo je bilo sastavljeno od kompetentnih stručnjaka s pojedinih područja koji su po vlastitoj savjesti i znanju napravili popis ljudi, tri puta im slali upitnike od 16 pitanja, a u slučaju neodaziva sami sastavljali biografije te ih potom slali na autorizaciju. Ukoliko se važna ličnost ni tada nije odazvala, vrativši uredništvu svoju biografiju s vlastoručnim potpisom, jednostavno nije bila uvrštena u knjigu.

Osim klasičnih kriterija, koji važe za sva slična međunarodna izdanja (živa bića, objektivno vaćan javan položaj, iznimni rezultati i istaknuta djela ili djelovanje), bilo je po pričanjima i subjetivnih kriterija. Jedan od najapsurdnijih i najduhovitijih odnosio se na problem neriješenog bračnog stanja osoba. Naime, određeni broj ljudi već desetak godina živi s ljubavnicom, a istodobno je još u braku s (bivšom) suprugom. Nevjenčana družica dakako ne zna za bivši brak, odnosno, misli da je raskinut, a budući da se anketnim upitnikom apostrofira bračno stanje i ime najdraže žene u životu, nastaje nerješiv problem: nova suputnica saznala bi za bivšu surpugu i pravno važeći brak što bi, naravno, poljuljalo njihovu toplu, ljudsku zajednicu jer bi na vidjelo dana izišla laž. U slučaju prešućivanja imena supruge, mogla bi se javiti pravna supruga s nekim maglovitim zahtjevima i opet bi nastao problem. Tada je, navodno, odlučeno da ti ljudi jednostavno ne budu uvršteni u leksikon. Mir u kući, čini se, nadvladao je potrebu za ugledom i statusom!

ZAVJERA ŠUTNJE

Po riječima tajnice iz poduzeća koje je izdavač knjige, čak je sklopljen dogovor redakcije da nitko ne može davati izjave za javnost bez odobrenja gospodina **Maletića**. Također nije bilo moguće saznati imena članova uredništva, koji su očito bili vezani geslom zavjetne šutnje. Takva misterioznost možda i ima opravdanje, jer bi se vjerojatno po izlasku knjige sva silina povrijeđene sujete onih neuvrštenih lomila o glave urednika. Ipak, opravdanije bi bilo da su se urednici koji su gotovo dvije godine pripremali taj golemi i vjerujemo mukotrpni projekt, našli crno na bijelo u impresumu knjige.

Za nastajanje knjige veže se i jedna zanimljiva anegdota: budući da su se anketni upitnici slali baš u doba najveće sječe direktora u Hrvatskoj, događalo se da gotovo odmah po primitku telefonira tajnica iz firme i obavijesti izdavača da je direktor smijenjen te ih upita jesu li zainteresirani za novog. Kako je dalje tekao razvoj događaja doista ne znamo, ali činjenica stoji da kod pojedinih ljudi piše funkcija koja više ne važi.

Iako se čitav leksikon naravno ne može čitati kao napeti roman jer više nalikuje na opširniji telefonski leksikon, zadovoljava ljubopitljive čitače jer podastire informacije o obrazovnoj razini pojedinaca, njihovim hobijima, saznajemo da je predak **Mire Ljubić-Lorger**, predsjednice Dalmatinske akcije, **Ante Topić Mimara**, sakupljač umjetnina, dok je **Miko Tripalo** valjda jedini u knjizi pod rubirku "nagrade" hrabro upisao Partizansku spomenicu 1941. **Josip Pankretić**, zastupnik u Zastupničkom domu Sabora RH, a ujedno i medijska zvijezda, ljudski jednostavno zapisao je "četiri razreda osnovne škole" pod rubriku "obrazovanje", dok je za hobije istaknuo vatrogastvo, vinogradarstvo i nogomet.

ANTOLOGIJA MODERNE LIRIKE: DRAGO KRPINA

Ipak, najveće zanimljivosti mogu se naći u rubrici "hobi" jer se iz nje ponajviše otkrivaju ličnosti kao ljudi, odnosno ono što žele biti. U toj rubrici nalazi se fantastičan katalog bizarnosti. Tako je, primjerice, **Olgi Carević**, hobi "pisanje članaka o miroljubivosti i prijateljstvu među narodima, posebice srpskim i hrvatskim", a **Josipu Županovu**: rješavanje križaljki. Svećeniku i profesoru **Ivanu Zirdumu** hobiji su igrokazi i pješačenje. **Andreji Zlatar** pečenje kolača, književniku **Jozi Vrkiću** traganje za prirodnim čudesima, **Antunu Vrdoljaku** letenje, posebno bezmotornim jedrilicama, **Zdravku Tomcu** automobilizam, dok **Višnja Stahuljak** uživa u šivanju zavjesa. Glumac **Krunoslav Šarić** voli brati gljive, pisac **Davor Slamnig** za hobi ima - spoznaju, a **Mira Ljubić-Lorger** astrologiju i borilačke vještine. Predsjednik republike **Franjo Tuđman** pod hobije uvrštava "ozbiljnu glazbu, filozofsku, povijesnu i književnu literaturu i tenis." **Janko Bobetko** bavi se voćarstvom, **Martin Špegelj** lovom i ribolovom, dok je **Dragi Krpini** hobi kazalište i nogomet, a pod rubrikom "djela" stoji "objavljivao poeziju u raznim časopisima".

Neki su se i zastidjeli nekih svojih radnijih djela, pa su ih, čini se, prešutjeli, u općem trendu zaboravljanja svega što je bilo prije 1990. godine, osim **Željka Žutelije** (i još nekolicine) koji je pošteno zapisao da je bio suautor knjige ***"Bilo je časno živjeti s Titom."***

Također po neslužbenim informacijama, "Tko je tko u Hrvatskoj" sufinancirala je dijaspora i velika je vjerojatnost da bez te pomoći to kapitalno izdanje nikada ne bi bilo tiskano. Navodno će se pripremiti i specijalizirana izdanja, a prvo je na redu za medicinsku struku, što je u redu jer se stječe dojam da su medicinari najlošije zastupljeni.

Na kraju može se reći da je "Tko je tko u Hrvatskoj" sasvim uspjelo djelo i da autorima u svakom slučaju treba čestitati. Ipak, propust je što u knjizi (bez obzira na razloge, argumente, kriterije, dokaze i tvrdnje ...) nema **Josipe Lisac** koja je ime od općeg i posebnog značaja za hrvatsku kulturu i javni život, doktora **Vladimira Grudena** koji je uvelike pridonio popularizaciji psihijatrije u nas i primjerice **Zvonimira Zoričića**, vrsnog glumca. Također, stječe se dojam da nedostaje alternativnije kulture ili su se alternativci zagubili u moru svećenstva, direktora i poduzetnika. Te propuste svakako bi valjalo ispraviti, što uredništvo u predgovoru i obećava, možda čak uz pomoć **Stipe Šuvara** (kojeg također nema u knjizi) koji bi zasigurno imao neku originalnu ideju o reformi projekta "Tko je tko u Hrvatskoj".

Nina OŽEGOVIĆ

U knjizi nema Slavenke Drakulić, Tanje Torbarine, Vesne Kesić... Ima Šerbedžije, Ugrešićke... Pitanje za kviska glasi: kakav je bio kriterij?

Razlika između četnika i teksaškog trgovca

SNIMIO: HRVOJE GRILL

Početkom studenoga, u Zagrebu je boravio poznati njemački pjesnik, esejist i lijevi politički aktivist Hans Magnus Enzesberger. Organizatori posjeta bili su zagrebački Goethe-Institut i Hrvatski centar PEN—a.

Pjesnička večer, na kojoj je Enzesberger čitao vlastite pjesme, bila je poseban doživljaj, ali diskusija povodom njegove posljednje knjige *Izgledi za građanski rat* (djelomice prevedena i na hrvatski u izdanju Hrvatskog centra PEN-a) privukla je, prirodno, više pažnje. Po njegovim riječima, cilj mu nije bio stvaranje znanstvene teorije niti je knjiga bila pisana s posebnom namjerom da objasni krizu na prostorima bivše Jugoslavije; njegov je pristup književni, esejistički. Predmeti njegovih razmatranja su kako urbano nasilje (npr. u Los Angelesu) tako i etnički sukobi. Nezadovljan načinom na koji se o tome raspravlja kroz "stratosferski diskurs" i apstraktnu razinu, razvija svoj pojam "molekularnog građanskog rata" kojim opisuje pojavu autodestruktivnog nasilja u društvu u desecima sukoba koji danas potresaju svijet.

SLIČNOSTI I RAZLIKE

U slijedećem citatu iz njegove knjige taj je pojam jezgrovito objašnjen:

Građanski rat ne dolazi izvana, to nije doneseni virus, nego endogeni proces. Započinje ga uvijek neka manjina; čini se da je dovoljno, kad to poželi svaki stoti, pa da civilizirani suživot postane nemoguć. U industrijskim zemljama još postoji snažna većina ljudi, kojima je miliji mir. Naši građanski ratovi do sada nisu zahvatili mase; oni su molekularni. Kao što pokazuje primjer Los Angelosa, oni, međutim, u svakom trenutku mogu eskalirati i pretvoriti se u prostrani požar.

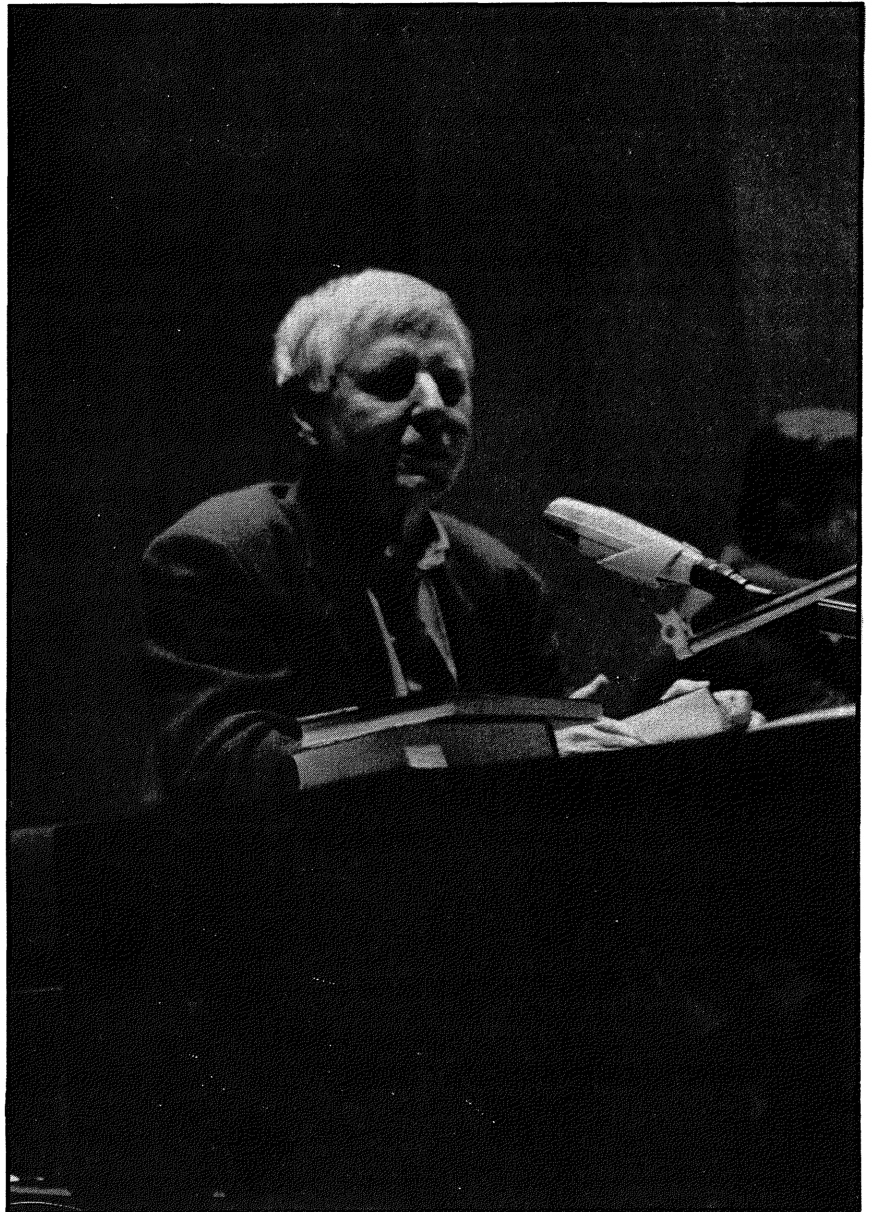
Je li pak moguće usporediti jedno s drugim? Četnika s trgovcem rabljene robe, koji se u Texasu, oboružan pištoljem, popne na toranj i puca na mnoštvo? Vođu bande u Liberiji sa "skinom", koji svoju pivsku flašu razbija o glavu nezainteresiranog umirovljenika? Berlinskog autonomaša s ratnicima džungle iz Kambodže? Čečensku mafiju sa "Svijetlećom stazom"? A sve to s normalnošću jednog njemačkog, švedskog ili francuskog gradića? Je li razgovor o građanskom ratu prazno poopćavanje, je li to puko paničarenje?

Bojim se da, uza sve razlike, postoji zajednički nazivnik. Ono što je i s jedne i s druge strane napadno jest ponajprije autistički karakter počinitelja, a potom njihova nesposobnost da prave razliku između uništavanja i samouništenja. U građanskim ratovima današnjice više nema legitimacije. Nasilje se posvema oslobodilo idoloških obrazloženja.

Enzensberger se nije upuštao u to da predlaže načine rješenja sukoba na području bivše Jugoslavije, iako je boravio i u Beogradu i govorio kako sa opozicijom, tako i s ljudima od vlasti. No za njega, kada je moguće rješenje sukoba između Izraelaca i Palestinaca gdje su razlike veće, rješenje je moguće i ovdje. On nema povjerenja u institucije i vjeruje da je moguće taj proces započeti od običnih ljudi.

ŠTO JE GRAĐANSKI RAT?

Naravno, teza o građanskom ratu provocirala je pitanje ne radi li se ovdje ipak o klasičnoj agresiji. Enzesberger odgovara da ta dva pojma ne proturječe jedan drugom: *"Postoji mnogo definicija građanskog rata i moju definiciju možete odbiti. Pitanje je žive li ljudi u nekoj državi dobrovoljno ili ne. Ako nastane unutarnji sukob, onda je to građanski rat. U ovom slučaju nije važno tko je agresor, jer i u građanskom ratu imamo agresora i žrtvu. Vjerujem da trebamo razlikovati dva načina mišljenja u odnosu na to: strukturalni i moralni. Ja sam u ovoj knjizi pokušao strukturalno misliti, bez namjere da bude primjenjena na slučaj bivše Jugoslavije, nego u smislu komparativistike koja je svojstvena književnosti."*

Hans Magnus Enzesberger u Zagrebu

Autodestruktivnost sukoba je bitno obilježje "molekularnog građanskog rata". U takvom sukobu bilo bi iluzorno govoriti o pobjednicima. Istodobno, od takvih sukoba nijedno društvo nije sigurno. Kako se toj autodestrukciji suprotstaviti? Enzesberger, poznat po svojem djelovanju u pokretu '68, kao izdavač kritičko-teorijskog časopisa *Kursbuch* bio je svojevrsna savjest ljevice u Njemačkoj i u Evropi. Danas je podjednako kritičan prema stranci zelenih za koju smatra da ih je sistem iskoristio i da su postali stranka srednje klase, dakle ne zastupaju više one koji imaju potrebu za pomoći. Nasuprot tome, svrhu svojeg medijskog angažmana vidi u obrani civilizacijskog minimuma za sve ugrožene od pogroma i desnog radikalizma u Njemačkoj i u svijetu.

Davor JAMBOR

ANDREAS GROSS U ZAGREBU

O DIREKTNOJ I POSREDNOJ DEMOKRACIJI

Neposredno prije skupštine *Antiratna kampanje Hrvatske*, za njene aktiviste i druge zainteresirane održana je radionica o neposrednoj demokraciji. Voditelj radionice bio je Andreas Gross, direktor *Instituta za direktnu demokraciju* iz Züricham jedan od osnivača *Grupe za Švicarsku bez vojske*i socijaldemokratski zastupnik u švicarskom parlamentu.

Demokraciju Gross definira kao skup ustanova koje omogućavaju ljudima da vladaju sami sobom, što je lijepo čuti u vrijeme kada u novonastalim državama *raison d'etat* biva stavljen iznad suvereniteta građana. Ako građani ne sudjeluju u procesu donošenja odluka po srijedi je zapravo diktatura. Švicarska je poznata kao zemlja u kojoj građani putem referenduma i drugih institucija direktne demokracije imaju mogućnost odlučivati o stvarima koje su im važne. Predstavnička demokracija sama za sebe vodi ka "demokraciji elita" u kojoj narod tek svake četiri godine biva jednom suveren a u međuvremenu elite u parlamentu same odlučuju i građani nemaju mogućnosti osporiti odluke s kojima se ne slažu. S druge strane, u Peru je predsjednik proveo referendum ali to još uvijek ne znači vladavinu demokracije jer potrebni su i neki drugi elementi da bismo neki sistem označili kao demokratski.

Gross se zalaže za radikalnu demokraciju, što znači dati ljudima što je više moguće moći da odlučuju o stvarima o kojima žele odlučivati.

Demokracija neće napredovati bez pritiska odozdo. Za situaciju u Hrvatskoj Gross je rekao da je teško boriti se za demokraciju u zemlji u kojoj su vlasti puna usta demokokracije. Treba tražiti slabe točke vlasti, tamo gdje se ona ne pridržava principa koje je i sama proklamirala. Bitno je da svako učini ono što može za napredak demokracije, čekanje donosi nazadovanje.

Međuvjerski skupovi

Molitva za mir

Prvi pripremni sastanak odbora za organiziranje *Drugog tjedna Međunarodnog međureligijskog dijaloga i mira "Graz-Sarajevo"* održan je sredinom studenog u Zagrebu. Organizatori ovog susreta bili su *Biro za mir i razvoj* iz Graza, *Medjunarodni centar "Zajedno"* iz Sarajeva i *Islamski centar Zagreb*, a u pripremama su sudjelovali i *Kršćanska informativna služba Zagreb, Hrvatski ogranak Svjetske konferencije religija za mir* i još neke inozemne grupe. U okviru sastanka održana je i zajednička molitva islamskih, židovskih, katoličkih, pravoslavnih i protestantskih vjernika, a nastupili su Zbor Islamskog centra i Zbor franjevaca Bosne i Hercegovine.

Prvi tjedan međureligijskog dijaloga održan je 1991. godine u Židovskoj općini u Sarajevu. Namjera je da se susret ponovi u lipnju iduće godine, a ako ne bude moguće u Sarajevu onda u Osijeku. Razne mirovne skupine djeluju izvan hijerarhija svojih crkava, ali komplementarno s njima. One nastoje ne samo na dijalogu nego i suradnji na konkretnim problemima ekologije, obitelji i na razvijanju multireligioznosti za dobrobit cijelog čovječanstva.

Sarajevski centar *Zajedno* na čelu sa franjevcem **Markom Oršolićem** pokušava ostvariti međurelijski dijalog u cilju bolje suradnje tamo živućih naroda. Okuplja ljude svih vjera i konfesija koji smatraju da uloga religije treba biti suprotstavljanje nasilju i nepravdi, pomirenje i razvoj tolerancije.

Biro za mir i razvoj iz Graza osnovan je prije pet godina uz podršku gradskih vlasti Graza. Centar, koji okuplja ne samo religijski orijentirane ljude, nastoji u Grazu doprinijeti kod stnovništva izgradnji svijesti o ovim problemima. Da njihov rad ima uspjeha pokazuje i to što je u Grazu razvijen pozitivniji odnos prema izbjeglicama nego što je drugdje u Austriji. Biro usko surađuje s Dubrovnikom na projektu *Cultural city network*.

Ovim mirovnim aktivnostima podršku pruža i *Konferencija evropskih crkava*, a njihov predstavnik i stručnjak za bivšu Jugoslaviju **dr John B. Taylor** govorio je i na ovom skupu.

Ovaj susret završen je simbolično odlaskom zapadnoevropskih sudionika u Petrinju, uz podršku UNPROFOR-a, te vjerskim susretom u pravoslavnoj crkvi kao doprinosom miru.

Davor JAMBOR

"Profil" više neće izlaziti u "Nedjeljnoj Dalmaciji"

Još jedno zatvoreno oko

Dobrim novinama u Hrvatskoj suđeno je da umru. Prije tri godine, u vrijeme demokratskih promjena i obećavanja svekolikog i neizmjernog blaženstva, ugasio se jedini releveantni kulturni list u Hrvatskoj - **OKO**. Prošavši sve faze komunizma, od onog najortodoksnijeg do najliberalnijeg, **OKO** je vuklo prljavi balast režimske novine, pa ni sa novim izdavačem i uredništvom, onako redizajnirano, nije moglo opstati. Službena verzija glasila je - nema novaca. "Mladost", njegov izdavač, rezala je troškove gdje god je stigla. Prva vidljivija posljedica bila je nestanak **OKO** s novinskih kioska. Točno nakon godinu dana izlaženjam "oslobođeno" **OKO** je usahlo. Redakcija je u zadnjem broju pokušala opravdati sebe, a vjerojatno nije ni bila kriva. Možda je to bila tek najava početka kraja **"Mladosti"**.

Poslije nestanka **OKO** uslijedio je val raznoraznih ukidanja "zbog nerentabilnosti". **Studio, Start, Svijet,** književni i stručni časopisi nestajali su jedan za drugim, a **Heroina** (sjeća li je se itko?) izdržala je svega šest brojeva neredovitog izlaženja. Potom mrak i veliko ništa...

Danas je srijeda, **17. 11. 1993.** godine. Kod kolportera na središnjem zagrebačkom trgu (koji također nestaje) obavio sam rutinsku kupovinu novina, među kojima i **Nedjeljne Dalmacije**, te otišao do omiljene konobe da je u miru pročitam. Zbog čega sam ostao vjeran "Nedjeljnoj"? Samo zbog **PROFILA**. Dvanaest stranica koje su mi svake srijedi iznova vraćale nadu u život drugačiji od ovoga, "oaza za intelektualce" kako su ga zvali ili "magazin za predcivilno doba" kako je na njemu pisalo. Jesam li intelektualac? Jesam li predcivilan ili tek neciviliziran? Svejedno, čitao sam **PROFIL**.

Njegov **112**. broj na prvoj stranici donio je natpis tipičan za nadgrobne spomenike: **Posljednji broj, PROFIL, 1991. - 1993.** I fotografija. Fotografija tek rođenog djeteta visoko uzdignutog roditeljskim rukama. Najava novog života ili slikoviti opis **PROFILOVOG** vijeka?

Sandro je napravio interview s **Pogutzom** i objasnio čitateljima da **PROFIL** ne preseljava, da neće biti sudbine kao **Hrvatski rukopis**, a niti da umire. Što onda? Da li ćemo dobiti neki novi **PROFIL** ili nećemo imati ništa, vi koji ste ga stvarali i mi, koji smo ga čitali? Zahvaljuje svima koji su ga se ponekad sjetili, ponekad zaboravili, i svima koji za njega nisu saznali. Njima je svejedno.

Nedavno sam **Sandra** zamolio da mi za matičnu novinu napiše tekst za rubriku **"Posjetnica"**. Pisao je o proročanstvu jugoslavenskog rock'n'rolla. Možda je i moja želja za **Sandrom** u "Posjetnici" bila proročanstvo?

Svejedno. Još jedno oko se zatvorilo, a njegovo tijelo usnulo.

Milivoj ĐILAS

ZELENE RADIONICE

ZELENA AKCIJA ZAGREB organizira trening—radionice namijenjene aktivistima hrvatskih ekoloških grupa. Radionice su organizirane uz financijsku i stručnu pomoć *Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe* (REC) sa sjedištem u Budimpešti, *Mileaukontakt Ost Europa* iz Amsterdama i *Organizing Project* iz Praga.

Nakon značajnih aktivnosti tokom druge polovice osamdesetih godina, hrvatski pokret doživio je težak pad. Naravno, ratni užasi utjecali su na na pad interesa i aktivnosti, ali to nije dovoljno obrazloženje i opravdanje jer problemi zagađivanja okoliša sve su veći. Postoje sve ozbiljniji nagovještaji da u poslijeratnoj obnovi i razvoju Hrvatskoj prijeti "ekološki neokolonijalizam", uvoz prljavi tehnologija i čak direktan uvoz otpada.

Grupa iskusnih zelenih aktivista iz ZELENE AKCIJE zaključila je da je razvoj "ljudskih resursa" u ovom trenutku bitan za oživljavanje pokreta. U višemjesečnim pripremama odlučili su da u radionice uključe prvenstveno mlade od 15 do 28 godina, jer oni brzo usvajaju nove vještine. Želja je da se uključi i nekoliko starijih aktivista koji su dovoljno fleksibilni za rad s mladima, a imaju autoritet i znanje koji mogu motivirati mlade sudionike i sudionice.

Na radionicama će se, pod vodstvom domaćih i strani isntruktora, obrađivati teme kao što su "Svijet zelenog aktivizma", "Efikasno donošenje odluka", "Planiranje akcije", isl. Biti će održane četiri regionalne radionice:

Rijeka	26 - 28. studenog 1993.
Split	3 - 5. prosinca
Osijek	10 - 12. prosinca
Zagreb	28 - 30. siječnja 1994.

Putni troškovi i troškovi smještaja pokriti će organizatori iz donacije REC-a. Kotizacija za sudjelovanje na radionici iznosi 40.000 HRD.

Kontakt adresa: ZELENA AKCIJA ZAGREB, Radnička c. 22, p.p. 987, 41000 Zagreb, tel. i fax 041/610—951.

Estetika nove predstave *Montažstroja ("Everybody goes to disco from Moscow to San Francisco")* obraća se prije svega MTV generacijama, a zemljopisno, kako Hrvatskoj tako i čitavom svijetu. Iako skraćena na svega 27 minuta (izvorna verzija traje oko 60), dakle na manje od pola, predstava je izazvala ovacije prisutne publike i još jednom dokazala da je Montažstroj barem nekoliko godina ispred ostalih lokalnih kazalištaraca

Zagreb je ove godine prvi put uključen u mrežu dvadesetak svjetskih centara određenih za selekciju koreografa koji će se svojim projektima predstaviti na prestižnom MEĐUNARODNOM SUSRETU KOREOGRAFA - BAGNOLETU 1994. Na pozornici "Istra" Zagrebačkog kazališta mladih u dvije večeri predstavilo se dvoje koreografa iz Slovenije i sedam iz Hrvatske, među kojima i **Borut Šeparović** s novom predstavom *Montažstroja* **"Everybody goes to disco from Moscow to San**

Francisco". Iako skraćena na svega 27 minuta (izvorna verzija traje oko 60), dakle na manje od pola, predstava je izazvala ovacije prisutne publike i još jednom dokazala da je *Montažstroj* barem nekoliko godina ispred ostalih kazalištaraca. O novoj predstavi i nekim drugim ne manje važnim stvarima, porazgovarali smo s **Borutom Šeparovićem**, art direktorom *Montažstroja*.

Zadnji vaš projekt bio je spot "Croatia in flame" prije dvije godine. Što je u međuvremenu radio* Montažstroj*?

- Tokom te dvije godine imali smo niz gostovanja širom Europe s predstavom "Rap opera 101". Bili smo na pozornicama Ljubljane, Torina, Kopenhagena, Leipziga i Lunda i fantastično smo prihvaćeni, kako od publike tako i od kritičara. Čak su i tradicionalno hladni Švedani nakon predstave ustali na noge i pljeskali, što je još jedna potvrda da smo uspjeli uspostaviti i nemetnuti standarde koji su doista svjetski i koji dokazuju da se nešto takvo može napraviti i u Hrvatskoj. Nakon tih gostovanja posvetili smo se pripremanju naše nove predstave "Everybody goes to disco..." čiju premijeru planiramo za slijedeću godinu.

Je li se predstava nastavlja na prethodni rad* Montažstroja *ili je koncepcija potpuno nova?

- Ishodišna točka spektakla je visokoestetizirana predstava u trajanju oko sat vremena. Izvođači su mladići i djevojke izuzetne fizičke spreme stečene svakodnevnim vježbanjem, a budući da se predstava temelji na high risk

MOНТАЖСТРОЈ

Razgovor: **Borut Šeparović**, art direktor Montažstroja

dance-u (visoko rizičnom plesu, akrobatici i cirkuskim rizicima u koje se upuštaju izvođači) i na grandiozno postavljenoj scenografiji koja sadrži dvije velike slike (Crvenog trga u Moskvi i Zlatnog mosta u San Franciscu) spektakularnost predstave je zagarantirana. Estetika predstave obraća se prije svega MTV generacijama, a geografski, kako Hrvatskoj tako i čitavom svijetu.

Paralelno s predstavom radili ste i na svojoj prvoj ploči?

-Da. Paralelno s premijerom kazališne predstave, *Montažstroj* priprema i izdavanje CD-a "High Risk Dance" koji će biti integralno upotrebljen u spektaklu. Glazba se može odrediti kao high tech dance glazba sa techno i etno elementima. Ploča će sadržavati 14 glazbenih brojeva, a posebno je zanimljivo da u nekim numerama gostuje **Vanna** iz **E.T.**-ja (na *Everybody goes* i na *High Risk Dance*), te **Josipa Lisac** (u skladbama *Dynamo* i *Radical*), kojoj se strašno sviđa ovo što radimo. Ploču je producirao **Aldo Ivančić** iz *Borgesie*, kompozitor je **Hrvoje Crnić - HC Boxer**, design omota potpisuje **Darko Fritz**, a kompletnu muziku izvodi *Montažstroj*. Prvo planiramo izaći s mixevima na MC-u, a tek slijedeće godine s pločom.

Nova predstava više se bavi nekim drugim temema, a manje politikom. Namjerno ili ...?

-Svjesno smo odustali od političkih sadržaja. Više se bavimo intimnim odnosima koji na kraju mogu postati i politički, ali to nam ni u kom slučaju nije bio imperativ. Tema, osnovni motiv predstave su erotski, tjelesni odnosi između dvije jedinke, u svim mogućim kombinacijama: muško-ženski, žensko-ženski i muško-muški odnosi. Predstava se temelji na montažnom principu i nema klasičnu dramaturgiju. Više je primjerena pričama videoclipova koje na temelju kazališnog materijala planiramo izraditi za MTV. Predstava je jako eklektična i mješavina je kazališta, plesa, sporta i seksa. Urađena je u nezavisnoj produkciji, dakle nema klasičnog kazališnog pokroviteljstva. Uostalom, i *Montažstroj* je nezavisno kazalište.

Može li se reći da Montažstroj ima misionarsku ulogu na ovim prostorima?

- Kad smo počinjali bio je to čisti entuzijazam, no sad je potrebno daleko više. Pokušavamo dostći savršenstvo i kroz umjetničko traganje otići korak dalje od ostalih. Predstavu smo dugo pripremali jer nisam želio izaći s nečim što smo već pokazali. Svaki naš slijedeći projekt ne može i ne smije biti slabiji od prethodnoga. Da, možda imamo ulogu kulturnih misionara. No, predstava je visokokvalitetna produkcija bez akademske zatvorenosti i namjenjena je širokoj publici, koja uistinu misli europski. Sama Europa neće doći k nama. *Montažstroj* svojim radom i uspjesima pokazuje

da i mi imamo što pokazati toj toliko željenoj Europi.

Tvoje viđenje današnjeg stanja kazališta u Hrvatskoj?

- Mislim da nedostaje još jedna ili dvije grupe koje bi nam konkurirale. Mi smo poluprofesionalna skupina, ali smatram da se ipak ne trebamo mjeriti s bilo kim u Hrvatskoj. Ovo što se kod nas radi vrlo je slabo, možda samo zato što nema novaca za neke projekte, možda i zbog nekih drugih razloga. Uvijek govorim da trebamo računati na svjetsku publiku i mjeriti se i ravnati prema onome što se događa u svijetu. Nakon što nas je veći dio Europe upoznao kroz spot "Croatia in flame" vrata su nam svugdje otvorena i samo je na nama da iskoristimo šansu koja nam se ponudila i da ne uprskamo. U svijetu je mnogo dobrih grupa i muzičara, pa zatvaranje u svoje malo dvorište nikako ne može značiti napredak. Naprotiv! Posljedica toga može biti vrlo tragična kulturna inferiornost Hrvatske u svim društvenim segmentima.

Za projekte poput "Everubody goes to disco..." potrebna je popriličmodels svota novca. Imate li problema oko toga, posebice što niste institucionalizirano udruženje?

- Taj problem smo riješili. Samo zahvaljujući sponzorima koji imaju razumijevanja za ovo što radimo. Scenografija je uistinu skupa, posebno za "Everybody..." i ne ovisi o kazališnoj tehnologiji. Predstava se može igrati i u velikim halama i u kazalištima s velikom pozornicom kakve imaju HNK ili ZKM. Nažalost, na nedavno održanoj platformi nismo mogli prikazati kompletnu scenografiju, nego samo jedan neznatni dio koji sigurno nije reprezentativan.

Eventualno "podržavljenje" Montažstroja?

- Svojom estetikom i načinom izražavanja sigurno nikada nećemo biti državna umjetnost, niti nam je to namjera, iako uvijek ističemo da dolazimo iz Hrvatske. Podržavljenje u bilo kojem smislu prepuštamo drugima, a sebi zadržavamo slobodu djelovanja na način na koji mi želimo.

Razgovarao: Milivoj DILAS

Naša je predstava visokokvalitetna produkcija bez akademske zatvorenosti i namijenjena je širokoj publici. Osnovni motivi su erotski: to su tjelesni odnosi između dvije jedinke u svim mogućim kombinacijama: muško-ženski; žensko-ženski i muško-muški

POKUŠAJ BIOGRAFIJE

***Montažstroj* je neologizam, složenica riječi "montaža" (u značenju spajanja, filmske montaže, ali i rada na pokretnoj traci) i riječi "stroj" (mašina kao futuristički ideal apliciran na sve vrste umjetnosti, a također i u značenju postrojavanja, reda i discipline).**

***Montažstroj theatre* osnovan je u proljeće 1989. godine u Zagrebu kao nogometno kazalište. U svom petogodišnjem planu kulturne djelatnosti nazvanom "Teatralizacija nogometne kulture 1990.-1994.", koji donosimo u cijelosti, *Montažstroj* kaže: "Osnovani smo s ciljem oblikovanja i manifestiranja suvremene i autentične slavenske umjetnosti i svevremenog ontološki čistog kazališta. Metoda kulturne djelatnosti je kulturna industrija, a njen je konačni proizvod kulturna revolucija, pa je stoga *Montažstroj* ustanovljen kao ideja potpunog umjetničkog djela u svim medijima i svim suodnošenjima medija.**

Kao autentično slavensko kazalište *Montažstroj* idelogizira svoju djelatnost, koja postaje i univerzalna, a ne dnevno-politička, pa je stoga *Montažstroj* političko kazalište. Temelj političkog diskursa *NK Montažstroj* je suvremena slavenska mitologija dvadesetog stoljeća.

Kao ontološki čisto kazalište *Montažstroj* stvara organičku kazališnu sintaksu univerzalno utemeljujući autentičnu slavensku kulturu. totalni design spektakla je utemeljen isključivo organičkim kazališnim jezikom i sredstvima koje *Montažstroj* analitički i sustavno - laboratorijski istražuje. Organički kazališni jezik zasnovan je izvođačem - organičkim subjektom i njegovim organičkim pokretom.

Kao nogometno kazalište *Montažstroj* postavlja ishodište svog djelovanja u nogometnu kulturu - u smislu svevladajuće suvremene masovne kulture. Iako je nogomet prosta stvar, *Montažstroj* u njemu otkriva spektakl, ritualno događanje. Pojam "nogometno", konotirajući fizičku kulturu, označuje *Montažstroj* osuvremenjenim fizičkim kazalištem '90-ih." Prvi javni legitimacijski istup *Montažstroja* bila je KOPAČKA U GALERIJI 1989. godine. Bio je to hommage slikaru Kazimiru Maljeviču čija je retrospektivna izložba u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu otvorena manifestom "U BOJ, U STROJ, ZA MONTAŽSTROJ!" Uslijedio je ulični manifest 1990. nazvan ACHTUNG! ALARM!, poruka u megafonskoj eksploziji: "Građani, vaš život je u realagresivnoj opasnosti! Zauzmite zaštitni položaj! Legnite licem prema zemlji! Zatvorite oči!!

Predstava VATROTEHNA po motivima Eshilovog "Okovanog Prometeja" ostvarena je iste godine u u pogonu stare destilerije u suradnji sa Zagrebačkim kazalištem mladih. Predstava je organički slet blet - prabola o ubojstvu pomoću povijesti kao stroja, a posvećena je revolucionaru i heroju V.E. Mejerholdu. Na Šestom festivalu jugoslavenskog alternativnog teatra u Titogradu predstava je nagrađena za režiju i koreografiju. Predstava RAP OPERA 101 premijerno je izvedena 1991. godine na *Eurokazu*. To je, kako *Montažstroj* kaže, prva rap opera u čitavom univerzumu. Osnovni je motiv mitski i podrijetlom iz Sofoklove drame, ali na mjesto poniženа, uvrijeđena i konačno prevarena grčkog ratnika Filokteta stupa Mihail Timofejevič Kalašnjikov, poluimaginarni tvorac prve slavenske strojnice nazvane njegovim imenom, te još i danas vrlo popularne. Predstava je spoj dramskih fragmenata i estetike video-spota.

Likovno scenska manifestacija HOP! & RAS, DVA! održana je u prostoru galerije Forum, također 1991. godine. Trodnevni dvanaestminutni manifest sadržavao je izložbu objekata korištenih u dvogodišnjem radu grupe, te postav kinetičkih biomehaničkih skulptura - atletika srca. Manifest je posvećen hrvatskim braniteljima. Za vrijeme zračnih uzbuna u Zagrebu i čitavoj Hrvatskoj, *Montažstroj* je krajem 1991. u produkciji HTV-a u centralnom zagrebačkom skloništu, tunelu Grič, snimio spot "Croatia in flame" koji je premijerno prikazan na MTV Europe, a potom i na ZDF-u, ARD.u, RAI 3, NBC-u, TV Slovenija, nizozemskoj VARA TV, TV Kopru i na HTV-u. Spot je posvećen brobi hrvatskog naroda za slobodu, režirao ga je Ivan Roca, a muziku je skladao Hrvoje Crnić Boxer.

Osim za VATROTEHNU gdje je radila Ivana Popović, kostime za sve nastupe napravila je Marina Štamberger, dok koreografiju radi Borut Šeparović.

RITAM GRADA

Split upozorava na oprez

Ubojstva, depresija, narkomanija, alkoholizam... Split danas nije grad u kojem bi čovjek poželio živjeti

Biti mlad, a živjeti u Splitu i nije neko sretno rješenje. Za ilustraciju svakodnevnog života građana Splita, pa tako i mladih, rječita je zabrinutost koju su na konferenciji za novinare sredinom studenoga iskazali splitski gradonačelnik mr. **Nikola Grabić** i članovi gradskog Poglavarstva. Oni su tada, kako je zabilježeno u "Slobodnoj Dalmaciji", upozorili na goruće probleme koji pritišću grad kao što su: bespravno useljavanje u stanove, deložacije izvan normi pravnog sustava ili sprečavanje pravomoćnih deložacija, bespravna izgradnja, raznovrsni šverc, nerazjašnjavanje slučajeva miniranja objekata, velik broj neregistriranih automobila u prometu, ilegalno povećanje broja stanovnika. Zbog svega toga gradonačelnik Splita uputio je i dopis hrvatskom premijeru **Nikici Valentiću** zamolivši ga da učini sve da institucije sistema pravne države u Splitu normalno funkcioniraju.

DROGA KAO IMPERATIV MLADIH

Dobro je znano da je Split po broju narkomana u samom nezavidnom vrhu hrvatskih gradova. Prema nekim procjenama, u policijskim i bolničkim krugovima, u ovom je gradu oko dvije-tri tisuće ovisnika o heroinu dok se broj uživatelja opojnih sredstava penje na nekih 13 do 15 tisuća. Dnevno se u trgovini drogom obrće oko 250 tisuća njemačkih maraka. Narkomani se više ne regrutiraju iz kriznih skupina (nesređene obitelji sl.), već pušenje trave i potom uživanje teških droga postaje sve češće imperativom mlade generacije. Međutim, unatoč tome što je ovaj problem uočen ipak je izostala sustavna društvena briga u njegovom rješavanju. Sve se svelo na malobrojne pokušaje pomoći ovisnicima bez prave financijske podrške i osobitih rezultata. Ako se o narkomaniji u Splitu još i govori, rjeđe se ukazuje na problem alkoholizma među mladima. Grad podno Marjana ne može se pohvaliti ni brojkama o maloljetničkoj delikvenciji, a znatan broj onih koji svojim ponašanjem pune stranice "crnih kronika" regrutira se među narkomanima koji tako dolaze do novca za svoj "piz" heroina.

NEZAPOSLENOST I DEPRESIJA

Prema najnovijim podacima Područne službe Split Zavoda za zapošljavanje, u gradu je evidentirano 19.105 nezaposlenih među kojima je 11.070 žena, a od ukupnog broja, njih 7057 nema ni dana radnog staža. Depresivna stanja i drugi psihosomatski poremećaji kod mnogih građana, među kojima ni mladi nisu izuzetak, potencirana su u mnogome i blizinom rata. Jedna od posljedica rata je i nesigurnost u večernjim izlascima splitskih momaka i cura. U ionako siromašnoj ponudi večernjih i noćnih događanja još moraju misliti na to hoće li ih mimoići kakav zalutali metak. Tako je nedavno zabilježena pucnjava u trenutno najpopularnijoj splitkoj discoteci "Mississippi", kada je 24. godišnji J.T. ispalio sedam metaka u strop i zrcala, pri čemu je od metka koji je pogodio šank, krhotinama stakla lakše ozlijeđen 22-godišnji M.M, pripadnik Hrvatske vojske. Splićani pamte i ubojstvo i duskoteci "Kakadu", te miniranje diska "Hoolywood" ogromnom količinom eksploziva.

U ovom je gradu oko dvije-tri tisuće ovisnika o heroinu dok se broj uživatelja opojnih sredstava penje na nekih 13 do 15 tisuća. Dnevno se u trgovini drogom obrće oko 250 tisuća njemačkih maraka. Narkomani se više ne regrutiraju iz kriznih skupina (nesređene obitelji sl.), već pušenje trave i potom uživanje teških droga postaje sve češće imperativom mlade generacije

No, usprkos tim opasnostima mladost jednostavno mora van. Od kafića do kafića, s povremenim posjetama diskotekama, da vide i budu viđeni. Hit mjesta u posljednje vrijeme su "Mississippi" u kojem sredinom studenog bilježimo i gostovanje britanskog benda "Flying Pickets", kafić "Picasso" a popularan je i Caffe "Nostradamus".

KULTURNA MOČVARA

Dovoljno je u dnevnim novinama zaviriti u rubriku "Split danas" da se uvjerimo u skroman izbor svakodnevnih kulturnih događanja. Tu su tri kina, jedna kinoteka, dva kazališta od kojih je, uzgred rečeno, Kazalište mladih dugogodišnji beskućnik, te (ovisno o kojem danu) više ili manje izložbi u splitskim muzejima, galerijama i salonima. U kinima se prikazuju najnoviji filmovi, izbor filmske klasike nalazi svoju publiku, predstave imaju svoje stalne i povremene posjetitelje, isto vrijedi za izložbe likovnih umjetnika, ali sve to ne stvara dojam da Split živi, da se nešto dešava. Dio mladih iskoristit će priliku da sudjeluje u Glazbenoj slušaonici, drugi će se zainteresirati za predavanja u Institutu za primijenjena društvena istraživanja, ali još više ostat će ih na putu od kafića do kafića, makar ne bili ovisni niti o drogi niti o alkoholu.

Koliko bi njima svima, a i samom gradu, značio Dom mladih? Treba, naime, znati da se u Splitu još 1974. godine rodila ideja o takvom stjecištu omladine sa raznovrsnim kulturnim i obrazovnim sadržajima, da je 1977. godine položen i kamen temeljac za tu građevinu, da je Dom i izgrađen, ali da nikada zapravo nije dovršen. Kroz protekle godine, omladinska organizacija tražila je od ranije vlasti da im pomogne staviti Dom u funkciju. I sada Hrvatsko vijeće mladih Splita istaklo je zahtjev "Dom mladih - mladima", a podrške radi pokrenuli su i potpisivanje peticije među Splićanima. Kako su nedavno izjavili predstavnici ovog Vijeća, u tim nastojanjima da urede Dom mladih kao centralno zabavnog okupljališta u kojem neće biti alkohola i droge, podržavaju i veći broj gradskih vijećnika, javnih djelatnika i vođe splitskih političkih stranaka. Kolikogod ovo lijepo zvuči iskustva onih što su već ušli u srednje godine čekajući i trudeći se da osnisle Dom mladih, upozoravaju na oprez. Mnogi će i od onih mlađih reći: Kome je još stalo? I onda će jedni otputovati negdje tražeći sretniji život, a drugi ostati u Splitu, uglavnom, tavoreći.

Ljubica VUKO

Internacionalni Rave-spektakl

Najava suludog tuluma

Zagreb će poslije ovoga ući u itinerer najpoznatijih rave-tuluma, odmah poslije Londona, Manchestera, Lillesa i Berlina, jer je duh tih gradova i njihove neopterećenosti te večeri gostovao u gradu podno Medvednice, na samoj zemljopisnoj granici Europe i Balkana

Da je ovo doba suprotnosti, trenutno nepomirljivih, u koje mu se više ne možemo osloniti na pomoć logike, razuma i pravilnog ritma, dokazuje i događaj godine s područja subkulture "Under city rave party" u zagrebačkom tunelu Grič koji je označio posljednji dan listopada, ali ostavio neporecive tragove, gotovo za povijest marginalne kulture.

Naime, najavljivan kao suludi tulum i internacionalni rave spektakl, koji su priredili Muzej suvremene umjetnosti, tandem "Grubimix Labirinth" i Pepsi DJ Mag, dakako prvi takve vrste u nas, koji je trajao cijelu noć, a završio na raskošnom doručku u jarunskom klubu "Aquarius", izazvao je u mnogima zanimljive, ali i opore asocijacije. Jedna od njih sjajno oslikava našu suvremenost, omeđenu završetkom postmoderne i nezavršetkom rata: u studeno, vjetrovito jutro, kolona mladih, nakon probdjevene noći u žestokom rave ritmu, glava zamagljenih različitim stimulansima, pomanjkanjem zraka i stroboskopskim svjetlom, ali zadovoljna i ispunjena, kreće u jednom smjeru, prema Jarunu, kako bi u potpunosti zaokružila doživljaj i konačno poslije tri godine odvojenosti od europskih zbivanja postala dio recentnog rave trenda, dok istodobno, s nekog drugog kraja ovih naših zaraćenih i napaćenih i prevarenih meridijana, kreće neka druga kolona - kolona prognanih i izbjeglih - ali u suprotnom smjeru. Kolona koja zasigurno ne želi biti ni u kakvom trendu, nego jednostavno želi normalno živjeti.

NOĆ VELIKE GUŽVE

Te dvije kolone nemaju ništa zajedničko u današnjem vremenu, osim možda sjećanja na sličnu prošlost ili težnji prema sličnim budućnostima. Čak se nikako ne mogu naći na zajedničkom doručku, iako obje to žele, možda ne u halucinantnom stanju, negdje na pola puta između rata i mira, ali zasigurno u budućnosti koja neće biti bremenita dobrotvornim akcijama, koncertima i sličnim programima, čiji prihod ide za pomoć žrtvama rata. Imaju upravo na umu, patetično rečeno, tu nemogućnost zajedničkog doručkovanja, organizatori rave-spektakla namijenili su čitav prihod u dobrotvorne svrhe i pogodili cilj! Cijena ulaznica je bila 20.000 i 25.000 hrdova, a prodano je više od tri tisuće karata. Doduše, bilo je i nešto falsificiranih ulaznica jer je zanimanje bilo golemo, a organizatori nisu mogli ni zamisliti da će njihov rave-prvijenac izazvati takvu halabuku i odaziv, i to od ljudi iz Ljubljane, Maribora, Splita, Ploča, Rijeke i ostalih gradova, koji su autobusima doputovali do Zagreba i već od 19 sati navečer čekali pred tunelom. Zbog toga je **Damir Cuculić**, jedan od organizatora, izbezumljen od neočekivane gomile, ali vidno sretan ishodom akcije, izjavio da će pokušati organizirati još jedan rave-tulum za 6000 posjetitelja, u većem prostoru, kako bi svi zainteresirani mogli za jednu noć postati članovi planetarno aktualne rave-kulture.

Domaća promocija u potpunosti je uspjela! To su potvrdili i inozemni gosti, izjavivši u "Hit depou" na HTV-u kako se već dugo nisu tako zabavili, a obilaze gotovo sve rave-tulume diljem zamorene Europe. Naime, zagrebački tulum objedinio je sve faktore, neophodne za uspješnost rave-spektakla: stari, polunapušteni i neuređeni prostor, udobnost i komotnost, muzika bez kraja, modna ikonografija posjetitelja, pulsirajuća atmosfera, extasy, neagresivnost i prije svega - zabava, zabava i samo zabava! Doduše, nešto starijim godištima vjerojatno se atmosfera u tunelu Grič učinila ponešto zamornom jer određene godine zahtijevaju restorane, bečku školu i više glamura, zbog čega su im se znoj, proljavština zidova, teška vlaga u prostoru i urnebesno glasna muzika, mogla učiniti opskurnim i nimalo zabavnim ali, upravo u tome je bit: zabaviti se prirodno i oslobođeno, i pri tom ne misliti na to je li se pokvarila šminka ili je li otpala zlatna igla na kravati. Uživati u svemu u toj jednoj noći, zaboraviti na sve, i biti dobro, usprkos svemu.

TULUM NA GRANICI SVJETOVA

Nije bilo incidenata, nije bilo problema, organizacija je uspjela. Nakon nadrealne noći uslijedo je nadrealni doručak u "Aquariusu", nastavak tuluma i plesa uz bogati švedski stol, uz kulisu nadobudnih joggera koji čak ni u nedjeljno jutro ne odustaju od svojih sportskih navika u slavu zdravog života. I kad je sve završilo, kad su se protagonisti ispavali, krenula je pozitivna priča koja je jasno pokazivala zadovoljstvo događajem i doživljajem te potrebu za sličnim zbivanjima. Zagreb je u konačnici već duži niz godina bio svjedokom, a i pokretačem mnogih alternativnih i avangardnih pokreta, pa je ulazak rave-kulture na pozornicu institucionalnih i vaninstitucionalnih programa u stvari samo logičan nastavak jedne prakse, tradicije i potrebe. Cijeli tulum snimila je ekipa MTV-a, koja je u posljednjih nekoliko mjeseci već napravila nekoliko reportaža o zagrebačkom undergroundu, pa se može očekivati da će i Zagreb poslije ovoga ući u itinerer najpoznatijih rave-tuluma, odmah poslije Londona, Manchestera, Lillesa i Berlina.

Ako i neće, nitko neće biti tužan, jer je duh tih gradova i njihove neopterećenosti te večeri gostovao u gradu podno Medvednice, na samoj zemljividnoj granici Europe i Balkana.

Nina OŽEGOVIĆ

Američke potkulture

Saddam ih nije volio

Nezadovoljstvo općim stanjem vidljivo je u svim sferama kulture i umjetnosti vezane za mlađe generacije. Ono se mora vikati ljutitim glasom. Nezadovoljstvo se mora izskakati i izznojiti. "No Future" se vratilo. Punk više nije mrtav. Oživio je povampiren u - grunge subkulturi

Struktura zapošljavanja u Americi se promijenila. Više od 40 posto (ukl jučujući i autora ovog teksta) radi privremene poslove, i samo pola radnog vremena - bez sindikalne zaštite (za manju plaću), bez zdravstvenog osiguranja, bez sigurnosti zaposlenja ili mogućnosti karijere. Takva situacija, pored što, valjda, po prvi put u američkoj povijesti, produžuje ovisnost djece o roditeljima, kombinirana s općom ekonomskom krizom i općom društvenom nesigurnošću i uz galopirajući američki nacionalni dug od 400 trilijuna dolara, stvara vrlo frustrirajuću situaciju za mlade ljude. Opće nezadovoljstvo vidljivo je u svim sferama kulture i umjetnosti vezane za mlađe generacije. Nezadovoljstvo se mora vikati ljutitim glasom uz pratnju malo raštimane, sirove i glasne rock muzike. Nezadovoljstvo se mora izskakati i izznojiti na koncertima te muzike. "No Future" se vratilo. Punk više nije mrtav. Oživio je povampiren u grunge subkulturi. Uzaludna hiperaktivnost stvara suptilni očaj u kojemu se može mazohistički uživati. Otkriven je cinizam.

Osim grungea, koji je neka vrsta fuzije **Jimmi Hendrixa, Led Zeppelina i Dead Kennedys**, i koji je, shodno, većinom prihvaćen unutar publike mladih bijelaca druga važna, mnogo određenija subkultura je hip-hop. Kako su svi ti nazivi uglavnom izmišljeni od medija kao definicije modnih trendova, kako bi korporacije mogle prodavati produkte, tako i hip-hop muzički obuhvaća prilično široki spektar, ali uglavnom izvire iz rap muzike i afričko-američke supkulture, te je politički jasnije usmjeren.

Zanimljivo je da mladi koji slušaju grunge variraju od krajnje desnog do krajnje lijevog, usprkos tome što su njihovi idoli gotovo bolesno politički korektni (antirasisti, antiseksisti, antinacionalisti, itd.). Omiljena droga hip-hop generacije, koja definitivno osvaja i druge subkulture, posebno nakon inauguracije bivšeg pušača (od onih koji, olfo, ne uvlače), **Clintona** za predsjednika, je marihuana. Omiljeni crtani junak rap škvadre bio je **Bart Simpson**, poznat i po tome što je **Saddam Hussein**, u jednom od svojih povijesnih govora, ubrojao i jadnog Barta u popis državnih neprijatelja.

TEHNOPACIFIZAM

Manje brojna, no najrasprostranjenija preko rasnih i etničkih linija je tehno subkultura. Tehno, originalno europski trend, nije, kao ni prethodno punk ili acid uhvatio dubokih korijena u Americi. Osim toga, tehno izvođači proizvode toliko depersonaliziranu plesnu muziku, da za takvu muziku i nema drugog interesa osim izvođenja u klubovima tokom "rave" tuluma koji traju do zore uz konzumaciju bezalkoholnih pića tipa Gatorade ili Snapple i kompatibilne droge Extasis (koja kombinira djelovanje kokaina i marihuane). Tehno, koji kao i grunge i hip-hop okuplja mlade u ritualnom, fizički ekstremno zahtjevnom plesu, je također potpuna afirmacija nenasilja. Tehno je najbliži jednoj drugoj tendenciji u visokorazvijenom djelu svijeta: BIJEGU iz tog svijeta.

Ako si rođen u jednom društvu/državi/sustavu u kojem ti je dosadno ili nisi zadovoljan drugim pripadnicima, ili politikom ili ekonomijom, imaš pravo otići kao s tuluma koji ti se ne dopada. No, njima preostaje samo bijeg u iluziju, u virtualno - film, televiziju, video igre i napokon virtualnu stvarnost: cyberspace.

Cyber-space nije baš tako novi termin i nije direktno vezan uz današnju mladež. Tehnički element, neophodan u cyber realnosti, međutim, napokon je dosegao razinu da može donekle pružiti željene rezultate. U davna, pretpovijesna vremena, trebalo je čitati **Williama Burroughsa** i uživiti se vlastitom maštom u njegov Interzone, mjesto gdje ništa nije istina i sve je moguće. Zatim su došli **Blade Runner**, **Terminator** i **Lawnmower Man**. Danas, osim što se može otputovati u Sarajevo, može se i, za nekoliko dolara, otići na slično mjesto, fizički se ne mičući iz kabine, igrajući neku od novih VR (virtualna realnost) igara, kao **Dactyl Nightmare, Battletech, Cybergate** ili **R360**. VR igre su različite od ranijih kompjuterskih igara utoliko što isključuju okolinu iz tvoje pažnje: umjesto ekrana i joysticka, dobiješ kacigu i rukavicu i stojiš ili sjediš pričvršćen u kabini koja se okreće i miče. To, međutim, ne možeš imati doma. Za kućnu upotrebu brinu se **Sega-Genesis** i **Super Nintendo**. Cyberspace je povezan s E-mail, odnosno kompjutorskom komunikacijom. Teoretski, e-mailom bi se mogli slati i gotovi televizijski snimci, što bi dovelo do interaktivne televizije. Ta tehnologija bi praktički omogućila da ima toliko tv-programa, koliko ima gledalaca, koji ih biraju i, moguće, i sami stvaraju.

BYRON KAO UZOR

Dio intelektualno zahtjevnijih mladih Amerikanaca izabire da provede dio svojih dvadesetih u nekom začudnom kutku naše planete, iz istih romantičarskih, iskonski plemenitih, pomalo zajebantskih razloga iz kojih je **Byron** išao u Grčku, gdje je i umro. Jedna djevojka me neki dan zaustavila na cesti: skuplja donacije za avionsku kartu do Mozambika. Dvoje mojih prijatelja su u Albaniji. Dvoje u Izraelu. Moja djevojka je bila već u Sloveniji, Uzbekistanu i Hrvatskoj. Njena prijateljica je provela dvije godine u Turskoj i udala se za Sudanca, a sada bi htjela ići u Senegal. To je kao put kroz vrijeme. Jednom kada se, ipak, odlučiš izmjeniti realnost za virtualnu realnost i praktički se preseliti u cyber-space, u iluziju, to povlači za sobom promjene u ponašanju, životu, ishrani, rutinama, hobijima, itd. To je kao dolazak u novi svijet. Spuštanje na novi još ne sasvim istraženi planet.

Ivica ŠKORIĆ

Novi stripovi: Trič-trač

Neopisiva lakoća čitanja

Iskustvo stečeno radom na tjednom strip-kaišu koji se pojavljivao u "Poslovnoj srijedi" u "Večernjem listu" djelatnici "Lagea" prenijeli su u rad na knjižici TRIČ-TRAČ. Ilićev tekst i Šinikov crtež u fantastičnoj su korespondenciji. Pa, ako mali Švedani imaju priručnike za brokerske škole u obliku stripa, zašto i u Hrvatskoj ne bi postojalo nešto slično?

Kako je strip u Hrvatskoj ipak vraćen u lektiru, pojavio se nedostatak stripovski adekvatno obrađenih tema koje bi djeci bile i zanimljive i poučne. Zagrebačka kuća "Lagea" odlučila se na eksperimentalno izdavanje stripovanog priručnika u kojem će djeci objasniti osnovne elemente određenih pojmova.

Iskustvo stečeno radom na tjednom strip-kaišu koji se pojavljivao u "Poslovnoj srijedi" u "Večernjem listu" djelatnici "Lagea" prenijeli su u rad na knjižici TRIČ-TRAČ. **Ilićev** tekst i **Šinikov** crtež u fantastičnoj su korespondenciji i vrckavom duhovitošlu zadržavaju pažnju djeteta (pa i odraslih) na ovom u nas uistinu jedinstvenom djelu. Prvu priču napravili su eksperimentalno, tek da vide kakve će reakcije izazvati. Dobivši pozitivne kritike i ocjene, odlučili su se za objavljivanje kompletne knjižice i porazgovarali s pedagozima o temama koje bi bile interesantne za jednu takvu, ne baš uobičajenu prezentaciju. Težilo se obradi tema koje bi bile zanimljive u nastavnim programima, a sukus kompletnog projekta je da dijete lakše zapamti, recimo, što je zakon o gravitaciji i tko ga je izmislio, da razbije dosadni sat i da mu se omogući lakše svladavanje gradiva.

Zakon gravitacije ujedno je i najzahtjevnije poglavlje TRIČ-TRAČA. Ostale teme se kreću u rasponu od toga da mlijeko daje krava, ovca daju vunu i slično. Zašto se išlo na ovako jednostavne teme? Jednostavno radi onog klasičnog otuđenja toliko svojstvenog gradu. Mnoga gradska djeca znaju kako izgleda nosorog, deva ili žirafa, ali pojma nemaju o tome otkuda dolazi mlijeko, kako nastaje čokolada ili da se iz kokošijih jaja rađaju pilići, mada se svakodnevno susreću s tim stvarima.

Nasilje bilo koje vrste u potpunosti je izbjegavano, a glavne uloge povjerene su dvjema mačkama-tračericama, **Keti** i **Beti** koje besposleno provode dane raspravljajući o nevažno-važnim stvarima. Životinje u glavnim rolama, kako je iskustvo pokazalo, djeci su daleko zanimljivije nego priče ispričane kroz klasični odnos dijete-roditelj.

Publikacija od 32 stranice donijela je stripove čija lakoća iščitavanja i zanimljivi način prezentacije tema prestavlja pravo osvježenje, kako u tretiranju stripa, tako i u školskom programu. Obrađujući jednostavne teme, stripovi su pravi edukativni priručnik namijenjen, kao što smo rekli, pretežno gradskoj djeci u rasponu od četiri do devet godina, gdje im se prihvatljivim načinom govora objašnjavaju putevi nastanka i značenja ne samo navedenih pojmova, već i mnogih drugih.

U ovom broju ARKzina objavljujemo na zadnjoj strani strip tablu jednog od mladih »endemičnih« autora, Sebastijana Čamagajevca. Pozivamo i druge mlade strip-autore željne objavljivanja, da nam se jave, pošalju svoje radove - najbolji će biti objavljeni i honorirani.

Redakcija

Emil-Robert Tanay, akademski slikar i izvanredni profesor na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti, u recenziji TRIČ-TRAČA rekao je da "stripovi čiji su autori gospoda **Ilić** i **Šinik** pripadaju onoj vrsti što svoje korijene nalaze u klasičnoj povezanosti ustanovljenih estetskih principa Disneyjevske provinijencije povezane s narativnom fabulativnošću koja ne preteže nad vizualnošću cjeline".

Takvog mišljenja bilo je i Ministarstvo prosvjete i kulture, pa je njegovim rješenjem knjiga oslobođena plaćanja poreza na promet (šund-etikete). "Lagea" za tri mjeseca polanira izdati i drugu knjigu koja bi obrađivala kompjutersku tematiku, na čemu će angažirati širi krug crtača, pedagoga i testopisaca. Pa ako mali Švedani imaju priručnike za brokerske škole u obliku stripa, zašto i u Hrvatskoj ne bi postojalo nešto slično?

Milivoj ĐILAS

ZAGREBAČKI PSI, THE BLUES

(Heavenkiller)

Milošu Đurđeviću, Allenu Ginsbergu
i Miroslavu Krleži

Ali, o čemu mi pričamo! Možeš li udomiti ljude?
Možeš li usvojiti
dijete koje je ostalo bez igdje ikoga? Možeš li
prekinuti rat? Možeš li
reći dosta
jer nemam snage
za bombe, za tv
nemam snage da zaustavim ubojice
jer nemam snage da izdržim tuđe smrti
nemam snage da rađam

nemam snage ni da drkam
pa ipak, kad čujem riječ političari,
ja se hvatam za kurac -
kad čitam novine (koje više ne čitam)
kad gledam tv-dnevnik (koji više ne gledam)
kad se vozim u tramvaju (u kojem se više ne vozim
jer se bojim da će me uhvatiti kontrolori,
a oni će me optužiti da sam, državni neprijatelj - što
i jesam -
jer ne plaćam kartu i vozim se o državnom trošku)

a danima već mislim
što si mislio kad si,
sjećaš se, Milošu,
rekao: »Gle, plavo nebo,
i jučer je bilo plavo, i sutra će biti
plavo«

a ja u nebo nikada ne gledam
jer tamo nema, tamo nema
samo zvijezde i projekcije
nebo je nečiji zlobni hologram -
a mi ovdašnji, alkohologramatičari (nazovimo se
tako),
ni nas nema, ni nas nema

utvare od mesa, dva krvava i kisela rdeča pesa
izišli smo iz »Pule« u Teslinoj, ušiju punih
glavnih dnevnih vijesti (od jučer, od sutra)
(jer šankeri i pipničarke navijaju radio do daske
kao da Miloš (pseto!) i Boro (pseto!) uz peto
(konjsko!) pivo
najrađe slušaju loše vijesti
u Zagrebu usred rata)
i ako smo ikada pili da zaboravimo
da se ubijemo
da nas nema
činili smo tog dana
već odavno poraženi - čim je rat -
već izderani šrapnelima od glupih rečenica
u čelo pogođeni riječima
priklani tupom sintaksom
a ti si pogledao u modrinu nad Masarykovom
i rekao to - plavo
plavo nad gradom

glodali smo gole vlastite pesti
kao da su palimpsesti
da u njih ispišemo nove, svoje, psosti -
bože me prosti -
da u nimb svojih dlanova
ugrizemo brazde
tuđe omraze, odmazde, snova
da se iz njih čitaju strah i gađenje

strop od neba
plavio se nad nama
gusto se nebo naslagalo između nas i drugog svijeta
neprozirno, neprobojno, nepostojeće
i sve bolnije i beznadnije odvajaju se u prostor ovaj
i prostori drugi, iza Samobora, pa
svoju utopiju (i ja) translatiram
projiciram je među zvijezde u nebo kojeg nema
i nasjedam, nasjedam nemoći
nesreći, čekam smrt

sutra, sutra, sutra

između neba i tla
u novinama sve više stranica s osmrtnicama
sa zaleđenim licima na fotografijama mrtvih
mladića,
skamenjenim potpisima rodbine i prijatelja
u strašnoj peticiji upućenoj Nikome
a Poznati Nitko živi i djeluje na vrhu grada
Nitko vlada
Nitko se krije iza krilatica i kratica:
samo inicijali, sricanje i skandiranje,
nemušti stakato, štucava sinkopa naše javnosti

znam: nebo služi da te mogu vidjeti i odozgo
zato je zemlja bolja jer je neprozirna
i jer je porozna samo prema dolje
kad te rastoče, kad se rastočiš

ali, znam: kako je dolje, tako je i gore
i ako smo mi, donji, pseta
jesu i oni gore
ako smo mi lajavi podanici
i oni gore lajavi su podlaci
i ako puk donji plazi i greze u krvi
i oni iznad nas kerv ločeju
zločinački kerovi, cucki, pesi
kaj krf ližeju kak colu i pepsi
i hočeju purgeri biti,
kmeti,
i misliju da smo svi drot herđavi,
kaj se bu zvinul ili se bu zlomil

da smo džavlu dušu prodali,
i da nas budu za grudu svog placa
se potukli
pese zagrebačke
pisce, slikare, kipare, glumce
režisere, šljakere, rokere, pankere, cugere
i dečke z istočne i severne tribine
kajti f orszagu horvatskem
Zagrebčanec nem ember
hombre, f svom gradu mi smo Portorikanci
kaj rikavamo i asfalt žderemo kaj stekli
a oni su, rođače, stekli:
njima nofci, nama zanoftice (od avitaminoze)
njima Grič, nama gladni krič
z Trnja, Dubrave, Zapruđa,
z limenki, z pajzlof

gladni krič i čir f želucu
od jeftinega kiseliša
kojnakof od bukve i brabonjkof od čevapa
f birtijama od smeđeg ultrapasa
za klijente - ultra-pese zagrebačke
i nove Zagrebčance kaj su proterani
z baranje, Slavonije, Banije, Korduna
z ravnice i panonskega kala
100 000 novih žejnih i gladnih
kaj posel nemreju dobiti
a nemreju nazaj jer nemaju
po kaj se bi vratili i na kaj
a nečeju se f nove novake, f Bosnu,
vu soldate, f regimente kaj gineju zabedake
nazaj di ti ponoreli gladuš
f sarce zariva nož
i na persih ostavla kervavi broš

z trimi neprijatelji se nemreš boriti
a tučeju nas aeroplani i soldati negdar »naši«
tučeju bradati banditi
al tučeju i domači -
ovi kaj misliju da su vre pri nebu
da su med nami najjači

pak sem pogledal vu taj plavi beton znad grada
i znam da se bu zrušil na se nas
a mi, pak, gore, f nebo - nigdar ne bumo
I kaj si mislil kad si rekel
»Glеč kak je plavo, a i zjutri bude«?

Borivoju Radakoviću uskoro izlazi nova knjiga »Ne, to nisam ja«, zbirka proze u kojoj će se naći i jedan konkretistički rad, jedna poema i uvod u ep. U pripremi je i još jedna knjiga - antologija lezbijske poezije pod naslovom »Dvije«.

Tvoj roman »Sjaj epohe«, objavljen 1990., između ostaloga je i kronika narastanja nasilja u nas. Danas mi se čini da ona nužno iziskuje svoj nastavak.

- Drugi dio slijedi jer je i inače moj projekt u literaturi - dovesti nasilje do toga da govori samo sobom, jer smatram, da su sve one priče o identitetu estetičnoga i lijepog besmislene, te da, osim u kiču, između umjetnosti i ljepote ne postoji nikakva veza.

Mene zanima ljudsko tijelo: koliko ono žudi za tim da ostane to što jest ili da bude sasječeno i da se raspadne? Englezima ili Amerikancima (na primjer - Hanifu Kureishiju, Kathy Acker, Denisu Cooperu, Ellisu...), mnogo je lakše o tome pisati jer sve to mogu promatrati s intelektualne distance, tijelo mogu prvenstveno promatrati unutar erotskih naboja. Na našu žalost, mi možemo govoriti samo o »ratničkim«, ubilačkim nasrtajima na tijelo im, na još veću žalost, o žudnji tijela da se tome podredi. Pa ipak, ova je moja knjiga izrazito antimarcijalna i ženska, užasnuta silovanjima, klanjima, ubojstvima, arhenacijama, politikom i, iznad svega, političarima.

Kažeš da je središnja tema tvoje knjige rat. Vidiš li izlaz?

- Ne. Ovaj svijet mi se čini nedostojnim sama sebe i u njemu ne vidim nikakvo htijenje, a još manje znanje, da stvari okonča, već mi izgleda da smo svi uhvaćeni u neki strašan sudbinski vir koji nas nosi u smrt. Osobno, osjećam samo gađenje i prezir. Tko se s ratom identificira, u rat i ide i moli boga da i on i rat potraju - ubija dok ne bude ubijen. Tko se ne identificira, gadi se. Ili se ubije. Ili ga ubiju. Mislio sam, pak, da sam nikada neću pisati o ratu jer naprosto u njemu živimo. Kad kažeš »Dobar dan«, i to je izjava o ratu.

Optužuju li te da si ekvidistantan?

- »Ekvidistanca« je huljska frazetina domaćeg gestapoa/Agitpropaa iliti..... jebi ga, zaboravio sam kraticu.... Ali, sigurno je: imam jednako gađenje i strah od svih ubojica i jednako žalim sve žrtve. Evo, na primjer (kad već meni, koji se nikada nisam osjećao niti deklarirao kao pripadnik ma koje nacije, stalno govore da sam Srbin): srpski zločinci, četnici-koljači, srpski političari - idite u pičku materinu!, tamo gdje zapravo i jeste, u magmi još-ne-postojanja, gdje u ušima bobonji krv, a ono malo mozga pluta u gustom likvoru i podgrijava se na temperaturi 38 sa 2. Idite u pičku materinu, dakle, zajedno sa svim svojim ekvivalentima na Balkanu! Dixit!

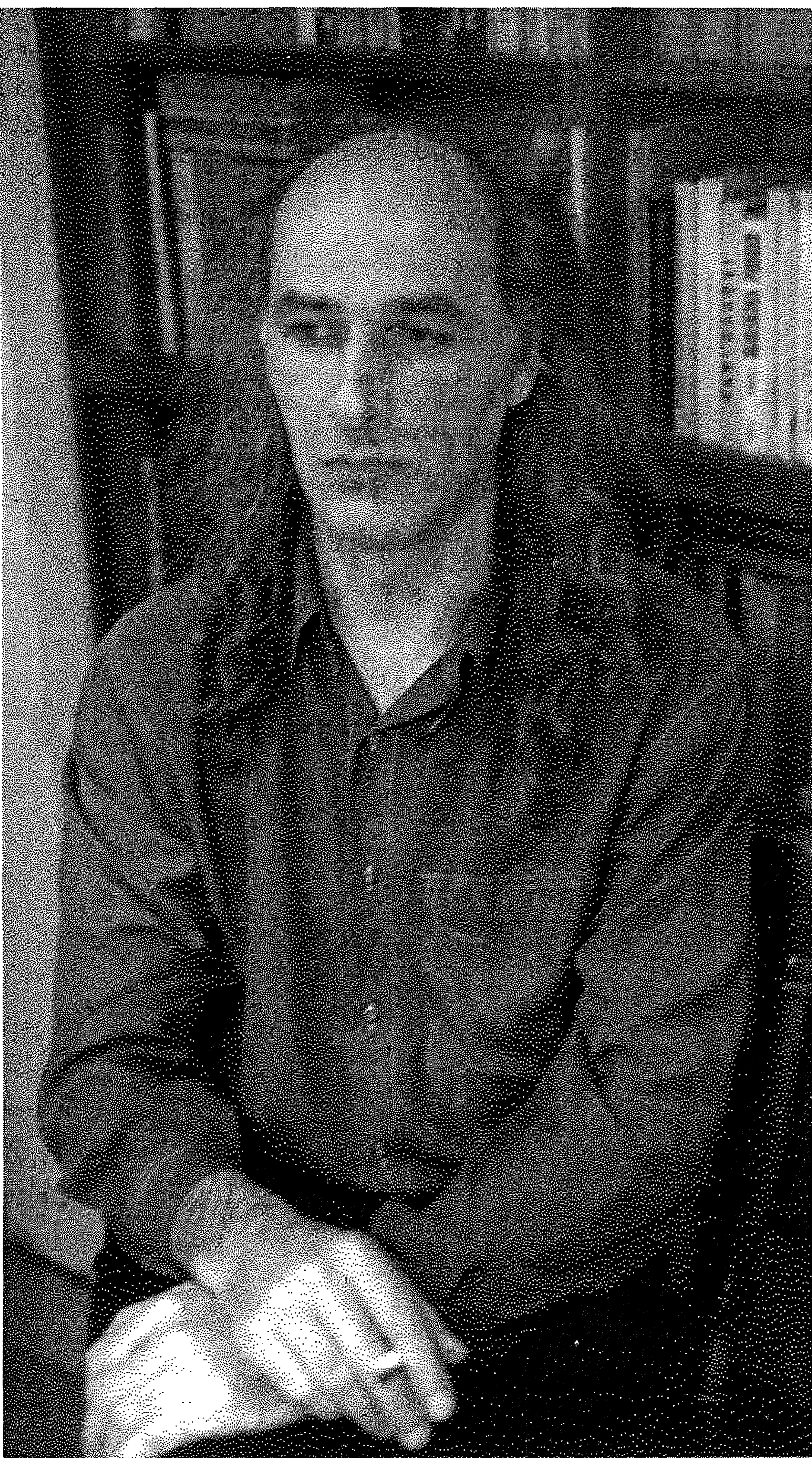
Postoji mišljenje da su rockeri prvi stali na branik Hrvatske.

- Mislim da takvo mišljenje nema temelja. To je puki pokušaj namirenja računa rock:društvo iz šezdesetih, s istom onom naivnom postavkom: Mi jesmo neuredni, čupavi, bučni, ali smo svejedno dobri... S druge strane, rock & rolla u Zagrebu ionako nema nakon što je krajem osamdesetih onako represivno država krenula na "darkere", suspregnula

Osjećam samo gađenje i prezir. Tko se s ratom identificira, u rat i ide i moli boga da i on i rat potraju - ubija dok ne bude ubijen. Tko se ne identificira, gadi se. Ili se ubije. Ili ga ubiju

Borivoj Radaković, *književnik i prigovarač savjesti*

Govor nasilja

Sada se stvara državni jezik, kojemu je osnovna zadaća, kao u svakom nacionalizmu, da prvenstveno poništi svoj narod. Evo primjera: ova garnitura političara prevodi »komunikaciju« kao »priopćavanje«. Ali riječ »priopćavanje« svakako ne označava komunikaciju već jednosmjerno emitiranje poruke: od vlasti k puku! Priopćavanje i demokracija nikako se ne slažu

ih i tako otvorila prostor navijačima kojima je mislila manipulirati. E, u rat su prvi išli navijači (koji, doduše, uvijek preuzimaju dio rock-ikonografije), a, pokazalo se, s njima vlast nije mogla manipulirati. BBB, na primjer, elementarni su kontra-duh urbane sredine u trenutku kad je urbanitet svih naših gradova iz raznih ugrožen i kad im se identitet ubrzano mijenja. Na koncu, netko nam osvaja Zagreb i sada taj netko pokušava gradske dečke proizvesti u neprijatelje! Bojim se da će biti gadnih lomova i krvi po zagrebačkim ulicama.

S druge strane, meni je manje važno tko je u Hrvatskoj prvi išao u rat, već tko je u Hrvatskoj sukrivac za rat. A to svakako nisu ni navijači ni rockeri. Rat je naprosto business i u njega ulaze veliki meštri.

Još nešto: mislim da smo mi u Hrvatskoj imali veličanstvenu priliku da u ovom ratu zaista pobijedimo, i to - kulturom! Samo, na švercu knjiga, na primjer, naši domoljubi-skorojevići ne bi zaradili koliko na švercu oružja, droge, ljudi... (Gledaj samo koliko je odjednom skupog kokaina u gradu, a prije je bio rijetkost.) Tvrdio sam i tvrdim: spot »**Stop the War in Croatia**«, pokojnog **Tomislava Ivčića** ili **Monatažstroja** za Hrvatsku su napravili više od tenkovskog puka. Jednako tako, krajnje nekulturno biće kao što je brigadir **Krpina** nanio je Hrvatskoj golemu štetu. U kojoj to demokratskoj zemlji vojni službenik (djelatnik sigurno nije) u TV-dnevniku, ključnoj režimskoj ispostavi za indoktrinaciju, daje lekcije novinarima o tome što treba pisati? On, koji, kako se pokazalo, ne zna čitati....

Što u današnjoj kulturi najjače podriva oficijelnu kulturu?

- Ništa. Jer nema recipijenata. Jednako tako nema ni oficijelne kulture i umjetnosti. Takvo nešto ne postoji. A i priču o subverzivnom djelovanju umjetnosti treba zaboraviti. Država je subverzivna prema umjetnosti! Postoje samo ulizice od umjetnika koji pokušavaju stvarati nešto što po njihovu mišljenju država voli, a to je uvijek, kako dobro kaže **Zvonko Maković** - smeće! Boli kurac državu (gle što sam ja kulturan!) za umjetnost i kulturu. Osim toga, država i umjetnost (namjerno alteriram pojmove umjetnost i kultura) nesumjerljive su, jer je država sama po sebi nekulturna pojava. Uzmi stare Grke - grčka država nije postojala, ali grčka kultura svakako jest! Umjetnost je dugovječna, a država i vlast - sad ih ima, sad ih više nema. Pa kako da onda ta frustirana i paranoična organizacija zvana država podržava kulturu? I koji je to umjetnik dobio 2 minute u dnevniku da dere po nekulturi vojske i policije? I još garanciju (od koga?) da će ostati živ, da ga neće, ne država, već tobože osvješteni pripadnik ideologizirane pastve - zatući u prvom kafiću?

Danas žanjemo uspjehe one kretenske reforme školstva iz onih vremena. Nepismeni završeni srednjoškolci, nepismeni, TV-spikeri, nepismeni političari... Gle jezik na teve-u i radiju. Ne radi se o tome što politskorojevići ubacuju birokratske kretenarije i tvrde da je to prirodan hrvatski jezik (što oni o tome znaju, pa ovaj jezik ima svoju povijest i knjige, a oni to nikad nisu čitali), radi se o tome da oni nisu savladali čitanje onda kad je trebalo, a to je drugi razred osnovne škole, da o jeziku nemaju svijest, a kamoli znanje.

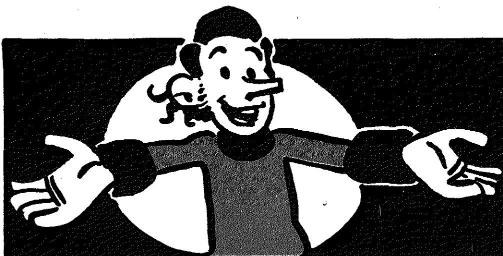
Izlaze li te leksičke promjene iz pukog nacional-romantičarskog elana ili je riječ o smišljenoj želji da se sterilizacijom jezika sterilizira i mišljenje?

- Sve je to u igri, a ima još nekoliko razloga. Prvo je posrijedi primitivna svijest koja svoj birokratski žargon instalira na mjesto sveopćeg nacionalnog jezika. Na Balkanu svaka vlast, pa i svaka ideologija, nastoji uvesti svoj jezik i prisiliti druge da njime govore. Sve su to provincijani mentaliteti, u svakome od njih čuči mali **Vuk Karadžić**. Tako se stvara državni jezik, a njemu je osnovna zadaća, kao u svakom nacionalizmu, da poništi prvenstveno svoj narod. Potom se kroz uporabu "novih" riječi prati tko je lojalan, a tko nije. Prvi nelojalni bivaju intelektualci jer oni upotrebljavaju i više od 200 različitih riječi, a na sve to nijanse izražavaju sinonimima. pride, znaju i poneki drugi jezik, pa uvode internacionalizme.... Evo primjera: ova garnitura »komunikaciju« prevodi kao »priopćavanje«. Ali riječ priopćavanje svakako ne označava komunikaciju već jednosmjerno emitiranje poruke: od vlasti puku! Priopćavanje i demokracija nekako se ne slažu. Tako se svi možemo deklarirati ovako ili onako, ali jezik pokazuje što smo. Jezik je, srećom, okrutan i jači od svih tih dotepenaca u komunikaciju.

Antologija lezbijske poezije?

- Radi se prvenstveno o izvrsnoj poeziji koju pišu imena poput **Adrienne Rich**, **Joan Larkin**, **Patty Smith**, **Judy Grahn**, **Gig Ryan** i još pedesetak pjesnikinja engleskog jezika (Engleska, SAD, Australija). U lezbijkama vidim jednu društvenu grupu koja se nikada i ni pod kojim uvjetima nije deklarirala za rat (drugo su oni kojima to priječi vjera - mene zanimaju samo oni koje priječi vlastito osvještenje u ovom svijetu), a uvjeren sam i da neće. Veličanstvena **Sapho** pojavila se u trenutku kad je herojsko doba doživjelo svoj krah i kada je napokon individualan umjetnički čin postao stvar pojedinca (žene) a ne naroda i narodnosnog zajedništva. Svoju antologiju, dakle nisam zamislio takvom da njime rajcam muškarce, već da njome izrazim divljenje prema ženama koje vole žene. To je dovoljno za mir.

razgovarao: Toni GABRIĆ

DROP DEAD!

BY BRAJEN DRAGIČEVIĆ

KAKO BAZDI OVAJ GRAD!

SEB

MI SMO PTICE SPUTANE U KAVEZU ŽIVOTA,
MI SMO OČAJNICI BOLA,

MI LEBDIMO SREĆOM NA KRILIMA SHITA,
NAMA TREBA NEKA SITNA LOVA.

SJENE PRELAZE PREKO MOGA LICA...

PENDRECI ŽARE, A BUBREZI VRIŠTE!

MI SMO PTICE SPUTANE U KAVEZU ŽIVOTA,
MI SMO OČAJNICI BOLA,

MI KORAČAMO U MAGLI SNOVA,
NAMA TREBA LJUBAVI I ALKOHOLA!

STRIP JE NACRTAN PO MOTIVIMA PJESME „KAKO BAZDI OVAJ GRAD" ČIJI AUTORI SU TIHOMIR TIKULIN I SEBASTIJAN ČAMAGAJEVAC

George Soros

nacionalističke diktature protiv otvorenog društva

proširena verzija predavanja održanog u Harvard Club of New York, 18. studenog, 1992.

Preveo s engleskog **Pavel Gregorić**
dodatak **arkzin br 7**, studeni '93.

Hvala vam na gostoprimstvu. Zaista sam zadivljen današnjim skupom i držimo kako je ovo poziv da kažem našto zanimljivo. To ne bi trebalo biti suviše teško, jer, kao što kaže kineska poslovica, "živimo u zanimljiva vremena". Nekadašnje Sovjetsko carstvo podijeljeno je na petnaest zemalja, Jugoslavija je podijeljena na pet, a Čehoslovačka na dvije. Sve u svemu, po posljednjem proračunu, u bivšem Sovjetskom carstvu bilo je oko dvadeset osam zemalja od kojih u osamnaest danas imam zaklade[1]. Upravo sam se vratio s petotjednog, prilično napornog puta na kojemu sam posjetio jedanaest zemalja. Briga za te zaklade pomalo nalikuje slikanju Brooklynskog mosta - tome nikad kraja. Dakle, ne mogu vam govoriti o svim tim zemljama jer je svaka drugačija. Prisiljen sam poopćavanjima, jer sam sklon zalaziti u puste apstrakcije, a to mi je velika slabost.

SREDIŠNJA POSTAVKA

Započet ću vam s izlaganjem onoga što se može smatrati središnjom postavkom ovoga govora. Općenito vlada uvjerenje da slom Sovjetskog sustava predstavlja pobjedu slobodnoga svijeta. Ja tvrdim da je taj iskaz pogrešan, te da postoji opasnost da se i suprotno obistini. Slom Sovjetskog sustava prijeti da preraste u poraz slobodnog svijeta, jer to područje ne uspjevamo uključiti u slobodni svijet, pa umjesto da se on ujedinjuje on se razjedinjuje.

Zaista, od onoga što je nekoć bio Sovjetski savez može nastati crna rupa koja bi na koncu znala progutati cijelu civilizaciju.

Ovo je zapanjujuća izjava koja za većinu vas predstavlja iznenađenje. Ona u svakom slučaju proturječi vladajućem razboru. Tijekom predsjedničke kampanje 1992., Predsjednik Bush je isticao pobjedu nad komunizmom kao svoju najveću tekovinu, a Bill Clinton nije našao za shodno da mu proturječi. No, s istinom stvar stoji drugačije.

TEORIJSKI OKVIR

Kako to opće uvaženo mišljenje može biti toliko udaljeno od zbilje? To je prvo pitanje na koje moramo odgovoriti ako namjeravamo razumjeti situaciju. Uopće ne mislim da je išta neobično u tome što se mišljenja razlikuju od zbilje. Naprotiv, držim da je to normalno stanje stvari. Razvio sam jednu opću teoriju koja se temelji na spoznaji da je mišljenje sudionika zbivanja uvijek u protuslovlju sa stvarnim stanjem stvari. To protuslovlje je važan čimbenik u određivanju tijeka zbivanja. Uistinu, u tome je ključ razumijevanja povijesti. Kad govorim o povijesti, ne mislim samo na povijest s velikim P, već na sve vrste povijesti: naše osobne povijesti, ljubavne zgode i sve vrste sukoba. I financijsko tržište također razumijem kao vrstu povijesti. Tvrdim da u svim tim slučajevima postoji dvosmjerni povratni odnos između mišljenja i zbilje kojeg nazivam *refleksivnost.*

Ne želim zalaziti suviše duboko u sve ovo, jer se u protivnom neću nikada ispetljati. Dopustite mi da ukratko izložim samo najznačajnije djelove svoje teorije. Ona se bavi odnosom između nazora na svijet sudionika i stvarnog stanja stvari. Taj odnos može poprimiti tri oblika. S jedne strane, može postojati tendencija prema sukladnosti. Zbog razloga u koje

1 Jugoslaviju ubrajam u Sovjetsko carstvo prigodno, iako to iskrivljuje činjenice.

ovdje ne trebamo zalaziti, sukladnost nikada ne može dostići pravu podudarnost, ali joj se može približiti. To možemo očekivati u normalnim okolnostima kada su ljudi spremni učiti iz iskustva i kada društvene strukture dopuštaju promjene. Takvo stanje stvari nazivam "otvorenim" društvom, koje je prepoznatljivo po onome što nazivam kritičkim načinom razmišljanja.

OKOLNOSTI DALEKO OD STABILNOSTI

Međutim, u nekim slučajevima ne postoji tendencija prema sukladnosti. Mišljenje i zbilja su prilično razdvojeni jedno od drugoga i ne postoji mehanizam koji bi ih zbližio. Čak štoviše, postoje djelatne sile koje ih nastoje zadržati odvojenima.
Ove okolnosti koje su daleko od stabilnosti mogu poprimiti jedan od dva oblika. U jednoj krajnosti su društvene strukture koje su sasvim postojano utemeljenje i otporne na promjene. Istovremeno su nazori njezinih sudionika jednako učvršćeni. Prilike su sasvim stabilne, no ipak su mišljenja i zbilja prilično razdvojeni. Takav je slučaj s primitivnim plemenskim društvima i njihovim animističkim vjerama, ali isto tako je i s društvima u kojima vlada neka određena dogma, bez obzira bio to komunizam ili neki oblik religijskog ili etničkog fundamentalizma.
U drugoj krajnosti prilike su potpuno nestabilne, a zbivanja se odigravaju tako brzo i na tako nepredvidljiv način da ih nazori njihovih sudionika ne mogu slijediti. Raskorak između mišljenja i zbilje je znatan jer se zbivanja izmiču kontroli. To je slučaj s revolucijama, ali također i obilježje razdoblja porasta na financijskim tržištima.
Kako bih ovu razliku između navedena tri stanja stvari prikazao što slikovitije, dozvolite mi da se poslužim usporedbom iz fizike. Uzmimo za primjer vodu, odnosno H_2O. Ona se može pojaviti u tri oblika: u onome što se može nazvati normalnim uvjetima ona je tekućina. A u krajnostima, ona se pretvara u led ili u paru. Isto važi i za društvo. U određenim okolnostima, ono je tekuće ili "otvoreno". U jednoj krajnosti ono je smrznuto ili "zatvoreno", a u drugoj je parovito ili kaotično. U slučaju drtštva, uvjeti se ne odnose na temeperaturu već na odnos između mišljenja sudionika i stvarnog stanja stvari.
Dakle, u razmatranju revolucionarnih preobrazbi koje se trenutno odvijaju u onome što je nekoć bio Sovjetski savez, imamo posla s krajnostima. Ljudima koji su navikli na "normalne" prilike teško je razumjeti što se zbiva. Ja tu imam izvjesnu prednost. U životu sam se susretao s mnogo teških prilika, te izgleda kao da sam specijaliziran za njih. Sve je započelo u Drugom svjetskom ratu kada sam se s četrnaest godina morao sklanjati pred nacističkim progonima pod lažnim identitetima. Zapravo, to je otpočelo mnogo ranije, jer su mi oca Rusi zarobili u Prvom svjetskom ratu, te je nakon prebjega Rusku revoluciju proživio u Sibiru. To mu je iskustvo iz temelja izmijenilo pogled na život, a ja sam bio pod njegovim snažnim utjecajem. Kao mladić osjetio sam oba režima, i nacistički i komunistički. Kasnije sam se kao ulagač specijalizirao u razdobljima porasta, a još kasnije, kadat sam bogatstvo stečeno na financijskom tržištu uporabio za podizanje zaklada, posvetio sam te zaklade preobrazbi Sovjetskog sustava. Teorija refleksivnosti, koju sam maločas spomenuo, naročito je korisna za prepoznavanje i razumijevanje razdoblja porasta. Stoga uistinu mogu reći da sam specijalist za revolucionarne preobrazbe, te da je isti skup ideja zaslužan kako za moju zaradu novca, tako i za moje trošenje istog.
Nakon ovog uvoda postavit ću tri pitanja: da li je ona crna rupa bila predvidljiva? Da li ju se moglo izbjeći? I, što nam je sada činiti?

DA LI JE CRNA RUPA BILA PREDVIDLJIVA?

Da li je ona bila predvidljiva? Ne samo da jest, nego sam je ja odista bio predvidio. Napisao sam jednu knjigu koja je objavljena 1990. godine i drugu 1991[2]. One se temelje na mojim razmišljanjima iz 1989. godine, ispravljene su i dopunjene 1990., te vrlo jasno predviđaju što će se zbiti. Moje je predviđanje bilo prilično apstraktno, pa zbivanja u svojem razvoju imaju drugačijeg odjeka od teorijske procjene. Držim da bi bilo zanimljivo usporediti to predviđanje s onime što se odista odogađa.

IZVORNA PROCJENA

U svojoj sam se apstraktnoj analizi oslanjao na teorijski okvir kojega sam upravo naznačio, osobito na razliku između otvorenog i zatvorenog društva. Pokazao sam da je otvoreno društvo mnogo složenije, ono je mnogo razvijeniji oblik društvenog uređenja od zatvorenog društva: u zatvorenom društvu postoji samo jedna zamisao i sve bi trebalo funkcionirati po njoj, dok u otvorenom društvu ne samo da je dozvoljeno da svaki njegov sudionik ima svoju vlastitu zamisao, nego se to od njega i zahtjeva. Zbog toga je otvoreno društvo poželjnije, ali ujedno i teže dostižno. Ono ne samo da zahtjeva sudionike koji su sposobni razvijati vlastite stavove i stvarati svoje vlastite poslovne planove, već također potiče ustanove koje omogućuju da ljudi različitih podrijtla i različitih stavova zajedno žive i rade. Prelazak iz zatvorenog u otvoreno društvo predstavlja evolucijski korak naprijed iz jednostavnog u složeniji oblik društvenog uređenja. To se ne može postići odjednom, već zahtjeva duži period pripreme ili pružanja pomoći izvana. U nedostatku ovih čimbenika, lakše je posrnuti korak unatrag nego učiniti pomak unaprijed.
Odatle slijedi da slom Sovjetskog saveza ne vodi automatski u otvoreno društvo. Naprotiv, on mnogo vjerojatnije vodi zatvorenom društvu još primitivnije vrste. Sovjetski sustav je bio sveobuhvatni zatvoreni sustav. Prilikom raspadanja, on se može skrutiti na pojedinačne zatvorene sustave koji se temelje na nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti. Iako se u ono vrijeme time nisam bavio, osnovna pretpostavka zatvorenog društva koje se temelji na nacionalizmu jest postojanje nekog neprijatelja protiv kojega se društvo može mobilizirati. Ako on ne postoji, treba ga izmisliti. Međutim, naglasio sam činjenicu da su privredni napredak i nacionalističke diktature u obrnutom odnosu. A to znači da u vrijeme ekonomske krize, naročito hiperinflacije, nacionalizam može poprimiti takav zloćudan oblik. Naravno, svi mi dobro znamo da je hiperinflacija za Weimarske republike dovela do Hitlerova uspona.
To je bila moja apstraktna analiza i razlog zašto sam toliko truda uložio da svojim zakladama budem od pomoći. Također

2 "Otvaranje Sovjetskog sustava" (Opening the Soviet System, Weidenfeld & Nicholson, 1990.) i "Podrška demokraciji" (Underwriting Democracy, The Free Press, 1991.)

sam svojim knjigama nastojao utjecati na mišljenja zapadne javnosti, a dok su mi zaklade bile u većoj ili manjoj mjeri djelotvorne, bio sam izrazito neuspješan u utjecanju na politiku zapada.

SUVREMENA ZBILJA: JUGOSLAVIJA

Ako se pak zamislimo nad suvremenom zbiljom, zemlja koja mi smjesta pada na um je Jugoslavija. Da budem iskren, Jugoslavija mi nije pala na pamet kada sam stvarao svoju apstraktnu analizu. To samo pokazuje da se zbilja nikada u potpunosti ne podudara s očekivanjima. Što se ondje dogodilo?

Milošević, koji je bio čelnik komunističkog aparata, je shvatio da je komunizam mrtvi konj, pa je samo zamijenio konja. On je potaknuo srpski nacionalizam stvorivši izvanredno stanje i dokinuvši autonomiju Kosova 1989. godine. Kada je uspjeh programa privredne reforme 1990. zaprijetio njegovoj vlasti, on ga je potkopao. Jugoslavenski program privrednih reformi uveden je istovremeno kad i Poljski, u siječnju 1990. godine. Sjećam se svog posjeta Jugoslaviji u travnju ili svibnju 1990., kada je situacija ondje izgledala mnogo bolje nego u Poljskoj. Inflacija je stavljena pod kontrolu, a ljudi koji su izvodili stabilizacijski program bili su bolje kvalificirani. Nedugo zatim Milošević je poharao Narodnu banku Srbije i dao ogromnu količinu novca u izbornu kampanju. To mu je pribavilo pobjedu i uništilo reformu. Onda se upustio u stvaranje Velike Srbije po dobro razrađenom planu. Malo je poznata činjenica da je Milošević slijedio nacrt koji je bio unaprijed objavljen, baš poput Hitlerova "Mein Kampfa", samo što su u ovom slučaju taj nacrt napisali drugi, a objavila ga je Jugoslavenska akademija znanosti[3] kao službeni dokument.

NEUSPJEH POLITIKE ZAPADA U JUGOSLAVIJI

Baš kao u Hitlerovom slučaju, zapadne demokracije su bile zatečene te su reagirale vrlo loše. One nisu razumjele što se zbiva, pa su činile grešku za greškom. Učinjene su barem četiri pogreške. Prva je bila pokušaj da se Jugoslavija zadrži na okupu, bez obzira na to kakvu vrstu uprave imala. Sjećam se svog opetovanog posjeta Jugoslaviji samo tjedan prije početka neprijateljstava. Tada su mi američki službenici rekli da Sjedinjene države odista ne bi imale što zamjeriti ako bi vojska intervenirala, te ako bi se objavilo izvanredno stanje, a potom održali federalni izbori. To je bio sasvim jasan znak na koji je Jugoslavenska vojska odgovorila napadom na Sloveniju, ali nije imala dovoljno uspjeha na bojištu pa je Slovenija uspjela izboriti svoju neovisnost. To je dovelo do čistki u Jugoslavenskoj vojsci koje su je učinile još boljim oruđem Srpskog nacionalizma u narednom sukobu. Druga pogreška je bila priznanje Hrvatske kada ona još nije osigurala primjerenu zaštitu svojih manjina. Treća pogreška je bila odnošenje spram Bosne na isti način kao i spram njezinih napadača. I četvrta pogreška, koja se upravo zbiva, jest izostanak priznanja Makedonije.

Zadržat ću se na ovom pitanju zato što je ono u ovom trenutku vrlo odsudno. Sadašnja Makedonska vlada je koalicija umjerenih Makedonaca i Albanaca koja ulaže velike napore da sačuva više-etničko društvo. Oni su "dobri", a prijetnje im dolaze sa svih strana: s jedne strane su makedonski, a s druge albanski ekstremisti. Zatim, tu je srpska vlast koja ima veliki interes u tome da potpaljuje nemire, i Grčka vlada koja je očigledno riješena da spriječi opstanak neovisne Makedonije. Ne podržati tu vladu i ne dati joj priliku, mislim da je golema pogreška. Ako nastane sukob između mjesnog Makedonskog i mjesnog Albanskog pučanstva, on bi se lako mogao proširiti na Kosovo i umiješati okolne zemlje: Albaniju, Grčku, Tursku i Bugarsku. Jugoslavija bi to mogla promatrati sa strane, zadovoljna što je pozornost svijeta odvraćena od zbivanja u Bosni.

Makedonija mora biti priznata da bi mogla opstati, ali međunarodno priznanje sprečava Grčka. I sama Grčka se nalazi u vihoru nacionalističkih strasti čiji korijeni sežu natrag u dvadesete godine kada je došlo do velikih promjena pučanstva, jer su mnogi Grci iz Turske ponovno doselili u predio Grčke koje se također zove Makedonija. Od tog vremena se Grci drže načela da su svi građani Grčke Grci. Međutim, mnogi se građani makedonske narodnosti nisu slagali s tim načelom, pa su se odselili i danas novčano podupiru makedonske ekstremiste koji oživljavaju san o Velikoj Makedoniji koja bi također obuhvaćala i dio Grčke. Ti su ekstremisti u sukobu sa sadašnjom vlašću koja se odrekla svih teritorijalnih zahtjeva i koja je voljna osigurati sva moguća jamstva, ali se Grčka odlučila prije odazvati ekstremistima nego službenoj Makedonskoj vladi. Zato Grčka provodi trgovinski embargo koji će dovesti do toga da će Makedonija predstojeću zimu dočekati bez zaliha nafte za ogrijev - što predstavlja prilično loše uvjete za obuzimanje etničkih napetosti. Smatram da Grčka pravi golemu grešku i da svijet tome ne bi trebao progledati kroz prste. No Grci imaju svoje iseljenike koji su utjecajni u Sjedinjenim državama, što će stvari dodatno otežati.

ZAŠTO JE POLITIKA ZAPADA ZATAJILA?

Zašto je politika Zapada takav nesretan promašaj? Ima tome više razloga. Prvi je, držim, opći nedostatak razumijevana revolucionarnog procesa koji se odvija u zemljama poput Jugoslavije i Sovjetskog saveza. Usko povezana s nedostatkom razumijevanja je nesposobnost da se djeluje na proces unutrašnje preobrazbe. Vanjska politika je stvorena da se bavi odnosima s drugim državama. No ona je u neprilici kada se države raspadaju. Postojala je prirodna težnja da se pokuša zadržati status quo u oba slučačja, Jugoslavije i Sovjetskog saveza. Ta je težnja objačana geopolitičkom doktrinom koja zanemaruje unutrašnji ustroj država i radije ih tretira kao figure na šahovskoj ploči. Smatram da je geopolitika pogrešni nauk čiji su nedostaci postali vidljivi tijekom sloma Sovjetskog carstva.

Drugi razlog neuspjeha je slabost Europske Zajednice. Umjesto da djeluje kao jedinstvena sila, njezine članice vuku svaka na svoju stranu, vođene raznolikošću nacionalnih baština. Na primjer, Francuska je odvajkad naklonija Srbiji, dok Njemačka ima dugotrajne veze s Hrvatskom. Tako da po prvi puta nakon Drugog svjetskog rata nacionalne razlike upravljaju vanjskom politikom. I što je još gore, vanjskom politikom su počele upravljati unutarnje nesuglasice među zemljama članicama Europske zajednice. Primjerice, priznanje Hrvatske je bio jedan od predmeta zbog kojega su sazvani pregovori u Maastrichtu. Tadašnji njemački ministar vanjskih

3 Zapravo se radi o "Srpskoj akademiji znanosti i umetnosti" (prim.prev.)

poslova, Hans Dietrich Genscher, zatražio je priznanje Hrvatske, pa je dobio to što je htio. Ja osobno visoko cijenim Genschera i vjerujem da je shvatio kakvu je kobnu pogrešku učinio, te da je to razlog njegove neočekivane ostavke.
Treći važan čimbenik u igri jest nevoljkost da se vojno intervenira. To ostavlja političko rješenje sukoba kao jedinu praktičku mogućnost. Političko rješenje zvuči odlično u teoriji, ali uključuje neke nehotične posljedice. Kada se upustite u političko rješenje sukoba morate iznaći nešto dobro i nešto loše u svakoj strani. Stoga se ne možete posve prikloniti niti jednoj niti drugoj strani, što zamagljuje sliku. Činjenica je da je u ovom slučaju nedvojbeno Milošević bio agresor, ništa manje nego što je to bio i Hitler. Kao što rekoh već ranije, on se oslanjao na objavljen nacrt prilično sličan Hitlerovom "Mein Kampfu", na kojem se temeljila politika koju je provodio.
Međutim, na sukob se nije tako gledalo. Općenito vlada uvjerenje da su krvoprolića počinjale sve strane u sukobu, te da je Balkan posebno područje s dugom tradicijom prolijevanja krvi. Oba poopćenja bez sumnje imaju stanovita opravdanja, ali ne zadiru u srž stvari, kao npr. da je Milošević namjerno razbuktao etnička neprijateljstva u bezobzirnom nastojanju da od nekadašnje Jugoslavije provođenjem etničkog čišćenja stvori Veliku Srbiju. No taj se aspekt nije smio spomenuti jer je političko rješenje sukoba zahtijevalo nepristranost. Kada je televizija napokon prikazala slike izgladnjelih zatvorenika kako stoje pred kamerom u kažnjeničkim logorima, tek je onda nastala velika galama. State department je to s velikom zabrinutošću nastojao zataškati jer Sjedinjene države nisu bile voljne raščišćavati stvar kao ranije u Iraku.
Sve u svemu, ono što se zbiva u Jugoslaviji je strašan propust Zapada, kojim smo izgubili velik dio utjecaja zbog toga što su isprva, prije početka neprijateljstava, Jugoslavenski političari bili uistinu zabrinuti za reakciju Zapada na njihove politike. Zato su poteze vukli vrlo oprezno. Ali ta je zabrinutost u velikoj mjeri iščezla.

NEKADAŠNJI SOVJETSKI SAVEZ

Jugoslavija se može smatrati generalnom probom za ono što čeka bivši Sovjetski savez. U neku ruku to može biti istina, ali čak i tada to bi bilo preveliko pojednostavljenje.
Što se tiče Sovjetskog saveza, ključna činjenica jest privredni raspad. Postoje djelovi negdašnjeg Sovjetskog saveza, kao što su Kavkaz i neke Azijske republike, koje su usporedive s Jugoslavijom, a tamošnja zbivanja već poprimaju sličan slijed. Međutim, u središtu bivšeg Sovjetskog saveza, primjerice u Rusiji i Ukrajini, narodne snage više ne mogu biti pokrenute u ime nacionalnih interesa. Elementi sukoba su redom: 25 milijuna Rusa izvan granica Rusije i Ukrajine, mnoga neriješena privredna pitanja između Rusije i Ukrajine, te izbijanje domoljubnih pregnuća i u Rusiji i u Ukrajini. Stoga je moguće da će se pokušati stvoriti neka vrst narodnog izvanrednog stanja koje bi poslužilo kao temelj za snažnu državnu vlast. Ali ja sam uvjeren da će takav pokušaj propasti jer je privredni raspad već suviše uznapredovao da bi privreda mogla podnijeti duži sukob.
Što će se dogoditi u Sovjetskom savezu? Voljan sam dati jednu kratkoročnu procjenu, iako se to izravno kosi s mojim načelima. (Smjelo bi se, naime, davati samo dugoročne procjene, tako da prođe dugo vremena prije no što se pokaže da su bile pogrešne.) U sadašnjem trenutku političke snage suprostavljene Gaidarovoj vladi mogle bi se zajedno podijeliti u tri skupine na slijedeći način: prvo, postoje poduzetnici koji upravljaju poduzećima koja bi mogla opstati u uvjetima tržišnog privređivanja, i koji bi se mogli obogatiti dokle god sadašnje nedorečene prilike traju. To je grupa oko Građanskog saveza pod vodstvom Arkadija Volskog. Drugo, postoje poduzeća koja nipošto ne bi mogla opstati u uvjetima tržišnog privređivanja. Tu spadaju oni koji se zauzimaju za "čvrstu ruku", povratak državnom ustroju i središnjem planskom privređivanju. Obje ove grupe se natječu za Jeljcinovu podršku i one se ne obaraju na nj. Oni koji se zalažu za Jeljcinovo obaranje čine treću skupinu koja se udružila u nedavno zabranjenu Frontu narodnog spasa.
Vjerujem da će se Arkadij Volski i sadašnja vlast sporazumjeti, jer se bilo pregovaralo dok sam ja bio u Moskvi. I mislim da postoje velike šanse da Kongres narodnih poslanika odobri taj sporazum na narednom zasijedanju u ranom prosincu[4]. Nova vlast neće imati jedinstvenu privrednu politiku, te će njezin cilj biti održavanje sadašnjih nedorečenih prilika dokle god je to moguće. No ona ne može dugo potrajati zbog hiperinflacije koja samo što nije krenula i koja je na samom začetku.
Već za nekoliko tjedana ili možda mjeseci, doći će do nestašice robe jer ljudi neće htjeti mijenjati robu za rubalj, a kada se to dogodi tržišno orijntirana vlada bit će svrgnuta s vlasti, što će biti prilika da "čvrsto-rukaši" učine svoj potez. Jurij Skokov, koji je trenutno šef Vijeća sigurnosti, vjerojatno će biti njihov kandidat za predsjednika vlade. Ako oni pokušaju nanovo uvesti državne uredbe, to im neće poći za rukom jer se lokalne mafije koje upravljaju zemljom neće pokoriti uredbama središnje vlasti. Pod "zemljom" također razumijem i Moskvu. Lokalne mafije će svoj rajon braniti i silom ako to bude potrebno. Oni mogu unajmiti i lokalne vojske, jer ih mogu isplatiti. U to bi vrijeme već moglo doći i do oružanih sukoba, ali još će biti češća stanja oružane pripravnosti. Raspadanje će se nastaviti sve dok na koncu ne ponestane roba i usluga nužnih za održavanje civiliziranog života. Taj proces može potrajati i neko duže vrijeme, ali isto tako može biti i beskrajan. To je po mojem sudu najvjerojatniji scenarij, iako je moguće zamisliti i druge. Primjerice, može doći do pokušaja stvaranja vojne ili "domoljubne" diktature. Na žalost, perspektiva nije odveć svijetla.

PROCJENA NASUPROT STVARNOSTI

Kad uspoređujem današnje perspektivu sa svojom izvornom procjenom, moram reći da je izvorna procjena bila u velikoj mjeri ispravna. Ona je u svakom slučaju bila valjana u pitanju privrednog raspada. U to sam vrijeme vrlo oprezno pravio razliku između samog nekadašnjeg Sovjetskog saveza i zemalja Središnje i Istočne Europe. To se razlikovanje također pokazalo opravdano. Zemlje Središnje Europe su dosegle dno. Novi privredni sustav postupno uzima maha, a protjecanje vremena ide u njihovu korist. Nasuprot toga, privreda bivšeg Sovjetskog saveza izgleda poput beskrajne crne rupe.

4 Ovaj dio prognoze se već pokazao pogrešnim. (siječanj 1993.) - opaska autora

DVIJE VRSTE NACIONALIZMA

Prije nego otpočnem, moram riješiti jedan težak terminološki problem. Ne bih htio osuđivati nacionalizam kao takav jer su nacionalni osjećaji sveprisutni, te mogu igrati pozitivnu ulogu u stvaranju društvenog jedinstva i čuvanju pluralizma u otvorenom društvu. Nacionalizam predstavlja prijetnju tek kada se nacionalni osjećaji iskorištavaju u svrhu stvaranja zatvorenog društva. Stoga trebam napraviti razliku između dvije vrste nacionalizma. Ali kako?
Uporaba postojećih oznaka kao npr. fašizam vodila bi na krivi trag i ne bi bila pravedna. Stoga ću uvesti novu oznaku koja ne proizlazi iz nekog danog povijesnog primjera, ali zato uključuje stanovitu podudarnost: ja ću govoriti o nacionalističkoj diktaturi, ili skraćeno- "nadi-i".

VOđENJE "NADI-E"

Da bismo razumjeli snagu tendencija prema "nadi-i", moramo razmotriti i fenomen vođenja i nacionalne osjećaje koje vođa može iskorištavati. Što se tiče vođenja, ono u osnovi ima dva povoda. Jedan je stara "nomenklatura": oni su napustili komunizam i umjesto njega prihvatili nacionalnu ideologiju. Takav je slučaj s Miloševićem u Jugoslaviji, Mečarom u Slovačkoj ili Kravčukom u Ukrajini.
Drugi povod je anti-komunistička opozicija. Komunizam je bio sveobuhvatni zatvoreni sustav. Bilo je ljudi koji su mu se protivili zbog toga što je sveobuhvatan, i onih koji su mu se protivili zbog toga što je zatvoren. Prvi se mogu pretvoriti u "nadije", dok su drugi prvaci otvorenog društva. To se može primijetiti u Mađarskoj, i u nešto manjem obimu u Baltičkim državama.
U slučaju Ukrajine i Rumunjske anti-komunistički nacionalisti i nacionalisti nove nomenklature tvore koaliciju. To bi znalo donijeti veliku parlamentalnu većinu za režim "nadi-e", da nema jedne sretne okolnosti: taj režim ne bi bio sposoban da se suoči s privrednim problemima. U Ukrajini postoji jedna razmjerno mala grupa ljudi okupljenja pod imenom Nova Ukrajina, koja tvrdi da bi se oni sada kada imaju novu Ukrajinu, trebali pozabaviti time *kakvu*[5] Ukrajinu imaju. Oni tvore jedinu organiziranu opoziciju u parlamentu. Ali bez obzira na nju, nitko ne može zanemariti dobrobit od novo-utemeljene države i nadu da će ona ostati podržana. Nacionalni osjećaji su konstruktivna snaga koju nije lako izokrenuti[6]. Volio bih, međutim, da isto mogu reći i za Rumunjsku.

SLJEDBENICI "NADI-E"

Kad smo već kod nacionalnih osjećaja koje vođe iskorištavaju, htio bih spomenuti vrlo zanimljivu teoriju koju je iznio profesor Istvan Rev, ravnatelj Srednje-europskog Sveučilišta u Budimpešti. On tvrdi da su mnogi ljudi u neprilici zbog toga što se komunizmu nisu aktivno opirali, no ipak osjećaju da su svoj život uzalud protratili. Njima je potrebno neko opravdanje, pa se stoga hvataju za pretpostavku da je komunizam bio izvana nametnut sustav - on je bio strani sustav. Zato ih sama činjenica njihova nacionalna identiteta čini protivnicima i žrtvama komunizma. Ona opravdava i obrazlaže nedaće koje su pretrpjeli, pa utočište nalaze u svojem nacionalnom identitetu. Valja napomenuti da se ovaj način razmišljanja može primijeniti čak i na istaknute nacionalnosti prijašnjih komunističkih ražima, primjerice na one Rusa i Srba. Rusi imaju osjećaj da su bili žrtvovani na oltaru sustava, i taj ih osjećaj ne vara, jer su u Sovjetskom režimu sve nacionalnosti bile zastupljene, osim Ruske. Rusija je bila poistovjećena sa čitavim Sovjetskim savezom, pa je Ruski identitet bio razoren još temeljitije nego identitet ostalih nacionalnosti. A isto vrijedi i za Srbe.
Smatram da je ovo vrlo uporabiva teorija koja objašnjava mnoge neobične pojave. Na primjer, sljedbenici ovakvog nazora lako mogu biti navedeni da odbace demokraciju kao još jednu sveobuhvatnu ideju koja ugrožava nacionalni identitet. Odatle je samo korak do ponovnog buđenja ideje o Židovsko-plutokratsko-boljševičkoj uroti. Komunizam je sveobuhvatni sustav i kapitalizam je sveobuhvatni sustav. Židovi i drugi kozmopoliti (odnosno, ljudi koji nisu Židovi ali se razlikuju od nas, oni koji vjeruju u etnički identitet) igraju važnu ulogu u oba sustava. Odatle proizlaze sličnosti ta dva sustava: oni su stvoreni da bi nas ugnjetavali i isključili iz punopravne uloge u društvu.
Takav način razmišljanja vrlo je privlačan onima koji su bili obespravljeni u komunističkom, a koji u novom režimu nisu pronašli mjesto na koje smatraju da imaju pravo. Jedini nedostatak takovog razmišljanja jest to što je on već prije upotrebljen, i to od strane Hitlera. A kako se većina ljudi Hitlera prisjeća s gnušanjem, samo će velika manjina pristati uz tu tvrdnju ako se ona iznese tako otvoreno. Uvjeren sam da će Čurka i njegovi sljedbenici izgubiti uticaj u Mađarskoj zbog toga što su bili suviše izravni. Ali takav način razmišljanja može krišom uspjevati. Odatle čudna pojava anti-semitizma bez Židova kakav se očitovao u pritajenoj kampanji protiv Mazovjeckog u Poljskoj. I velike rasprave o obnovi, "čišćenju", i postupanju spram nekadašnjih komunista kakve sada bjesne u ovom ili onom obliku u svim zemljama nekadašnjeg komunizma, zapravo se okreću oko iste stvari. Valja Zamijetiti da oni koji su bili aktivni u borbi protiv komunizma kao zatvorenog sustava, poput Vaclava Havela, nastoje biti obazrivi prema bivšim komunistima i da daju prednost privatizaciji pred obnovom.

NEDOSTATAK IDEJE OTVORENOG DRUŠTVA

Snaga tendencija "nadi-e" se učvršćuje manjkavošću ideje otvorenog društva. Obećanje priključenja Europi i postajanja dijelom slobodnog svijeta predstavlja veliku draž za sve one koji su živjeli u komunizmu. Obični je ljudi možda osjećaju bolje od intelektualaca. Priključenje Europi bi se lako suprostavilo prevladavajućim tendencijama "nadi-e" samo kad bi se ostvarilo. Zaista, to je jedina dovoljno jaka alternativa koja bi mogla spriječiti nastanak više ili manje zatvorenih društava utemeljenih na načelu nacionalnosti. Napokon, nacionalni identitet, nacionalni ponos i nacionalna pripadnost su važni čimbenici u stvaranju nekog otvorenog društva pluralističkim. Ono što razdvaja otvoreno društvo od zatvorenog jest to da nacionalni identitet nije jedina vrsta identiteta, a domoljublje nije jedina vrsta pripadnosti koja upravlja ljudskim životima. Identiteti i pripadnosti su složeni i višeslojni. Ideja otvorenog društva ugrožena je samo onda kada jedan čimbenik stekne

5 Podcrtao prevoditelj.

6 U neočekivanom razvoju zbivanja, predsjednik Kravčuk je lišen svoje izvršne vlasti i ona je povjerena predsjedniku vlade Kučmi kojemu privreda predstavlja najpreči zadatak. (Siječanja 1993.) - opaska autora.

pravo da isključi sve ostale. To se dogodilo u komunizmu i to je ono što se ponovno događa u današnjoj Jugoslaviji gdje je pitanje da li je netko Srbin, Hrvat ili Bosanski Musliman postalo pitanje života i smrti.
Nažalost, izgledi većine dotičnih zemalja za priključenje Europi nisu odviše dobri i svakim danom postaju sve gori. U igri su dva momenta. Jedan je propust Europe i ostatka slobodnog svijeta da podignu svoj glas. S tim ću se pozabaviti kasnije. Drugi je krhost demokracije u zemljama bivšeg komunizma. Kao što sam već obrazložio, otvoreno društvo je viši oblik društvenog uređenja od zatvorenog. Ondje naprosto manjkaju nasljeđa, znanja i ustanove. Demokratske pokrete koji su stupili na vlast poslije revolucija predvodili su intelektualci, dramatičari, filozofi, profesori glazbe - svi predani ideji otvorenog društva. Oni su bili potpuno lišeni svakog iskustva u upravljanju državom te su naglo gubili povjerenje naroda. Osim toga ideja otvorenog društva naprosto nije dostatna da održi političko kretanje. Otvoreno društvo napokon i traži da ljudi imaju različite nazore. Čim zamisao otvorenog društva prevlada, većina koja se za nj zalagala mora se početi dijeliti s obzirom na svoje različite nazore i interse. To se dogodilo u Poljskoj gdje je nakon potpune pobjede Solidarnosti 1989. godine uslijedila potpuna fragmentacija 1991. Čehoslovačka je krenula ponešto sličnim putem: snage koje su vodile baršunastu revoluciju - "Građanski forum" u Češkoj republici i "Javnost protiv nasilja" u Slovačkoj - razdijelile su se u posve kratko vrijeme, baš kao i sama država. U Litvi je "Sajudis", pokret narodnog oslobođenja, nedavno poražen u parlamentalnim izborima. Isti tijek događaja može se primijetiti i u Bugarskoj gdje se demokratska vlada koja nije postigla niti apsolutnu većinu, nedavno raspala zbog unutrašnjih podjela koje su gotovo bizantinske po svojoj složenosti. Jedino se u Sloveniji može očekivati demokratska većina bez obzira na ishod predstojećih izbora.
Ipak, težnja za priključenjem Europi nastavlja vršiti snažan utjecaj, a težnju k stvaranju zatvorenih društava drži pod kontrolom. Taj utjecaj je najjači ondje gdje su izgledi najveći: Mađarska, Poljska i Češka republika. Ali čak i neke od onih zemalja koje su dobile sasvim malo potpore izvana, a još manje smiju očekivati u budućnosti - Rusija i neke od bivših republika - i dalje gledaju na Zapad kao na putokaz. Začuđujuće je, i gotovo patetično, koliki značaj one pridaju Zapadnom mišljenju. Netko bi se mogao upitati koliko to još može potrajati.

DA LI SE TO MOGLO IZBJEĆI?

Dao sam prilično sumornu sliku trenutnih prilika u nekadašnjem Sovjetskom carstvu. Pitanje se samo nameće: da le se to moglo spriječiti? Nekada sam bio posve nedvosmisleno uvjeren da se moglo spriječiti. Osim toga, uvijek sam mogao zamisliti neku politiku koja bi to izbjegla. Dao bi se sačiniti poduži popis. On započinje s konferencijom Istok-Zapad u proljeću 1988. u Potsdamu, koji je u to vrijeme bio u Istočnoj Njemačkoj, gdje sam predložio financiranje nekog novog Marshallovog plana, uglavnopm od strane Europske zajednice. Prema izvješću *Frankfurter Allgemeine Zeitunga* na naslovnoj stranici, moj je prijedlog dočekan sa smijehom. Nakon toga sam još 1988. godine nastavio s Međunarodnom radnom grupom za uspostavu Otvorenog sektora unutar sovjetske ekonomije koja je završila na isti način kao i svi slični napori - odlaganjem na policu. Potom je 1989. godine uslijedio jedan uspješniji pokušaj za "big bang" u Poljskoj, da bi 1990. bio zamijenjen nekim neuspjelim naporima. Na konferenciji u travnju 1990. koju je sponzorirala Mađarska vlada, a kojoj su prisustvovale Čehoslovačka, Poljska i Sovjetska delegacija, predložio sam da se COMECON zamijeni s KESS-om utemeljenim na Europskom modelu, ali je taj prijedlog propao zbog prigovora Čehoslovaka. Također sam pokušao prirediti moratorij na Mađarske dugove u svezi s prvim slobodnim izborima, ali me prevario konačni pobjednik, Predsjednik vlade Josef Antal. Tada sam se uključio u takozvani Šatalinov plan, tj. petstodnevni program koji je, po mojem mišljenju, mogao spriječiti slom Sovjetskog saveza. To je bila izvanredna zamisao koja je pokušala uspostaviti novi politički centar, Međurepublički savjet, koji bi nastojao pridobiti podršku naroda u borbi protiv starog političkog centra. Nakon što je Gorbačov propustio prihvatiti Šatalinov plan, shvatio sam da je Sovjetski savez osuđen na propast, pa sam usmjerio svoje napore na pomoć republikama, posebice Ukrajini.
Bio sam vrlo kritičan prema službenim naporima da se osigura tehnička pripomoć. Kao što je to rekao Anthony Richter, izvršni tajnik moje zaklade, one su sačinjavale posljednji ostatak upravne privrede jer su stvorene da bi zadovoljile potrebe darovatelja, a ne primatelja. Ono što je bilo potrebno bilo je pojačanje svim onim snagama, i službenim i neslužbenim, koje su istinski bile predane idealu otvorenog društva. Ali međunarodna potpora pribavljala je pomoć od koje nije bilo mnogo koristi.

MONETARNA REFORMA

Od početka sam tvrdio da je najvažniji zadatak uvođenje djelatnog monetarnog sustava i da taj zadatak ne može biti izvršen bez pomoći Zapada. To i dalje tvrdim, čak i u ovom odmaklom stupnju. Nedavno sam objavio članak u *The Wall Street Journalu* u kojem obrazlažem kako bi ta operacija mogla biti izvedena po smiješno niskoj cijeni zbog predstojeće hiperinflacije i precjenjivanju dolarske vrijednosti. Ako je najniži mjesečni dohodak samo 6 dolara, u tim okolnostima bilo bi moguće osigurati olakšice za nezaposlene i socijlnu skrb za preko 100 milijuna ljudi, a sve to za manje od 10 milijardi dolara godišnje.
Predlažem da se socijalne olakšice dijele u čvrstoj valuti. Tako bi se istovremeno ostvarilo više ciljeva. Prvo, čvrsta valuta bi došla u opći opticaj. Drugo, kupovna moć bi došla u ruke ljudi čije osnovne potrebe moraju biti zadovoljene. Treće, to bi stvorilo poticaj za zatvaranje gubitničkih poduzeća. Učinak bi mogao biti čudesan. Razmjena bi bila zamijenjena novčanim transakcijama, odljev kapitala bio bi smanjen ili preokrenut, trgovina između novonastalih neovisnih država bila bi uspostavljena, a privreda bi se preusmjerila na zadovoljavanje stvarnih potreba. I sve bi se to postiglo bez oslanjanja na vladine mjere. Istovremeno bi vlada imala snažan poticaj za uspostavu reda u svojim vlastitim redovima, jer bi joj bilo teže nadoknađivati svoj deficit štampanjem novca. Ako taj plan ne bi uspio stvoriti takav preokret u privredi, mogao bi barem poslužiti kao moćan mehanizam protiv preokreta vlasti u krivom smjeru: 10 milijardi dolara je teško nadomjestiti! Ovu sam ideju izvorno izložio u drugom članku u *The Wall Street Journalu* kolovoza 1990. godine,

kada sam ju ocijenio na 25 milijardi dolara. Tada je bilo još prerano, a sada bi moglo biti već prekasno.

NEDOSTATAK RAZUMIJEVANJA

Budući da svi ovi pokušaji nisu urodili plodom, više uopće nisam onako uvjeren kao ranije da se proces raspadanja mogao izbjeći. Činjenica je da niti jedna od onih zamisli nije prihvaćena. Gorbačov nije usvojio Šatalinov plan, a Zapad nije pokazao nikakvu pravu obvezu spram privredne i monetarne reforme u Sovjetskom savezu ili državama koje su ga naslijedile. Kako objasniti te propuste? Postoje dvije mogućnosti. Jedna je da se povijest odvija u zacrtanom pravcu, a druga je da je nedostatak razumijevanja spriječio prave političke odluke. Budući da je nedostatak razumijevanja nezaobilazni čimbenik svih revolucionarnih procesa, ova dva objašnjenja vode do gotovo istih zaključaka, barem što se dosadašnje povijesti tiče, ali ne i buduće, jer u tom slučaju one imaju različite implikacije. Jer je nedostatak razumijevanja zapravo odgovoran za sadašnje stanje stvari, a s boljim razumijevanjem i okolnosti bi mogle biti poboljšane.

Vlastito iskustvo vezano uz moje zaklade nepokolebljivo podupire drugu mogućnost. Neke od tih zaklada su učinile značajan doprinos u prelasku na otvoreno društvo. Spomenut ću samo Mađarsku zakladu jer ona ima najdužu povijest: ona je utemeljena 1984. godine. Ulogu u polaganju temelja demokraciji ne osporavaju joj niti njezini protivnici. Znakovito je da je prelazak u demokraciju u Mađarskoj bio više evolucijski nego revolucionarni proces, vjerojatno će ustrajati bez obzira na porast nacionalizma. Uspjeh mojih zaklada stoji u oštroj opreci spram mojih vlastitih neuspjeha da utječem na politiku i pokazuje da je tijek događaja određen djelovanjem njihovih sudionika. U slučaju tih zaklada ja sam dao moć onim ljudima koji su bili željni djelovanja, dok sam u slučaju svojih političkih inicijativa nastojao utjcati na vlasti koje to nisu bile.

ŠTO SADA MOŽE BITI UČINJENO?

To me privodi mojem posljednjem pitanju: što sada može biti učinjeno? Dakako, prvi uvjet je bolje razumijevanje, jasniji uvid u stvari. Prisutan je posvemašnji nedostatak razumijevanja onoga što je na kocki, čak i u ovom kasnom stupnju igre. Kada bih upitao slušateljstvo koji je zapravo razlog sloma Sovjetskog saveza, ljudi bi mi vjerojatno odgovorili da je to pobjeda kapitalizma nad komunizmom, dok je stvar zapravo u odnosu između otvorenog i zatvorenog društva.

IDEJA OTVORENOG DRUŠTVA

Ideja otvorenog društva nažalost nije opće prihvaćena. A što je još gore, tu ideju nije lako niti razumjeti niti upotrijebiti kao političko načelo. On se temelji na filozofijskom uvidu u činjenicu da je svijest o situaciji onih koji u njoj sudjeluju bitno nedostatna. Ako taj uvid pokušate upotrijebiti kao osnovu za niz uvjerenja, upast ćete u paradoks - morat ćete vjerovati u nesavršenost vašeg vlastitog razumijevanja prilika.

No to je uvjerenje dobro utemeljeno. Njega potvrđuju podjednako i povjesni dokazi i oni namaknuti znanstvenom metodom. Ali da bi bio prihvaćen, on zahtjeva veliku rafiniranost. Pokušajte to izložiti srpskom domoljubu s puškom u ruci čiji izgledi za preživljavanje nisu odviše veliki. Iz tog je razloga prelazak iz zatvorenog u otvoreno društvo tako teško izvediv. Otvoreno društvo je viši oblik uređenja koji zahtjeva višu razinu obrazovanja, pravnih i ustavnovnih jamstava i cijelu jednu tradiciju tolerancije. To je više od puke demokracije u običnom smislu te riječi. Smisao demokracije se lako može krivo protumačiti. Ako se ona razumije jednostavno kao vladavina većine, onda to može dovesti do strahovlade pa čak i etničkog čišćenja. Zaštita manjina, sloboda mišljenja i izražavanja ključni su elementi otvorenog društva, baš kao i opstanka građanskog društva kojim ne upravlja Država.

U tom se smislu europska zajednica, još i više nego Sjedinjene države, može smatrati utjelovljenjem ideje otvorenog društva. Ona ima jednu karakteristiku čija važnost nije potpuno uzeta u obzir: svi narodi koji je sačinjavaju su manjine unutar cijele Zajednice. Zbog toga je zaštita prava manjina, kao što je upotreba različitih jezika ili individualnih prava, mnogo lakše provediva. Moć Države je ograničena slobodom kretanja unutar Zajednice, a moć Zajednice je ograničena stalnim postojanjem Država.

Međutim, čak niti u zemljama gdje prevladavaju uvjeti otvorenog društva, ta ideja nije ispravno razumljena. Ljudi se spram otvorenog društva odnose baš kao prema zraku - primjećuju ga samo kada su ga lišeni. A dokle god je prisutan, prihvaćaju ga kao gotovu činjenicu. Oni čine tragičnu pogrešku, jer je zrak dan od prirode, dok je otvoreno društvo nešto što zahtjeva pažnju i zaštitu.

NEUSPJEH SLOBODNOG SVIJETA

Evo u čemu je temeljni uzrok nevolja. Slobodni svijet se nije uspio odazvati na potrebe onih koji su se nastojali osloboditi od komunizma, zato što nije shvatio značenje slobode. Prevladavajući nazor u Sjedinjenim državama i posebice u Velikoj Britaniji, bio je taj da se slobodi najbolje služi ako se ljudima dopusti da slijede svoj vlastiti interes. To je pogrešan nazor, jer nastojanje oko vlastitog interesa nije dostatno za stvaranje slobodnog i otvorenog društva. To je najznačajnija pouka koju valja naučiti iz suvremene povijesti. Slom zatvorenog durštva ne vodi izravno u nastanak otvorenog društva. Ljudi također moraju vjerovati u otvoreno društvo-demokraciju, tržišnu privredu, poštivanje manjina i drugačijih mišljenja i sl. - kao poželjni oblik društvenog uređenja. Oni moraju biti voljni podrediti svoje interese težnji za tim ciljem. Osim toga, nije dovoljno da oko otvorenog društva nastoje samo oni ljudi kojih se to izravno tiče. Isto tako i oni koji već uživaju njegove blagodati moraju spremno pružiti pomoć. Ukoliko se slobodni svijet ne želi potruditi oko priključenja bivšeg Sovjetskog carstva, on će nastaviti s raspadanjem.

Dakako, slobodni svijet nije uspio podići svoj glas. Raspad Sovjetskog saveza i Jugoslavije već je suviše uznapredovao da bismo mogli govoriti o priključivanju kao realističnom političkom cilju. Vjerojatno bi se još samo tri Srednje-Europske zemlje, Poljska, Mađarska i Češka republika, dale uključiti u Europsku Zajednicu. Slovačka se već kreće drugim pravcem. Još će proći dosta vremena prije nego li ostale zemlje iz tog područja budu spremne za to, kao što su Rumunjska, Bugarska, Baltičke republike, zemlje koje su naslijedile Jugoslaviju i Sovjetski savez, a da ne spominjem Albaniju. Jedina iznimka je Slovenija čije članstvo zaslužuje da bude razmotreno, istovremeno kada i ono Republike Austrije. Za ostatak tog područja zaštita od pritjecanja izbjeglica predstavlja mnogo realističniji politički cilj od privrednog i

političkog ujedinjenja.
Opstanak Europe kao otvorenog društva sada je podjednako ugrožen potrebom zatvaranja granica prema van i događajima iznutra. Ujedinjenje Njemačke i slom međunarodnog deviznog tržišta već su poremetili osjetljivu ravnotežu koja sve narode čini manjinom unutar Zajednicem, te su probudili zloduh Njemačke prevlasti. Vrijeme je da se prihvati činjenica da slom komunizma postaje poraz slobodnog svijeta, a ne njegova pobjeda. Njemačka je ponovno ujedinjena, ali ne i Europa. A moglo je biti drugačije. Slom Sovjetskog carstva dao je povjesnu šansu za stvaranje novog svjetskog poretka. Ali ta je šansa propuštena i sad je beskorisno to sporiti. To je središnja postavka ovog predavanja.
I gdje se nalazi slobodni svijet? U velikoj opasnosti. Nestabilnost u spomenutom području imat će odjeka daleko izvan njega. Događaji u Bosni već su potakli Islamske strasti sve do Indonezije, a oružje iz Sovjetskog saveza slobodno kola. Uopće nije potrebno neko oštroumlje da bi se moglo predvidjeti razdoblje sveopćeg nemira u svijetu. Ali postoji jedno još temeljnije pitanje: što uopće znači "slobodni svijet" u ovom trenutku kada je njemu suprostavljeno "zlo carstvo" iščezlo?

PONOVNO PROMIŠLJANJE POLITIKE

Da bi se na to pitanje moglo odgovoriti, potrebno je ponovo podrobno promisliti neke stvari. Stanovite ideje koje su nekad bile cijenjene, a koje su se zbog prevelike upotrebe pretvorile u isprazne fraze, trebaju biti ponovno razmotrene. Kakav je odnos između demokracije i vanjske politike? Drugi svjetski rat vodio se na ideologijskim temeljima: u njemu su se sukobile demokracije protiv diktatura. Hladni rat je nastavio taj poredak. Ali čak i dok je borba povjerenja trajala, postojalo je gnušanje spram vanjske politike kojom upravlja ideologija. Države bi trebale, a to i čine, slijediti svoj vlastiti interes, nove doktrine koja je prihvaćena (nešto nije u redu u tekstu!). Ta dva nazora se nikada nisu potpuno izmirila. Vanjsku politiku je počela voditi "realpolitik", dok se briga za demokraciju i ljudska prava uvelike prepuštala području propagande.
Demokracija zapravo nije prikladna da bude cilj vanjske politike, zato što je ona po svojoj definiciji unutrašnja stvar. Nastojanje da se demokracija nametne je pojmovno proturječje koje je Američku politiku odvelo na mnoge stranputice. Međutim, postoje stanovita pravila vladanja u unutrašnjim poslovima koja su pravovaljana briga ostatka svijeta. A što je još važnije, potrebna je neka vrsta svjetskog poretka ako se želi izbjeći nered. Uvjeren sam da se takav svjetski poredak najbolje zasniva na ideji otvorenog društva.

OTVORENO DRUŠTVO KAO POLIČKI CILJ

Otvoreno društvo ne propisuje nikakav određeni oblik uređenja, ali ukazuje na potrebu da nekakav oblik uređenja ipak postoji. Osnovno načelo je da nitko ne posjeduje apsolutnu istinu ili apsolutno pravo. Odatle slijedi potreba da se ograniče moći države ili bilo koje druge ovlasti koja bi mogla upravljati životima ljudi. Odatle slijedi i potreba za slobodom govora i istraživanja, pa onda i za zaštitom manjina. Ta je ideja u uskoj svezi s demokracijom, ali je još općenitija. Demokracija je unutrašnja stvar, dok otvoreno društvo prelazi okvire jedne države. To znači da postoji sukob između ideje otvorenog društva i ideje nacionalnog suvereniteta kojeg treba riješiti. To je sukob kakvog već imamo na djelu u krajevima poput Somalije ili Bosne.
Taj sukob teorijski nije odveć teško riješiti. Ideja otvorenog društva podrazumijeva da nacionalni suverenitet valja poštivati, osim u slučajevima gdje se krše opća ljudska prava. Provedba tog načela u djelo, međutim, predstavlja pravi problem, budući da nitko ne posjeduje apsolutnu istinu. Nama su potrebna pravila, procedure i strukture radi očuvanja otvorenog društva. Neke strukture već imamo: Ujedinjene narode, međunarodne financijske ustanove, GATT, KESS i sl. Ali one su stvorene s različitim ciljevima, pa su stoga neprikladne.
Usprkos tomu, neprilike samo nadiru pa smo prisiljeni poduzeti praktične odluke. Slom "zlog carstva" predstavlja ozbiljnu prijetnju za sigurnost slobodnog svijeta. Ona zahtjeva zajednički odgovor. Kriza je najozbiljnija u Bosni, ali je samo pitanje vremena kada će se ona proširiti i na ostale krajeve. Izvanjski svijet na to gleda sa zgražanjem, ali neće još dugo moći ostati pasivan promatrač. Koje su osnove za intervenciju? Upravo se tu ideja otvorenog društva pokazuje korisnom.

POTREBA ZA SKOROM INTERVENCIJOM

Prva lekcija koju nas ta ideja može naučiti je da prelazak sa zatvorenog u otvoreno društvo zahtijeva aktivnu pomoć izvana. Komunističko zatvoreno društvo se raspalo, a taj se proces lako može nastaviti u nedogled, sve dokle, i ukoliko se ne pokrenu snage dovoljne za uspostavu drugačijeg načela društvenog uređenja. Ako pak prevlada načelo "nadi-e", sukob je neizbježan jer zatvoreno društvo koje se temelji na nacionalizmu nužno treba neprijatelja. No, načelo otvorenog društva ne može uzeti maha bez aktivnog učešća otvorenog društva slobodnog svijeta. Stoga je prekasno intervenirati nakon što je sukob već izbio. Intervencija bi trebala poprimiti oblik odlučne podrške snagama koje se bore za otvoreno društvo. Te snage već postoje: uspomena na komunizam još uvijek je vrlo svježa, iako ubrzano blijedi. Što kasnije ta podrška uslijedi, više će je biti potrebno da bi postala učinkovita.
Taj stav sam zastupao još od onda kada je raspad Sovjetskog sustava dosegao svoj revolucionarni vrhunac 1989. godine. Obrazlagao sam ga u svojim knjigama i slijedio ga u svojim djelovanjima. Sve do nedavno sam mislio da se revolucionarni zanos može iskoristiti kao mehanizam odvraćanja od te sklonosti prema raspadanju. Čim sam shvatio da je potrebna pomoć izvana, svim sam je silama pokušavao pokrenuti. U travnju 1992. sam shvatio da je jedna prilika propuštena, pa je razdoblje previranja neizbježno. Od tada sam mnogo smireniji, ali se barem količina mojeg učešća povećala.
Primjer Jugoslavije me poučio da silazak u crnu rupu nije kraj priče. Naprotiv, to je početak nužnosti da se sudjeluje. Cijeli civilizirani svijet to počinje osjećati i samo je pitanje vremena kada će reagirati. Samo se nadam da će on učiti iz svog iskustva, te da će se ubuduće umiješati prije nego sukob izbije.
Uvjeren sam da se sklonost k "nadi-i" može preokrenuti čak i u ovom kasnom stupnju, samo ako se pokrene dovoljna politička volja. Nevolja je u tome što je nacionalizam mnogo učinkovitije načelo pokretanja političke volje od vjere u otvoreno društvo.